

ბრიტოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტი

აკადემიური მაცნე

ჰუმანიტარული და სოციალური მეცნიერებები

№ 1

თბილისი - 2015

სარქვამციო კოლეზია

მამუკა თავხელიძე - მთავარი რედაქტორი (თბილისი, საქართველო)
გიორგი ღლონტი - მთავარი რედაქტორის მოადგილე (თბილისი, საქართველო)
ნინო ქემერტელიძე - მთავარი რედაქტორის მოადგილე (თბილისი, საქართველო)

მიხეილ გოგატიშვილი	(თბილისი, საქართველო)
თენგიზ ირემაძე	(თბილისი, საქართველო)
რამაზ საყვარელიძე	(თბილისი, საქართველო)
ხათუნა კაჭარავა	(თბილისი, საქართველო)
უდო რაინჰოლდ იეკი	(ბოხუმი, გერმანია)
ჰელმუტ შნაიდერი	(კასელი, გერმანია)
ჯოვან შოპოვსკი	(კოსანი, მაკედონია)
დეჟან მაროლოვი	(კოსანი, მაკედონია)
თრევეორ კარტლეჯი	(ნოტიჩჰემი, ინგლისი)
მარიკა პირველი	(შჩეჩინი, პოლონეთი)
ჯოანა პიეჰოვიაკ-ლამპრასკა	(ტორუნი, პოლონეთი)
მარიანა პროკოპი	(ტორუნი, პოლონეთი)

აღმასრულებელი რედაქტორი:

ნინო ქემერტელიძე (თბილისი, საქართველო)

წინამდებარე აკადემიურ მაცნეში წარმოდგენილია ქართველი და უცხოელი მეცნიერების ნაშრომები ჰუმანიტარულ და სოციალურ მეცნიერებათა აქტუალურ საკითხებზე.
© ბრიტოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტის გამომცემლობა

ISSN 2298-0202

სარჩევი

ჰუმანიტარული მმცნიერებები

გიორგი ხუროშვილი

იერუსალიმი და ათენი შუა საუკუნეების ქართულ აზროვნებაში

ნინო ქემერტელიძე

ზედსართავი სახელის მაწარმოებელი სუფიქსების საკითხისთვის
(ინგლისური და ქართული ენების მასალის შეპირისპირებითი ანალიზი)

დალი ქადაგიშვილი

იმიჯისტები – ემი ლოუელი და მისი “რიკულები”

სოციალური მმცნიერებები

გიორგი გიგაური

სუვერენიტეტი როგორც უცხოელთა გაძევების სამართლებრივი
საფუძვლები

მარიანა პროკოპი

ჰიბრიდული პოლიტიკური რეჟიმი დემოკრატიასა და ავტორიტარიზმს
შორის. ძირითადი კონცეპტუალური პრობლემები

რეზო კორინთელი

კომპლექსებისა და სულიერებაზე ორიენტირებული ფსიქოთერაპიის
შესახებ

დავით ჩარკვიანი, დავით ძიძიგური

დისპოზიციონისტური მსჯელობის ეფექტი

გიორგი გოროშიძე

ადამიანური რესურსების მართვის ეფექტიანი მოდელის ფორმირების
პერსპექტივები ქართულ ორანიზაციულ კულტურაში

ნათია ფანჯიკიძე

არტ თერაპიის ფერადი გზები

გულნარა მარუაშვილი

ტექსტი, კრიტიკული აზროვნება და მისი წინაპირობები

კუმანტარული მენიერებები

იერუსალიმი და ათენი შუა საუკუნეების ქართულ აზროვნებაში

ტრადიციულად, რწმენა და ცოდნა რელიგიური მრწამსის გამყარების გზებზე მიიწევა. ფილოსოფოსებისა და ღვთისმეტყველების მხერა ოდითგანვე მათ შორის არსებული მიმართებისაკენ იყო მიპყრობილი. ცოდნა, როგორც წესი, რაციონალური აზროვნების დაფუძნებას ემსახურება, მაგრამ, მას შემდეგ, რაც ბიბლიური ტექსტებიდან ყოველგვარი ჭეშმარიტება პირუთვნელად გვემცნო, რაციონალურმა განსჯამ თითქოსდა აზრი დაკარგა. მიუხედავად ამისა, გონება მაინც რჩება სულის იმ ნაწილად, რომლის გარეშეც ამა თუ იმ მოვლენის საღი განსჯა შეუძლებელია. აქედან გამომდინარე, დღესაც აქტუალურია იმის გარკვევა, თუ რამდენად სიღრმისეული წინააღმდეგობა არსებობს რწმენასა და ცოდნას, რელიგიასა და ფილოსოფიას, იერუსალიმსა და ათენს შორის?!

თანამედროვეობის ზოგიერთი გამოჩენილი მოაზროვნე (ჰერმან კოჰენი, ლეო შტრაუსი) მიიჩნევს, რომ თანამედროვე კულტურა სათავეს, ერთი მხრივ, პლატონისაგან, მეორე მხრივ კი, ბიბლიურ წინასწარმეტყველთაგან იღებს [7, 66]. მიუხედავად ამისა, ცალსახა უპირატესობას ისინი მაინც პლატონს ანიჭებდნენ, რადგანაც ფიქრობდნენ, რომ ჭეშმარიტების შეცნობა მხოლოდ ზუსტი მეცნიერული განსჯით არის შესაძლებელი [7, 68]. იერუსალიმისა და ათენის მიმართებამ დაპირისპირებისა და შერიგების უმაღლეს მწვერვალს შუა საუკუნეების აზროვნებაში მიაღწია [8, 165]. დღესდღეობით აღნიშნულ ეპოქას ანტიკურ ფილოსოფიასა და განმანათლებლობას შორის გადებულ ხიდად მოიაზრებენ. ამ ეპოქის მოღვაწეებმა ანტიკურ მოაზროვნეთა იდეები დავიწყებისათვის არ გასწირეს და მომდევნო თაობებს შემოუნახეს. პლატონის, არისტოტელეს და სხვა ანტიკურ მოაზროვნეთა იდეები შუა საუკუნეებში მოღვაწე ფილოსოფოსებმა ხელახლა გადაამუშავეს და ისინი რელიგიური და საღვთისმეტყველო საკითხების გადაჭრისათვის გამოიყენეს. ეს ფაქტი იერუსალიმისა და ათენის შერიგების პირველ მასშტაბურ მცდელობად იქცა.

ჯერ კიდევ ადრექრისტიანულ ხანაში ტერტულიანე სვამდა საკითხს იმის შესახებ, თუ რა საერთო შეიძლება იყოს იერუსალიმსა და ათენს, ეკლესიასა და აკადემიას შორის?! [9, 12]. ერთი შეხედვით, ცხადია, რომ მათ შორის განსხვავება უფრო მეტია, ვიდრე მსგავსება. თუმცა, ზოგიერთ კულტურაში, ამ ორი ხაზის ერთ დროსა და სივრცეში ჰარმონიული თანაარსებობა თითქოსდა მაინც მოხერხდა. ასე მოხდა შუა საუკუნეების საქართველოშიც. XII საუკუნის დასაწყისში, დასავლეთ საქართველოში, გელათში, აშენდა მონასტერი, როგორც სიმბოლო ერის კულტურული და სულიერი აღორძინებისა. ხოლო მის მახლობლად დაარსდა აკადემია, სადაც საფუძველი ჩაეყარა ანტიკური ფილოსოფიის, კერძოდ კი, ნეოპლატონიზმის შესწავლის საქმეს. გელათი დაარსებიდანვე იქცა „ყოვლისა აღმოსავალისა მეორედ იერუსალიმად, სასწავლოდ ყოვლისა კეთილისად, მოძღვრად სწავლულებისად, სხუად ათინად“. ქართულ კულტურაში იერუსალიმისა და ათენის, ფილოსოფიისა და რელიგიის შერიგების წამოწყებას სწორედ გელათში დაედო სათავე. ამ განზრახვის აღსრულება კი ქართველი ფილოსოფოსის, იოანე პეტრიწის სახელს უკავშირდება.

შუა საუკუნეების საქართველო მდიდარი საღვთისმეტყველო და ფილოსოფიური ტრადიციით გამოირჩევა; ამ პერიოდის მოღვაწეები (ეფრემ მცირე, არსენ იყალთოელი, პეტრე გელათელი და სხვ.) ინტენსიურ მთარგმნელობით საქმიანობას ეწეოდნენ, რის შედეგადაც მრავალი საღვთისმეტყველო და ფილოსოფიური თხზულება ითარგმნა ქართულად. მეტიც, ქართველ მოაზროვნეებში, ფილოსოფიამ მყარად მოიკიდა ფეხი; ივანე ჯავახიშვილის თანახმად, „ამ დროის მოწინავე ქართველთა გონებრივმა სამფლობელომ აზროვნების უმწვერვალეს ხარისხს მიაღწია და საფილოსოფოსო მწერლობას დაეწაფა“ [1, 299]. მთარგმნელობითი საქმიანობის კვალდაკვალ იქმნებოდა ორიგინალური თხზულებებიც. აღნიშნულ ეპოქაში ქართული ფილოსოფიური აზროვნების უმაღლესი მწვერვალი არის იოანე პეტრიწის თხზულება: „განმარტებაჲ პროკლესათუს დიადოხოსისა და პლატონურისა ფილოსოფიისათუს“. აღნიშნულ თხზულებას საფუძვლად უდევს ნეოპლატონიკოსი ფილოსოფოსის, პროკლეს „თეოლოგიის საწყისების“ პეტრიწისეული თარგმანი. სწორედ პროკლეს აღნიშნულ ტექსტზე

დაყრდნობით თხზავს პეტრიწი თავის ნაშრომს. შუა საუკუნეების ქრისტიან მოაზროვნეებს შორის პეტრიწმა ერთ-ერთმა პირველმა ჩათვალა საჭიროდ ფილოსოფიასა და ქრისტიანულ რელიგიას შორის მჭიდრო კავშირის დამყარება. მისი ღვაწლი განუზომლად დიდია საქართველოში ფილოსოფიის დამოუკიდებელ დარგად დაფუძნების საქმეში. იმდროინდელი ქართველობა ფილოსოფიის მადლს სწორედ პეტრიწის წყალობით ეზიარა; XVIII საუკუნის ქართველი სასულიერო მოღვაწე და მოაზროვნე, ანტონ კათალიკოსი (1720-1788), ხოტბას ასხამდა პეტრიწს, იგი პროკლეს პლატონის ღირსეულ მემკვიდრედ მიიჩვენდა, ხოლო პეტრიწს პროკლეს ჭეშმარიტ მემკვიდრედ ასახელებდა [2, 120].

შუა საუკუნეების ქართული კულტურა მისი არსითა და ბუნებით ქრისტიანული კულტურის პირმშოა, რომელშიც იერუსალიმის ხაზი აზროვნების დომინანტი მიმართულება იყო, რაც ძველი ქართული მწერლობითაც დასტურდება. მიუხედავად იმისა, რომ ინტენსიურ მთარგმნელობით საქმიანობას ჰქონდა ადგილი, ძირითადად, მაინც საღვთისმეტყველო ტექსტები ითარგმნებოდა, რაც ეკლესიის მოძღვრების გამყარებას, ქრისტიანული მრწამსის დასაბუთებას უწყობდა ხელს. წმინდა ფილოსოფიური აზრი მკრთალად თუ გამოსჭვივოდა ზოგიერთი თარგმანიდან ან ამა თუ იმ თარგმანს დართული წინასიტყვაობიდან. შუა საუკუნეების საქართველოში წმინდა ფილოსოფიური მიმართულების დამაარსებელი სწორედ იოანე პეტრიწია. პეტრიწმა „არამც თუ შექმნა ჩვენში ფილოსოფიური აზროვნება, არამედ მთელი ფილოსოფიური სკოლაც“ [3, 270]. განსხვავებით იმ დროში მოღვაწე სხვა ქართველი მოაზროვნეებისაგან პეტრიწის ფილოსოფია თავისუფალია ყოველგვარი დოგმატიზმისაგან. მისი ნეოპლატონიკოსობაც სწორედ ამით შეიძლება აიხსნას, მაშასადამე, იმით, რომ ის ყოველგვარ რელიგიურ მრწამსზე მაღლა იდგა. ნეოპლატონიზმი ერთგვარად „მოიცავდა ყველა ფილოსოფიას და ყველა რელიგიას“ [10, 93], ის თავის თავში პლატონის მოძღვრების საფუძველზე მთელი ანტიკური აზროვნების ერთგვარ სინთეზს გულისხმობდა. მიუხედავად იმისა, რომ საკუთარ თხზულებაში პეტრიწი არისტოტელესაც იმოწმებს, მისი მთავარი გზამკვლევი მაინც პლატონი და ნეოპლატონიკოსი მოაზროვნეები არიან.

შუა საუკუნეების საქართველოში დაწყებულ ფილოსოფიურ მოძრაობას, მკვლევართა ნაწილი ბიზანტიურ წარმოშობას მიაწერს. ზოგიერთი წყაროს თანახმად, პეტრიწი ბიზანტიაში, მანგანის აკადემიაში, ბიზანტიური რენესანსის ერთ-ერთ სულისჩამდგმელთან, იოანე იტალოსთან განისწავლა. იტალოსის დეკნის კვალდაკვალ, რამაც ბიზანტიაში ფილოსოფიური აზრის განვითარება საგრძნობლად შეაფერხა, საქართველოში, კერძოდ კი, გელათში, იოანე პეტრიწის თაოსნობით მძლავრი ფილოსოფიური მოძრაობა იწყება. მიიჩნევა, რომ ეს უკანასკნელი, ბიზანტიაში შეწყვეტილი ფილოსოფიური მოძრაობის ერთგვარი გაგრძელებაა. ზოგიერთი მკვლევარი უფრო შორს მიდის და თვლის, რომ ბიზანტიაში შეწყვეტილმა რენესანსმა პეტრიწის მეშვეობით საქართველოში ჰპოვა გაგრძელება [4, 182]. ამ მოსაზრებას გარკვეულწილად ეთანხმება კ. კეკელიძეც, რომელიც მიიჩნევს, რომ პეტრიწი ქართულ-ბიზანტიური ფილოსოფიის წინა ხაზს აგრძელებდა. მისი აზრით, პეტრიწი ფილოსოფიას ქრისტიანობის სამსახურში აყენებდა [3, 275]; ეს მოსაზრება ნაკლებ სარწმუნოდ უნდა მივიჩნიოთ. პეტრიწის ფილოსოფიით დაინტერესება, თავად ფილოსოფიის აღმატებულობით, მისი სიდიადით უნდა ყოფილიყო განპირობებული. სავარაუდოა, რომ პეტრიწი უფრო მაღალ მიზანს ისახავდა, ვიდრე ფილოსოფიის წყალობით საღმრთო განაცხადის დასაბუთებას. თავის ფილოსოფიურ ნაშრომებში იგი იმის წარმოჩენას ცდილობს, რომ რელიგიასა და ფილოსოფიას შორის ფუნდამენტური განსხვავებების არსებობის მიუხედავად, ამ უკანასკნელს რელიგიასთან თანაარსებობის სრული უფლება აქვს.

როგორც აღინიშნა, პეტრიწის მიზანი ფილოსოფიის დამოუკიდებელ, თვითმყოფად დარგად დაფუძნება იყო. მას სურდა, რომ ქართულ კულტურაში იერუსალიმისა და ათენის, რწმენისა და ცოდნის ჰარმონიზაცია განეხორციელებინა. ცხადია, ამ ამოცანის აღსრულება მათი ერთმანეთზე მორგების გზით შეუძლებელი იქნებოდა. ამიტომაც საჭირო იყო, რომ მათ შორის არსებული ყველაზე სიღრმისეული განსხვავება მსგავსებად ქცეულიყო. ამგვარი ჰარმონიზაცია, შეუძლებელი გახდებოდა, თუკი იერუსალიმის, ისევე, როგორც ათენის ხაზი ერთმანეთისაგან დამოუკიდებლად, ყოველგვარი ურთიერთზემოქმედების გარეშე არ იქნებოდა წარმოდგენილი. ქართულ კულტურასა და ცნობიერებაში იერუსალიმის ხაზს ოდითგანვე მყარად მოეკიდებინა ფეხი. შესაბამისად, პეტრიწისათვის ათენის ხაზის დაფუძნება და მისი

სათანადო დონეზე ამაღლება უნდა ყოფილიყო საშური საქმე. სწორედ ამიტომაც განიზრახა მან პროკლეს თხზულების თარგმნა: ის ყოველგვარი რელიგიური დოგმატიზმისაგან სრულიად თავისუფალი იყო, რაც პეტრიწს ქართულ კულტურაში წმინდა ფილოსოფიური აზრის დაფუძნების და განვითარების საშუალებას აძლევდა.

იერუსალიმსა და ათენს შორის არსებული ყველაზე სიღრმისეული დაპირისპირება ღმერთის საკითხს ეხება. კერძოდ, იერუსალიმის ხაზისათვის ჭეშმარიტება ერთია, ის იმთავითვე ცხადია და განსახიერებას ერთი, ყოვლისშემძლე, სამყაროს შემქმნელი ღმერთისადმი უპირობო რწმენაში ჰპოვებს. ათენის ხაზისათვის კი ჭეშმარიტება იმთავითვე ცხადი როდია, არამედ ის იმგვარ რამედ აღიქმება, რომლის წვდომა სამარადჟამო სწრაფვის, ცოდნისა და ძიების წყალობით არის შესაძლებელი, ის განსახიერებას, როგორც კოსმიურ, ისე ტრადიციულ ღმერთებში შეიძლება ჰპოვებდეს. საქმე ისაა, რომ იერუსალიმის ხაზისათვის არსებობს ერთი ღმერთი, რომელსაც სამყაროს საუფლოდ სხვა ღმერთები არ შეუქმნია. ათენის შემთხვევაში კი პირიქით ხდება, ანტიკური ბერძენი მოაზროვნეები ფიქრობდნენ, რომ სამყარო საუფლოდ მრავალ ღმერთს შორის იყო განაწილებული. ცხადია, რომ ესოდენ სიღრმისეული განსხვავების ფონზე, სხვა ყველა მსგავსება ერთობ უმნიშვნელოა. საკუთარი ამოცანის აღსასრულებლად, ქართულ კულტურაში იერუსალიმისა და ათენის ჰარმონიზების განსახორციელებლად, პეტრიწს იმგვარი მოძღვრება სჭირდებოდა, რომელიც თავის თავში ქრისტიანობას და ფილოსოფიას, თუნდაც ეს უკანასკნელი წარმართული ყოფილიყო, ერთნაირად დაიტევდა.

მიიჩნევა, რომ ანტიკურ მოაზროვნეებში ძველადტქმისეულ ტექსტებთან ყველაზე ახლოს პლატონი იდგა.¹ პეტრიწი განადიდებდა პლატონს და მას ღვთაებრივს უწოდებდა. ანტიკურ მოაზროვნეებში პლატონმა პირველმა დასვა საკითხი ღვთაებრივი ერთის შესახებ, იგი თვლიდა, რომ სამყაროს დასაბამი, სწორედ ეს ღვთაებრივი ერთია. თუმცა, აღნიშნული საკითხის პლატონისეული ხედვა ერთგვარ სრულყოფას მოითხოვდა, რაც მოგვიანებით ნეოპლატონიკოსი მოაზროვნეების მიერ განხორციელდა, რომელთაგან პეტრიწი უპირატესობას პროკლეს ანიჭებდა და მას ღვთაებრივი პლატონის მონაცვლედ მიიჩნევდა. პროკლეს თხზულება „თეოლოგიის საწყისები“ მიზნად ისახავს საწყისების, ე.ი. პირველსაფუძვლების, პირველი ერთის, ღვთაებრივი რიცხვების, გონისა და სულის თავისებურებათა გარკვევას [5, 183]. პეტრიწის მიზანიც სწორედ ესაა: დაასაბუთოს ერთის, როგორც პირველი საწყისის ნამდვილობა. პირველსაწყისს, ერთს იგი უნაკლო, ყველაფრისგან დამოუკიდებელ, თვითყოფად და თვითკმარ მოვლენად განიხილავს, რომელსაც იგი ყოველგვარი სიმრავლის საწყისად მიიჩვეს. მისი აზრით, „ერთი უზესთამდებარეა“ და „არა არს სხუად უპირველესი ერთი – უზადო, წმიდა, ზესთამდებარე თვთერთისასა“. ღვთაებრივი ერთის საკითხის განხილვისას „პეტრიწი ათანხმებს ემანაციის ნეოპლატონურ თეორიას და სამყაროს არარადან შექმნის ქრისტიანულ პრინციპს“ [6, 85]. ემანაციის (გამომდინარეობის) თეორიის მიხედვით, სამყარო ღვთაებრივი ერთისაგან წარმოიქმნა. მაგრამ ის უშუალოდ ღმერთმა როდი შექმნა, არამედ ემანაციის გზით წარმოიქმნა. იერუსალიმსა და ათენს შორის არსებული დაპირისპირების აღმოსაფხვრელად პეტრიწი ღვთაებრივ ერთს, ე.ი. აბსოლუტურ ერთს ბიბლიურ ღმერთთან აიგივებს, რითაც ქართულ კულტურაში რელიგიისა და ფილოსოფიის ჰარმონიული თანაარსებობისათვის მყარ ნიადაგს ამზადებს.

1   შდრ. L. Strauss, *Studies in Platonic Political Philosophy: Jerusalem and Athens*, p. 165.

ბამოყენებული ლიტერატურა

1. ჯავახიშვილი ივ. 1948. ქართველი ერის ისტორია. II, თბილისი.
2. ანტონ პირველი. 1990. წყობილსიტყვაობა. ქართული მწერლობა. ტ. VIII, თბილისი.
3. კეკელიძე კ. 1941. ქართული ლიტერატურის ისტორია. ტ. I, თბილისი.
4. ნუცუბიძე შ. 1976. შრომები. ტ. IV, თბილისი.
5. ხიდაშელი შ. 1988. ქართული ფილოსოფიის ისტორია. თბილისი.
6. თევზაძე გ. 1993. იოანე პეტრიწი ადამიანის დანიშნულების შესახებ. ივერია, ქართულ-ევროპული ინსტიტუტის ჟურნალი, № 3, თბილისი-ბრიუსელი.
7. Cohen H. 1993. Reason and Hope: The Social Ideal as Seen by Plato and by the Prophets. Hebrew Union College Press.
8. Strauss L. 1985. Studies in Platonic Political Philosophy: Jerusalem and Athens. University of Chicago Press.
9. Tertullian. 2004. The Prescription against Heretics, Chapter VII, Kessinger Publishing.
10. Март Н. 1909. Иоаннь Петрицкый – Грузинскый Неоплатоникъ XI-XII вв. Записокъ Вост. Отд. Имп. Русского археологич. Общество, XIX.

ნინო ქემერტელიძე
გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტი

ზედსართავი სახელის მაწარმოებელი სუფიქსების საკითხისთვის (ინგლისური და ქართული ენების მასალის შეპირისპირებითი ანალიზი)

ცნობილია რომ სიტყვათწარმოების სხვადასხვა ტიპი არსებობს. ახალი სიტყვა შეიძლება ვაწარმოოთ როგორც კონვერსიით (მაგ: “love” – არსებითი სახელი, “to love” - ზმნა), ისე აფიქსაციის მეშვეობით (მაგ: “to teach” - ზმნა “teacher” არსებითი სახელი) და ორი სიტყვის შეერთებით (მაგ: “kind-hearted”). თუმცა, აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ აფიქსალური სიტყვათწარმოება უფრო ხშირი და მრავალფეროვანია.

სიტყვათმაწარმოებელი აფიქსები ფართოდ გამოიყენება როგორც ინგლისურ ისე ქართულ ენაში, მაგრამ კვლევამ დაგვანახა რომ ინგლისურ ენაში ისინი ბევრად უფრო მრავალფეროვანია ვიდრე ქართულში. მოცემულ ნაშრომში შევჩერდებით სუფიქსალურ წარმოებაზე.

თანამედროვე ინგლისურ ენაში არსებობს სიტყვათმაწარმოებელი სუფიქსების დიდი რაოდენობა, რომლებიც განსხვავდებიან ერთმანეთისგან პროდუქტიულობის თვალსაზრისით. მათი საშუალებით შეიძლება ერთი მეტყველების ნაწილისგან სხვა მეტყველების ნაწილი ვაწარმოოთ. მაგ: არსებითი სახელები: “writer” – ზმნიდან “to write”, “happiness” ზედსართავი სახელიდან “happy” და სხვ.; ზმნები: “to modernise” ზედსართავი სახელიდან “modern”, “to beautify” არსებითი სახელიდან “beauty” და სხვ.; ზედსართავი სახელები: “famous” არსებითი სახელიდან “fame” და სხვ. მაგრამ თანამედროვე ინგლისურ ენაში ზედსართავი სახელების მაწარმოებელი სუფიქსების რაოდენობა ყველაზე მეტია.

ჩვენი კვლევის საგანსაც სწორედ სწორედ ზედსართავი სახელების მაწარმოებელი სუფიქსები წარმოადგენს. ჩვენი მიზანია ვაჩვენოთ როგორ გადმოიცემა ამა თუ იმ სუფიქსით ნაწარმოები ინგლისური ზედსართავი სახელი ქართულში ლიტერატურის თარგმნისას.

კვლევა დავიწყეთ ემური დონიდან და გადავედით ეტურ დონეზე. სხვაგვარად რომ ვთქვათ შევისწავლეთ ლექსიკოგრაფიული მონაცემები ჩვენთვის კვლევის საგნის შესახებ და შემდეგ ისინი შევადარეთ მხატვრული ლიტერატურიდან ამოკრებილ მასალას. ცნობილია რომ რაიმე საკითხის შესწავლა მხოლოდ ენის ან მხოლოდ მეტყველების დონეზე უბრალოდ შეუძლებელია.

ლია, საჭირო და აუცილებელია ენის ამ ორივე დონის მუდმივი დიალექტიკური ერთიანობის გათვალისწინება.

ოქსფორდის განმარტებითი ლექსიკონიდან ამოვკრიბეთ ყველა სუფიქსალური წარმოების ზედსართავი სახელი და მოვახდინეთ მათი კლასიფიკაცია სუფიქსების მიხედვით. აღნიშნული ლექსიკონიდან ამოკრებილი და დამუშავებული მასალის მიხედვით ზედსართავი სახელის მაწარმოებელი 35 სუფიქსი არსებობს, რომელთაგანაც ზოგი ძალზედ პროდუქტიულია, ზოგი კი არაპროდუქტიული. აღსანიშნავია რომ ყველაზე მეტ ზედსართავ სახელს აწარმოებს სუფიქსი “-ed” (770 ზედსართავი სახელი); ასეთივე პროდუქტიულ სუფიქსებს მიეკუთვნება “-able/ible” (470 ზედსართავი სახელი); “-al” (465 ზედსართავი სახელი) და ა.შ. ხოლო ყველაზე ცოტა ზედსართავ სახელებს აწარმოებს სუფიქსები “-ist”, “-most”, “-ese” და ა.შ.

ლექსიკონში მოძიებული მასალის დამუშავების შემდეგ მიზანშეწონილად მივიჩნიეთ მისი შედარება მხატვრული ლიტერატურის მასალასთან. აღსანიშნავია რომ ეტურ დონეზეც, სადაც სიტყვათწარმოების ძალზედ დიდი შესაძლებლობებია და ემური დონისგან განსხვავებით არანაირი შეზღუდვა არ არსებობს, დიდად განსხვავებული სურათი ვერ მივიღეთ. მეტყველების დონეზეც პროცენტულად დაახლოებით იგივე სიხშირით ხდება მოცემული სუფიქსებით ზედსართავი სახელების წარმოება.

ყველაზე საინტერესო შედეგი და მრავალფეროვანი სურათი მოგვცა ინგლისურენოვანი ლიტერატურიდან ამოკრებილი მასალის შედარებამ შესაბამის ქართულ თარგმანთან. მოძიებულმა მასალამ საშუალება მოგვცა გამოგვეყო რამდენიმე შემთხვევა.

სანამ ცალკეულ შემთხვევას განვიხილავდეთ აღვნიშნავთ რომ რომელიმე კონკრეტულ ინგლისურ სუფიქსს არ გააჩნია თავისივე შესატყვისი სუფიქსი. ერთიდაიგივე ქართული სუფიქსი შეიძლება შეესაბამებოდეს რამდენიმე ინგლისურ სუფიქსს. მაგ: ქართული სუფიქსი „-ულ“ შეესაბამება ინგლისურ სუფიქსებს “-ous”, “-ic”, “-al”, “-ate”, “-able/ible”; ქართული სუფიქსი „-ურ“ შეესაბამება ინგლისურ სუფიქსებს “-ic”, “-al”, “-ory”, “-ine”; ქართული სუფიქსი „-იან“ - ინგლისურ სუფიქსებს “-ful”, “-ate”, “-y”, “-ed”; ქართული სუფიქსი „-იერ“ - ინგლისურ სუფიქსებს “-ar”, “-ent” დას ხვ.

განვიხილოთ ზემოთ აღნიშნული ცალკეული შემთხვევა.

“We tell each other the most absurd stories with the most serious faces”.
(S. Maugham)

„მაშინ ჩვენ ერთმანეთს სრულიად სერიოზული სახით საოცარ ამბებს ვუყვებოდით.”

“My father was a sensible man”
(S. Maugham)

„მამაჩემი გონიერი კაცი იყო“.

როგორც ვხედავთ მოცემული ზედსართავი სახელები (serious, sensible - სერიოზული, გონიერი) როგორც ინგლისურ ისევე ქართულ ენაში სუფიქსებითაა ნაწარმოები. წარმოების ტიპის მიმართება ორივე ენაში ცალსახაა. ხდება სრული შესაბამისობა.

ხშირია შემთხვევები როცა სუფიქსით ნაწარმოები ინგლისური ზედსართავი სახელი ქართულად ითარგმნება პრეფიქსით ან პრეფიქს-სუფიქსით ნაწარმოები ზედსართავი სახელით. აქაც, ისევე როგორც წინა შემთხვევაში, ერთიდაიგივე პრეფიქსი ან პრეფიქს - სუფიქსი შეიძლება შეესაბამებოდეს სხვადასხვა ინგლისურ სუფიქსს ან პირიქით.

“A dangerous theory came from Sir Thomas’s tight lips”.
(S. Maugham)

„ფრიად საშიში თეორია გახლავთ! დაცდა სერ ტომასის მოკუმულ ბაგეებს“.

მოცემულ შემთხვევაში ინგლისური სუფიქსი “-ous” ქართულ ენაში გადმოიცემა პრეფიქსით „სა-“.

“I tried to imagine what had happened to drive the poor creature to the dreadful step”.

(S. Maugham)

„ეცდილობდი მივხვდარიყავი რატომ გადადგა ასეთი საშინელი ნაბიჯი ამ საცოდავმა ქალმა“.

“It is a meaningless word too”.

(S. Maugham)

„ეს უაზრო სიტყვაა“.

განხილულ მაგალითებში ინგლისური სუფიქსი “-ful” გადმოცემულია ქართულში პრეფიქს-სუფიქსით „სა-ელ“, ხოლო სუფიქსი “-less” „უ-ო“ პრეფიქს-სუფიქსით.

მსგავსი მაგალითების მოყვანა მრავლად შეიძლება, მაგრამ ახლა ჩვენ გვინდა განვიხილოთ ისეთი შემთხვევები როდესაც ჩვენთვის საინტერესო ზედსართავი სახელები ან სხვა სიტყვებითაა გადმოცემული ქართულში თარგმანისას ან იკარგება.

“And the other things that he had required for his dreadful work”.

(S. Maugham)

„და მერე სხვა ხელსაწყოები რომლებიც ამ მძიმე საქმის დასამთავრებლად ესაჭიროებოდა.“

ზედსართავი სახელი “dreadful” რომელიც „საშინელს“ ნიშნავს გადათარგმნილია როგორც „მძიმე“. ე.ი. ცოტა სხვაგვარადაა თარგმნილი - სუფიქსიანი სიტყვა მარტივი სიტყვითაა გადმოცემული.

ახლა განვიხილოთ შემთხვევა როცა ინგლისურ ენაში მოცემული ზედსართავი ფორმა თარგმანისას სრულიად დაკარგულია.

“Then Monsieur Cohen said an admirable thing”.

(Oscar Wilde)

„ბოლოს კი მუსიე კუინმა ისეთი რამ თქვა რომ გული ამიხუცდა“.

“It affords you then an inordinate amount of self - esteem”

(S. Maugham)

„ადამიანი პატივისცემით იმსჯვალემა საკუთარი პიროვნებისადმი“.

როგორც ვხედავთ მოცემულ მაგალითებსი აღნიშნული წარმოებული ზედსართავების “inordinate” და “admirable” შესაბამისი სიტყვები არ ჩანს თარგმანში, თმცა მრავლად შეგვხვდა მაგალითები სადაც “admirable” თარგმნილია როგორც “შესანიშნავი“.

ცალკე გვინდა გამოვყოთ ისეთი შემთხვევა როცა სუფიქსით ნაწარმოები ზედსართავი სახელი ნათარგმნია შესაბამისი არსებითი სახელით, ზმნით ან ზმნიზედით, ე.ი. სხვა მეტყველების ნაწილით.

“Then his face grew bitterly scornful”

(S. Maugham)

„მერე მის სახეზე საშინელი ხიზლი გამოიხატა“.

მოცემულ მაგალითში “-ful” სუფიქსით ნაწარმოები ზედსართავი სახელი “scornful”, რომელიც პრედიკატივის ფუნქციითაა წარმოდგენილი ქართულში გადმოცემულია აბსტრაქტული არსებითი სახელით „ხიზლი“.

“Strickland’s eyes rested on him and there was in them malicious expression”.

(S. Maugham)

„სტრიკლენდი მტრულად მიაშტერდა მას“.

მოცემულ მაგალითში ზედსართავი სახელი “malicious” ქართულში თარგმნილია ზმნიზებით „მტრულად“. მიმართება ზედსართავსა და არსებით სახელს შორის თარგმნისას შეიცვალა მიმართებით ზმნიზედასა და ზედსართავს შორის.

ამგვარად ზემოხსენებული მაგალითების განხილვის შედეგად შეგვიძლია დავასკვნათ რომ ხშირ შემთხვევაში თარგმნისას შეუსაბამობა ხდება მორფოლოგიის დონეზე და შესაბამისად სინტაქსის დონეზეც.

განვიხილოთ კიდევ ერთი შემთხვევა.

“He was a tall man of fifty with a drooping moustache and grey hair”.

(S. Maugham)

„იგი ორმოცდაათი წლის, მაღალი, ხმელ-ხმელი, გრძელუღვაშა და ჭკალარა მამაკაცი გახლდათ“.

მოცემული მაგალითი საინტერესოა იმით, რომ ზედსართავი სახელი “drooping” არაა დაფიქსირებული ლექსიკონებში. მოცემულია ზმნა “to droop”, არსებითი სახელი “droop” და ზმნიზება და “droopingly”. ამგვარად, ენის დონეზე ჯაჭვში: ზმნა თვისობრივი ზედსართავი (ანუ ადიექტური განსაზღვრება) “-ly” სუფიქსიანი სიტყვა (ანუ ადვერბიული განსაზღვრება) აკლია ერთი რგოლი, კერძოდ „თვისობრივი ზედსართავი“. ამგვარად თითქოსდა ხდება სიტყვათწარმოებული ნახტომი: მოქმედების გამომხატველი ზმნიდან (to droop) პირდაპირ წარმოიქმნება სხვა მოქმედების გამომხატველი თვისება (drooping), მაგრამ მეტყველების დონეზე, როგორც ვნახეთ ეს ჯაჭვი შეივსო და გაჩნდა ეს რგოლიც (drooping) რომელიც მას ენის დონეზე აკლდა. თარგმნისას კი “-ing” სუფიქსით ნაწარმოები ზედსართავი სახელი რომელიმე შესაბამისი წარმოებული ზედსართავით კი არ არის ნათარგმნი, არამედ გადმოცემულია რთული ზედსართავი სახელით „გრძელუღვაშა“. სხვაგვარად რომ ვთქვათ მსაზღვრელ - საზღვრულის (“drooping” და “moustache”) მიმართება ქართულში გაერთიანდა ერთ სიტყვაში.

ამგვარად, კვლევამ დაგვანახა, თუ როგორი დიდი სხვაობაა აფიქსალურ წარმოებაში ინგლისურ და ქართულ ენებში, თუ რა მრავალრიცხოვანია ინგლისური სიტყვათმწარმოებელი სუფიქსები, კერძოდ ზედსართავი სახელის აწარმოებელი სუფიქსები და რა განსხვავებული ფორმებით გადმოიცემა ინგლისური წარმოებული ზედსართავი სახელი ქართულ ენაში თარგმნისას.

1. Carstairs-McCarthy A. 2008. An Introduction to English Morphology: Words and Their Structure. Edinburg: Edinburg University Press.
2. Algeo J. 2010. The Origins and the Development of the English Language. Sixth edition. Boston.
3. Affixation in Modern English. 2009. <http://www.bestreferat.ru/referat-192561.html>

დალი ქადაგიშვილი
გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტი

იმიჯისტიკი – ემი ლოუელი და მისი “რიკულეტი”

იმიჯიზმი – მე-20 საუკუნის პირველი მეოთხედის ინგლისისა და ამერიკის პოეზიაში გავლენიანი მოძრაობაა, რომელიც სინამდვილის ასახვისაკენ იმიჯებით ანუ ხატებით და წმინდა მახვილგონივრული მეტყველებით მოუწოდებდა. მოძრაობამ დიდი ძეგრა გამოიწვია ჯერ ინგლისურ, ხოლო შემდგომ ამერიკულ პოეზიაში.

იმიჯისტიკი უარს აცხადებდნენ სენტიმენტებზე და ლოგიკურობაზე, რაც ასე დამახასიათებელი იყო რომანტიკული და ვიქტორიანული პოეზიებისათვის. იმიჯიზმი მიუღებელი იყო მისი თანამედროვე ლიტერატურისათვისაც კი, ანუ გეორგიანული პოეტებისათვის, რომლებიც ტრადიციებზე აღიზარდნენ. ეს იყო მოდერნისტული მიმდინარეობა ლიტერატურაში, რომელმაც სხვა სფეროებშიც – მხატვრობა, ქანდაკება – გადაინაცვლა.

იმიჯიზმი არის ლაკონიურობა, სიტუაციის უშუალო პრეზენტაცია, ახლის ძიება და მეტი კლასიკური ფასეულობების შემოტანა, თითოეული სახის, ხატის არსის გაგება და დადგენა – აი რას მოითხოვდა ავანგარდული ხელოვნება, განსაკუთრებით კი კუბიზმი, კონკრეტული მაგალითების შეპირისპირება აბსტრაქტული იდეების გამოსახვა, გადმოკეთება ერთი იმიჯით.

პირველი ეტაპი

აღბათ განგებამ იწება ინგლისელი თომას ერნესტ ჰიულმის (1883-1917) გამოქვეყნება კემბრიჯის უნივერსიტეტიდან, რათა შემდგომში მას ჩამოეყალიბებინა ახალგაზრდა პოეტების ან პოეტურად განწყობილი ახალგაზრდების ჯგუფი “იმიჯისტიკის” სახელწოდებით.

23 წლის თომას ჰიულმმა, რომელიც უნივერსიტეტში ზუსტ მეცნიერებებს ეუფლებოდა, მცირე ხნით ჰუმანიტარული დისციპლინების შესწავლას მიჰყო ხელი. ის აყალიბებს ხელოვნებისა და ლიტერატურის მოყვარულთა წრეს “პოეტების კლუბის” სახელწოდებით, აქვეყნებს თავის ცნობილ ლექსს “შემოდგომა”, რომლითაც მან მკითხველი გააკვირვა საოცარი შედარებებისა და მეტაფორების უხვი გამოყენებით. სწორედ ჰიულმი იყო პირველი, რომელმაც მოუწოდა კანონიკური რითმების და მანამდე არსებული მეტრული სისტემის დარღვევისაკენ. ამ კლუბმა შექმნა საფუძველი “იმიჯიზმის” ჩამოყალიბებისათვის, სწორედ აქ ჩაისახა ინგლისური თეთრი ლექსისა და ვერლიბრის ტრადიციები. მის რიგებში იყვნენ ისეთი ცნობილი პოეტები, როგორებიც არიან ედმუნდ გოსი (1839-1928), ჰენრი ნიუბოლტი (1862-1938), ეზრა პაუნდი (1885 – 1972), ფრანკ სტუარტ ფლინტი (1885-1960).

თ. ჰიულმს მხარში მისივე მეგობრები – ფრენსის ფლინტი (1895-1960), ჯოზეფ კემპბელი (1904-1987) და ფლორენს ფარი – ამოუდგნენ. პირველი იმიჯისტიკიდან, როგორც პოეტი, საინტერესონი არიან თომას ჰიულმი (რომელიც, სამწუხაროდ, ადრე დაიღუპა I მსოფლიო ომში) და ფ. ფლინტი. თომას ჰიულმის სტატიების და ლექსების კრებული გამოიცა მისი სიკვდილის შემდეგ. ჰიულმის ლექსები გამოირჩევა ლაკონიურობით, მრავლისმთქმელობით, თუმცა უემოციოა, მაგრამ სასვეა ალეგორიებითა და ახალი სახეებით. მოგვიანებით მათ შეუერთდა ამერიკელი პოეტი ეზრა პაუნდი. თ. ჰიულმა, ფ. ფლინტმა და ე. პაუნდმა იმიჯისტიკის ლექსების პირველი კრებული გამოსცეს.

1910 წლიდან კლუბი არსებობას წყვეტს.

მეორე ეტაპი

1912 წლიდან იწყება იმიჯისტური მოძრაობის მეორე ტალღა. ამ ტალღის პირველი მერცხა-ალი იყო ამერიკელი პოეტი ქალი ჰილდა დულიტლი (1892-1961). მოძრაობას სათავეში ეზრა პაუნდი ჩაუდგა - ენერგიული, დაუცხრომელი პიროვნება, ყოველთვის ახლის ძიებაში. ის აყალიბებს იმიჯისტების კრედოს, თუ როგორ უნდა დაიწეროს ლექსი. მას არ აღელვებს რითმა, მას არ აწყობს ადრინდელი პოეზია, სადაც ლექსში დიზაინი გაყინულია, ხოლო ლექსის შაბლონური წყობა მას გაქვეყნებულ ქანდაკებას მოაგონებს. სიტყვის ან ლექსის წყობის გარდა, პაუნდი გამოჰყოფდა მელოდიურობას და ინტელექტუალობას. შემდგომში ამგვარი დაყოფა ლიტერატურათმცოდნეებმაც აიტაცეს. პაუნდი უპირატესობას ანიჭებდა ხილულ სახეებს, ხატს, იმიჯს.

ე. პაუნდს მხარში ამოუდგა ინგლისელი პოეტი-პროზაიკოსი რიჩარდ ოლდინგტონი (1892 – - 1962), შემდგომში ჰილდა დულიტლის მეუღლე. ოლდინგტონი ლექსში ემოციებს აფასებდა: მან გამოიარა I მსოფლიო ომის საშინელებანი (1917-1918). 1919 წელს გამოსცა ლექსების კრებული “ომის ხატება”, რომელიც გარკვეულ დონეზე იმიჯისტების შემოქმედების ტიპური სახეა და, შესაძლებელია, საუკეთესოც.

მეორე ეტაპისთვის დამახასიათებელია ანტიკური ღირებულებების ძიება. ამასთან ერთად, მეორე ეტაპის დამასრულებელი სახეა ე. პაუნდის მიერ გამოცემული პოეტური ანთოლოგია “Des Imagists” (1915), რის შემდეგაც ეზრა პაუნდი გამოდის ჯგუფიდან და პარიზს მიემგზავრება. პირველი მსოფლიო ომი გახდა მიზეზი, რომ იმიჯისტების ახალ, მესამე ტალღას ინგლისიდან ამერიკაში გადაენაცვლა. ამჟამად იმიჯისტებს ახალი ლიდერი გამოუჩნდათ ემი ლოუელის (1874-1925) სახით.

მესამე ეტაპი

ემი ლოუელი

ამ პერიოდში ამერიკის შეერთებულ შტატებში, კერძოდ, მასაჩუსეტსში ემი ლოუელი მოღვაწეობს როგორც პოეტი და საქმიანი ქალი. 1913 წელს კითხულობს რა ჰილდა დულიტლის ლექსებს, იგი, შესახედავად დაბალი, ჩასუქებული, მამაკაცურად ჩაცმული, მოყავისფრო მანქანითა და ასეთივე ფერის ტყავის კოსტუმში გამოწყობილი, მაშინვე ჩადის ლონდონში ეზრა პაუნდთან, რადგანაც გრძნობს, რომ იმიჯისტების სტილი მის სტილს ძალიან მიესადაგება. აქ ის შეხვდა ბევრ პოეტს, რომლებთანაც სიცოცხლის ბოლომდე ჰქონდა მეგობრული ურთიერთობები, რასაც ვერ ვიტყვით ეზრა პაუნდზე, იგი მას ცივად შეხვდა და მის იმიჯიზმს ემიჯიზმი უწოდა. ამბობენ, რომ სწორედ ემი ლოუელის ჩარევამ განაპირობა ეზრა პაუნდის მიერ ჯგუფის დატოვება.

იმიჯისტების მესამე ეტაპი უკვე ამერიკის ტერიტორიაზე დაიწყო. ამ ტალღას მიეკუთვნებიან ისეთი პოეტები, როგორებიცაა ინგლისელი ჰერბერტ რიდი (1893-1968), ბრიტანეთის არმიის ოფიცერი, შემდგომში ცნობილი კრიტიკოსი, ამერიკელი პოეტი კარლ სენდბერგი (1878 -1967) და უილიამ კარლოს უილიამსი (1883-1963).

ემი ლოუელმა არა მხოლოდ თავისი ლექსები, არამედ სამი ანთოლოგიაც გამოსცა, რომლებშიც გამოქვეყნდა დევიდ ლორენსის, ჯეიმს ჯოისის, ფორდ მედოკ ფორსის, თომას სტერნზ ელიოტის, კარლ სენდბერგის, კარლოს უილიამსის ლექსები.

თომას რიდმა აღწერა მსოფლიო ომის საშინელებები, რომლებშიც ის თავად იღებდა მონაწილეობას. აქვე ვითარდება ცნობილი პროზაიკოსის დევიდ ლორენსის პოეტური ნიჭი. თავდაპირველად პოეტი გეორგიანელი, ის მალევე შეუერთდა იმიჯისტურ მიმდინარეობას და მალევე დაიწყო ახალი ხერხების ძიება, შექმნა საკუთარი ბოჰემური სტილი, სადაც ადამიანი შერწყმულია ბუნებასთან და ქაოსიდან შობილი ისევე ქაოსს უბრუნდება. იმიჯიზმის კლასიკური სტილის გამტარებელია ამერიკელი პოეტი ჯონ ფლეტჩერი (1886-1950), პოეტი, ესეისტი, ერთ-ერთი ყველაზე ცნობილი ლიტერატურული ფიგურა.

ემი ლოუელი ამბობდა—“ღმერთმა შემქმნა მე საქმიან ქალად, მე კი ჩემი თავი პოეტად ვაქციე”.

ემი შეძლებულ ოჯახში დაიბადა, იყო ხუთი შვილიდან ყველაზე პატარა. მამა აუგუსტუსი და დედა ქეტრინი, წარმოშობით ახალი ინგლისიდან, არისტოკრატიულ წრეს მიეკუთვნებოდნენ – მამა ბიზნესმენი, საზოგადო მოღვაწე, დედა ხელოვანი, მებაღეობის მცოდნე, მუსიკოსი და ლინგვისტი. პოეტები მათ ოჯახში ახალი ხილი არ იყო. ავიღოთ, მაგალითად, ჯეიმს რასელ ლოუელი (1917-1977).

ემი ლოუელმა განათლება ჯერ ოჯახში მიიღო, შემდეგ კერძო კოლეჯებში (ბრუკლინსა და ბოსტონში). პირველი ლექსი 10 წლის ასაკში დაწერა. არდადეგებზე ის ოჯახთან ერთად ბევრს მოგზაურობდა, დედის მიერ გამოცემულ კრებულში “Dream Drops” ანუ მოთხრობები ზღაპრული სამყაროდან (1887) ემის პირველი ლექსები დაიბეჭდა. სკოლის დამთავრების შემდეგ ემის საპატივსაცემოდ ექვსი წვეულება გაიმართა, მაგრამ მის დებიუტებს ქორწინების წინადადება არ მოჰყოლია. ემის ძმა, ჰენრი ლოუელი, ასტრონომი გახდა, მეორე ძმა ებოტი პარვარდის უნივერსიტეტის პრეზიდენტი.

ემი ეწეოდა ელიტურ ცხოვრებას, წვეულებას წვეულებაზე მართავდა, როდესაც ხელი სთხოვეს, მან წინადადება მიიღო, მაგრამ ახალგაზრდამ სხვა ქალზე შეაჩერა არჩევანი. ამის შემდეგ ემი ევროპასა და ეგვიპტეში მიემგზავრება (1897). იყო დიეტაზე, რომ წონაში დაეკლო, მაგრამ უშედეგოდ.

1900 წელს ორივე მშობელი გარდაეცვალა. ემიმ განაგრძო ბოჰემური ცხოვრება. წვეულებები, გართობები, კითხვა და განათლება. იგი აგროვებდა წიგნებს, წერდა პიესებს, გატაცებული იყო თეატრით. 1892 წელს პირველად დაწერა თეთრი ლექსი და მიუძღვნა მსახიობ ქალს ელეონორ დიუსს და მხოლოდ მაშინ მიხვდა, რომ ის პოეტია.

1912 წელს გაიცნო მსახიობი ადა დუაიერ რასელი. 1914 წლიდან რასელი (ის ემიზე 11 წლით უფროსი იყო) გახდა მისი ცხოვრების თანამგზავრი (ბოსტონური ქორწინება) და მდივანი. რიჩარდ ბენვენუტო ამბობს, რომ რასელმა დიდი როლი ითამაშა ემის პოეტურ ბიოგრაფიაში. ემი ლოუელის პირველი ლექსები გამოქვეყნდა ატლანტის ყოველთვიურ ჟურნალში “Atlantic Monthly” 1912 წელს, ამას მოჰყვა საკუთარი ლექსების კრებული სახელწოდებით “მრავალფერი შუშის თაღი”. მას უყვარდა სონეტების წერა, თუმცა მისი ამპლუა იყო “თავისუფალი ლექსი”; ეს იყო სტრიქონების იმგვარი წყობა და აბზაცების ისეთი თავისუფალი, ურითმო გადმოლაგება, რომ ზოგან პროზის ელემენტებსაც შენიშნავდით. ეს იყო პოლიფონიური პროზა, რომელშიც გაბნეული რითმები მარგალიტებით ბრწყინავდნენ. მან მანამდე გამოაქვეყნა რამდენიმე პიესა, ეწაფებოდა თარგმანის ხელოვნებასაც, თარგმნა ჩინელი ავტორი ლი ტაი პო (701-762), ეწეოდა კრიტიკულ მოღვაწეობას და გამოაქვეყნა კრიტიკული სტატიები ფრანგულ ლიტერატურაზე. მუშაობდა ჯონ კიტსის 2-ტომიან ბიოგრაფიაზე.

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ ემი ლოუელი, როგორც სხვა მწერალი ქალები, დავიწყებას მიეცა, მაგრამ ქალთა მოძრაობის (1970წ.) შემდეგ მოხდა მისი გამომხეურება და აღმა სვლა.

ემი ლოუელის პოემა “რიკულები”

ხალხის უმეტესობა რიკულებში—ხუნდებში ცხოვრობს. ზოგი თრევით ასრულებს ყოველდღიურ დამქანცველ სამუშაოს, სხვები უფრო სწრაფად ეკიდებიან საქმეს. მაგრამ ამ რიკულების მოხსნა შესაძლებელია. ლექსი სავესა ამგვარი რიკულებით. რას მოუტონს მთავარ გმირს ამ რიკულების წინააღმდეგ გალაშქრება? თრაგიკულ დასასრულს. ყველგან რიკულებია შადრევანზე, ბაღის ბილიკებზე, წინააღმდეგობები ყველანაირი – დიდი თუ პატარა. მიჰყვები მათ და სიმძიმე გიპყრობს.

ემი ლოუელი საუბრობს ქალის ხვედრზეც. მას ტანს უფარავს მყოფე ფარჩის კაბა და ამ კაბის სიმძიმე დაჰყვება მთელი პოემის მანძილზე. ნუთუ ეს საპატარძლო კაბაა? ცხადია საპატარძლოა – ქალი ხომ თავის სატრფოს ელის, ეს მოლოდინი ჭიანურდება და ფარ-

ჩაც უფრო მძიმდება.შეგება არსიდან ჩანს, ბოლო ქალს ეს კაბა ტვირთად გადაექცევა, არც სატრფოა უკეთეს დღემი: სამხედრო უნიფორმა მძიმე სვედრია.

ქალმა არ იცის გაჰყვეს თუ არა რიკულებიან გზას. ის კარგ დასასრულზე ოცნებობს ,მაგრამ რეალობა უღმობელია. შეიტყობს რა სატრფოს დაღუპვის ამბავს, სიტკბო სიმწარედ ექცევა.კაბა აღარაა სასურველი და ღამაში, ის მხოლოდ მყიფე აღჭურვილობის გროვია. შადრევანი და წყალი ცრემლების სიმბოლოა, ქალი ქვითინებს, ცაცხვის ხე ჰყვავის, პატარა ყვავილი კი გულზე დაეცა. ქალს აწვიმს შადრევანიდან წამოსული წყლის წვეთები.

იმედის მომცემი ოპტიმისტური სვლა პოემის დასაწყისში ფინალში,თუმცა ტრაგედიით, მაგრამ მაინც, ომის, როგორც ძალადობისა და ბოროტების, საწინააღმდეგო განწყობილების გამომხატველი ღამაში ფრაზით სრულდება: გვჭირდება კი ისეთი რიკული, როგორც ომია?

აქვე მომყავს ემი ლოუელის პოემის “რიკულები” ჩემეული თარგმანი.

რიკულები

ჩაყვები ბილიკებს ბაღში,
ყოველი ყვითელი ნარგიზი
ჰყვავის, და მასთან ერთად ჰყვავის შროშანიც.
ჩაყვები რიკულებიან ბაღის ბილიკებს
ფარჩის კაბაში გამოწყობილი.
შეკუდრული თმით და ძვირფასი მარათი,
მეც იშვიათი
რიკული ვარ. ჩაყვები რა
ბაღის ბილიკებს.
სამოსი ჩემი მდიდრულია და გაწყობილი,
და შლეიფი კი
ხრემმოყრილ ბილიკებს
ვარდის და ვერცხლის ნაკვალევს აჩენს,
არშია კი,
ზუსტად ასახავს დღევანდელ მოდას.
ჩემს ირგვლივ ერთი სულიც კი არ ჩანს.
არს მხოლოდ ფარჩა და უღვაში ვეშაპის
ცაცხვის ქვეშ, ჩრდილში
სკამზე ვეშვები. რაოდენადაც ვნება ჩემი
გახევებული ფარჩის კიდეს ჭიდილში უხმობს.
ნარგიზები და შროშნები ფანცქალებენ
ნიავში უხმოდ.
მე კი ვქვითინებ;
რადგან ცაცხვი, აყვავებულა
და სულ პაწაწა ერთი ყვავილი გულზე დამეცა

წყლის წვეთების ჩქაფუნია

მარმარილოს შადრევანში
ბაღის ბილიკებს ესაღბუნება.
და არასოდეს წყდება.
მყიფე სამოსის ქვეშ
იგრძნობა სინაზე მარმარილოს აუზში მობანავე ქალისა,
აუზში, ორ მესერს შორის,
რომელთ სისქე სატრფოს მალავს.
ქალმა უწყის, ის აქ არის,
და წყლის სხლეტა სატრფოს აღერსს უტოლდება.
რა არს ზაფხული,
თუ გაცვია მშვენიერი ფარჩის კაბა!
დაე, იყოს ის მიწაზე გართხმული.

ვარდისა და ვერცხლის ფერში ერთნაირად ასხმული.
თავად ვიქნებოდი ვარდისა და ვერცხლის ფერი,
ბილიკებზე მორბენალი,
სატრფო უკან გამყვებოდა,
თუმცა ცოტა შეფერხებით,
მაგრამ გულიანი ვნებით.
ვადა ხმლისა და აბზინდი ფესსაცმლისა მზის ანარეკლს
აშუქებდა.
ვისურვებდი
წამყვანა ლაბირინთით რიკულს მიღმა,
მომღიმარი და ნათელი ლაბირინთით ჩემი მძიმე ჩექმიანი
სატრფო.
ვინემ ჩრდილში მომიმწყვდევდა,
და მისი ზედატანის დილაკები
ჩემს სხეულზე მიკრობისას სილურჯის კვალს დატოვებდა.
ტკივილით, შერწყმით და გაბედვით,
ხეთა ჩრდილით, მზის სხივებით,
და წყლის წვეთების ჩქაფუნით.
ჩვენს ირგვლივ გაგანია შუადღეა -
ლამის დამეკარგოს გონი.
ფარჩის წონა ისე მძალავს
მზე სცრის სხივებს ასე მგონი.

ვარდნილ ყვავილს ეფარება
მკერდზე ნახად ეს უსტარი.
თვით ჰერცოგმა გამოგზავნა მხედრის ხელით ის ამ დილით.
"მადამ, დიდი სინანულით გაუწყებთ, რომ ღორდ ჰარტველი
ხუთშაბათის მწუხარის ჟამს ბრძოლის ველზე დაიღუპა."
გარიჟრაჟზე ამ წერილის წაკითხვისას ელდა მეცა.
ასოები გველებივით დაიკლაკნა, დაიბრიცა.
"პასუხს გასცემთ, ქალბატონო", მე ლაქია ჩამეკითხა.
"არა", ვუთხარ.
"მიადევნე, რათა შიკრიკს მიმიხედონ.
პასუხი კი არ იქნება".
და ისევე ბაღში შეველ.
დავუყვები, ზევით, ქვევით, რიკულებით სავესე ბილიკს,
ჩემი მძიმე, მყიფე ფარჩით.
ცისფერ-ყვითელ ყვავილები,
თვითოეული სიამაყით მიცქეროდა.
და მეც კაბის სიმძიმისგან
გამართული
გადვიხარე რიკულისკენ,
ზევით, ქვევით, სვლა დავიწყე,
ზევით, ქვევით.
სულ ერთ თვეში ჩემი ქმარი გახდებოდა,
სულ ერთ თვეში, ამ ცაცხვის ქვეშ,
დავამსხვრევდით ყველა რიკულს,
ის ჩემთვის,
და მე კი მისთვის,
ის სამხედრო, მე კი ლედი,
ამ ჩრდილიან სავარძელზე.
სულ ფიქრობდა,
რომ მზის სხივებს
თან მოჰქონდათ ღვთის კურთხევა,
გპასუხობდი, "ის მოხდება, რაც მითხარი".

ახლა იგი არის მკვდარი.

და ზამთარ-ზაფხულ კელავაც ვივლი ზევით, ქვევით
ბილიკებზე რიკულებით.
შროშნების და ნარგიზების კადმისფერი
გზას დაუთმობს ვარდებს, ასტრებს, თოვლის მდელოს,
მე კი ვივლი ზემოთ, ქვემოთ,
თვალმომჭრელად გაწყობილი,
კორსეტის მძიმე ფარნით.
და სინაზეს სხეულისას თვითოეული
ღილი, კავი და მაქმანი უდარაჯებს.
რადგან კაცი, ვის ძალუძდა მათი შესხნა
აღარ არი.
ფლანდრიაში ჰერცოგთან ერთად იბრძოდა იგი,
ისეთ რიკულში, რომლის სახელი ომია ერთი.
გვჭირდება კი ამგვარი რიკულები, მითხარი ღმერთო?
.....
ვეშაპის უღვაშისაგან ქალის კორსეტებს ამზადებდნენ.

ბამოყენებული ლიტერატურა

1. Jones P. (ed.) 1972. Imagist Poetry .Penguin.
2. An Anthology of English and American Verse. Moscow, 1972.
3. American Literature. Ed. A. D. Porter, H.L. Terrie, Jr. Ed. Gordon. Massachusetts, 1979.
4. American Poetry and Prose, p. 2 .ed. N. Foerster, N. S. Crabbo, R. B. Nye, E. F. Carlisle. Boston, 1970.
5. Gray R. 1980. American Poetry of the Twentieth Century. Great Britain.
6. Nelson C. 1981. Our Last First Poets. Illinois University.
7. http://www.english.illinois.edu/maps/poets/g_l/amylowell/imagism.htm
8. <http://www.princeton.edu/~achaney/tmve/wiki100k/docs/Imagism.html>
9. https://www.google.ge/?gws_rd=cr&ei=8jLpUpveE4e34wSGqoGIAQ#q=imagists+poets
10. www.poemhunter.com/hilda-doolittle/
11. <http://www.poetryfoundation.org/bio/amy-lowell>
12. www.poets.org/viewmedia.php/prmMID/5658

სოციალური მეცნიერებები

სუვერენიტეტი როგორც უცხოელთა ბაქმუშის სამართლებრივი საფუძველი

სუვერენიტეტი მუშაობს, როგორც სამართლებრივი ტერმინი საერთაშორისო კანონმდებლობის სფეროში. ამ სტატიაში განვიხილავ დემოკრატიულ სუვერენებას, როგორც სამართლებრივ კონცეფციას და გავანალიზებ განცხადებას, რომ სახელმწიფოს აქვს განუყოფელი უფლება აბსოლუტურად გააკონტროლოს უცხოელების შესვლა ქვეყანაში. საყოველთაო აკრძალვის სუვერენული უფლების კონცეფცია სასარგებლო იყო ეროვნული კანონმდებლობის და პოლიტიკის შემზღვეველი დებულებების ფორმირებისთვის და კვლავაც განიხილება, როგორც საერთაშორისო კანონმდებლობის აქსიომა.

ეს კონცეფცია წინააღმდეგობაში შედის იძულებითი რეპატრაციის უარყოფის (non-refoulement) პრინციპის მზარდ ზეგავლენასთან. თუმცა ეს წესი არ ადგენს დადასტურებულ უფლებას პირებისთვის, რომლებიც ეძებენ თავშესაფარს, შევიდნენ სახელმწიფოების ტერიტორიაზე. ის მოქმედებს არაპირდაპირი გზით, როგორც ქვეყანაში შესვლის უფლების მინიჭება თუ ისე ხდება, რომ ერთადერთი არჩევანი რომელიც აქვს სახელმწიფოს არის მიღება ან იძულებითი დაბრუნება [9, 202]. ამ უკანასკნელი ნორმის ეს მახასიათებელი ეწინააღმდეგება უცხოელების ქვეყანაში მიღებაზე აბსოლუტური კონტროლის სუვერენული უფლებას.

შევეცდები დავამტკიცო, რომ კონფლიქტი სუვერენიტეტის სამართლებრივ კონცეფციას, რომელიც ეხება თავშესაფარს (უცხოელების სრული გაძევების უფლება) და უცხოელის ქვეყანაში შესვლის არაპირდაპირ უფლებას (იძულებითი რეპატრაციის უარყოფა) შორის არ არის იმდენად დამარწმუნებელი, როგორც ნავარაუდევია იყო. პირველ რიგში განვიხილავ იძულებითი რეპატრაციის პრინციპის სამართლებრივ ასპექტს და ვუჩვენებ, რომ მან მიაღწია ჩვეულებითი წესის სტატუსს, იმისთვის, რომ ვუჩვენო მისი ძალა ლიბერალურ დემოკრატიებში. შემდეგ განვიხილავ იქნება იმ მოსაზრების დასაბუთებულობა, რომ სახელმწიფოს აქვს სუვერენული უფლება გააძევოს ყველა უცხოელი იმ არგუმენტის მოყვანით, რომ იურისპრუდენციული ჩანაწერები რომლებსაც ეყრდნობიან ამ განცხადების მხარდაჭერისთვის არ ამტკიცებს მას აბსოლუტურად, მაგრამ ქმნის საჭიროებას გაძევების ლეგიტიმური მიზეზების მოყვანისა.

გავანალიზებ თეორეტიკოსი იურისტების ნამუშევრებს, რომლებიც ციტირებული იყო როგორც ავტორიტეტები ანგლო-ამერიკულ პრეცედენტულ შემთხვევებში და მივუთითებ მათი არასწორი ინტერპრეტაციის გზებს. შემდგომ ფოკუსი გადაინაცვლებს სამართლებრივი სუვერენიტეტის პრაქტიკის ისტორიულ ელემენტებზე და ვუჩვენებ, რომ ყოფილა შემთხვევები ზოგიერთი უცხოელის ქვეყანაში შეშვებისა საყოველთაო გაძევების დადასტურებული უფლების მიუხედავად. დასკვნის სახით დავამტკიცებ, რომ სახელმწიფოს არ აქვს უცხოელების შემოსვლის აკრძალვის აბსოლუტური უფლება, არამედ „კვალიფიციური მოვალეობა ზოგიერთი უცხოელის მიღებისა გარკვეულ გარემოებებში“.

სიცოცხლის უფლების და წამების აკრძალვის დაცვა, რაც მოცემულია ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის (ECHR) 2-ე და 3-ე მუხლებში; ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციის 3-ე და 5-ე მუხლებში; სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ საერთაშორისო ხელშეკრულების (ICCPR) მუხლებში 6(1) და 7; და წამების წინააღმდეგ კონვენციის (CAT) მუხლში 3(1), ემსახურებოდა იძულებითი რეპატრაციის უარყოფის პრინციპის დანერგვას და განვრცობას. ლტოლვილებთან დაკავშირებული ამ პრინციპის შერწყმამ ადამიანის უფლებათა უპირობო ვალდებულებებთან აამაღლა ის „ჩვეულებითი კანონის“ სტატუსამდე და ზოგიერთ შემთხვევაში jus cogens (საერთო საერთაშორისო სამართლის) წესამდე [1]. Goodwin-Gill-ი წერს რომ „არის არსებითი, თუ არა გადამწყვეტი ავტორიტეტი, რომ [იძულებითი რეპატრაციის უარყოფა] დამავალდებულებელია ყველა სახელმწიფოსთვის კონკრეტული თანხმობისგან დამოუკიდებლად“ [2, 167]. ამას გარდა, ადამიანის უფლებათა ევროპის კომისიამ დაადგინა რომ: „ზოგადი საერთაშორისო სამართლის მიხედვით სახელმწიფოს აქვს უფლება თავისი სუვერენიტეტის შესაბამისად გააკონტროლოს უცხოელების

ქვეყანაში შესვლა და ქვეყნიდან გასვლა [. . .] თუმცა სახელმწიფომ, რომელმაც ხელი მოაწერა ECHR-ს და მოახდინა მის რატიფიცირება, უნდა ცალსახად ეთანხმოდეს ამ უფლების შეზღუდვას იმ ვალდებულებების მასშტაბით და ფარგლებში, რაც მან მიიღო ამ კონვენციის მიხედვით” .

იძულებითი რეპატრაციის უარყოფის გაძლიერებას შეიძლება დაეკვირდეთ სხვადასხვა იურიდიულ და პოლიტიკურ მოვლენებში, როგორცაა გაეროს ლტოლვილთა უმაღლესი კომისარიატის აღმასრულებელი კომიტეტის (UNHCR EXCOM) დასკვნა №55, სადაც დადასტურებული იყო, რომ ყველა სახელმწიფო ვალდებულია თავი შეიკავოს იძულებითი რეპატრაციისგან იმ საფუძველზე, რომ ასეთი ქმედებები „ეწინააღმდეგება ასეთი პრაქტიკის ფუნდამენტურ აკრძალვებს” და დასკვნა №79, რომელშიც მკაფიოდ არის დადგენილი, რომ „ეს პრინციპი არ უნდა იყოს ნაწილობრივი შეზღუდვის საგანი”. ამის მსგავსად, სტრასბურგის ადამიანის უფლებათა ტრიბუნალის სასამართლო პრაქტიკით განისაზღვრა თავშესაფართან დაკავშირებული პოლიტიკის მკაცრი სამუშაო პარამეტრები და დაადგინა მკაფიო კავშირი უცხოელების დევნის შესაძლებლობასა და სახელმწიფოს მიერ მათთვის დაცვის შეთავაზების (ქვეყანაში შემგება) პასუხისმგებლობას შორის.

ამრიგად უცხოელების ქვეყანაში შესვლის არაპირდაპირმა უფლებამ მზარდი ზემოქმედება შეიძინა ქვეყნების მიერ არასასურველი მიგრაციის მიღებაზე. ზემოთ ხსენებული მოვლენების საპასუხოდ ლიბერალური დემოკრატიები ეყრდნობიან ლეგალური სუვერენიტეტის კონცეფციას თავშესაფართან დაკავშირებული თავისი შემზღუდავი და წინააღმდეგობრივი ტაქტიკის შესასწორებლად. სუვერენიტეტი გამოცხადებულია, როგორც ყველაზე შეუვალი „ემიგრაციის, ნატურალიზაციის, ეროვნების და გაძევების საკითხებში და მისი „არსი რჩება გაძევების ძალაუფლებაში”. მსგავსი შეხედულებების გავრცელება ხდებოდა გავლენიანი იურისტების, პოლიტოლოგების და საზოგადოებრივი პოლიტიკის შემქმნელი პირების მიერ [4, 267].

თუმცა ვეთანხმები იმ კრიტიკოსებს, ვისაც სჯერა, რომ ამ დებულებას აქვს მცირე ისტორიული ან სამართლებრივი საფუძველი [6, 804-847]. ნაფციგერს მოყავს არგუმენტები, რომ იურიდიული მოსაზრებები, რომელთა საფუძველზე მოხდა ამ აზრის ჩამოყალიბება, ნაკლებად სარწმუნოა, ვინაიდან ხშირად ხდება მათ მიერ ავტორიტეტული წყაროს არასწორი ინტერპრეტაცია, ეწინააღმდეგება თანამედროვე განცხადებებს ამ მოსაზრების შესახებ, და ეფუძნება საეჭვო, ხშირად რასისტულ წარმოდგენებს. მიუხედავად უცხოელების ქვეყანაში შემგების პრაქტიკის სამართლებრივი დახასიათებისა, როგორც თვით-დაწესებული შეზღუდვისა გაძევების უფლებაზე, ფაქტობრივად ეს არის „კვალიფიცირებული ვალდებულება ზოგიერთი უცხოელის ქვეყანაში შემგებისა, ზოგიერთ გარემოებაში” [6, 805]. ის დამარწმუნებლად იწყებს წყაროების და აკადემიური ავტორიტეტების გადასინჯვას, რომლებმაც უზრუნველყვეს სამართლებრივი საფუძველი პრეცედენტული სამართლის შემდგომი პრეცედენტების და თანამედროვე მიდგომის ფორმირებისთვის.

ამ დებულების შედარებით თანამედროვე წარმოშობის მიუხედავად, 1972 წელს შეერთებული შტატების უმაღლესმა სასამართლომ თავისი მოსაზრების ჩამოყალიბებისას მიმართა „სახელმწიფოების საერთაშორისო სამართლის ძველ პრინციპებს” რათა მხარი დაეჭირა მთავრობისთვის ყველა უცხოელის გასაძევებლად თუ ასე იქნებოდა სასურველი. თუმცა ძველი ბერძნები იჩენდნენ სტუმართმოყვარეობას უცხოელების მიმართ: პერიკლე, პლატონი და, ნაკლებად, არისტოტელე ხაზს უსვამდნენ უცხოელების ქვეყანაში მიღებას, როგორც სახელმწიფოს კვალიფიცირებულ ვალდებულებას გარკვეული გარემოებების არსებობისას [7]. სასამართლოები ხშირად იგნორირებას უკეთებენ საერთაშორისო სამართლის თეორიას სუვერენული სახელმწიფოს შესაბამისი „განუყოფელი ძალის” მეშვეობით, და ამით ხდება ამ საკითხის კლასიკური პუბლიცისტების იგნორირება. თუმცა ჰიუგო გროციუსი, ფრანცისკო დი ვიტორია, ქრისტიან ვოლფი და პაფენდორფი იცავდნენ თავისუფალი მიგრაციის, დროებით ცხოვრების და მუდმივი ცხოვრების უფლებას საკუთარი სახლებიდან გამოძევებული ლტოლვილებისთვის, რამდენადაც მათი მიზნები ქვეყანაში შემოსვლისთვის კანონიერი იყო [6, 810-12].

თანამედროვე დასაბუთება სუვერენული სახელმწიფოს მიერ გაძევების უფლებისა მომდინარეობს ვატელის ნამუშევრებიდან და მისი თვით-დაცვის კონცეპციიდან, რომლის მიხედვითაც სახელმწიფომ შეიძლება მიიღოს ყველა აუცილებელი ზომა ეროვნული უშიშროების უზრუნველსაყოფად. სწორედ მისმა შერჩევითმა ნაწერებმა დროის სოციო-ეკონომიკურ კონტექსტთან და სამართლებრივსა პოზიტივიზმის აღზევებასთან ერთად, განაპირობა აშშ-სა და გაერთიანებული სამეფოს სამართლებრივი გადაწყვეტილებები უცხოელების შემოსვლის სრული აკრძალვის სუვერენული უფლების მხარდასაჭერად. ჩინელების გაძევების საქმე და ნიშიმურა ეკიუს, მასგროუვის და ფონგ იუ-ტინგის საქმეები ეფუძნებოდა ვატელს, როდესაც მათ შექმნეს პრეცედენტები, რომლებმაც შედეგად გამოიღო სამართლებრივი დოქტრინა ანგლო-ამერიკული სამყაროსთვის. ჩინელების გაძევების საქმეში სასამართლო ეფუძნებოდა ვატელს, როდესაც დაადგინა, რომ სახელმწიფომ უნდა განახორციელოს მისი „უმაღლესი მოვალეობა“ რაც მდგომარეობს „მისი დამოუკიდებლობის დაცვაში და უცხოური აგრესიისგან და შემოჭრისგან დაცვაში [თუ] ... ის მოდის უცხოელი ერისგან, რომელიც თავისი ეროვნული ხასიათით მოქმედებს ან მისი ხალხის ურდოებისგან, რომლებიც ჩვენს წინააღმდეგ არიან შეკრებილები“ [6, 817].

კონცეფციასთან ერთად გაგებულ იქნა საკმარისად გაძევების დასაბუთებისთვის. ამის მსგავსად, კლასიკური ბრიტანული მოსაზრება საქმეში მასგროუვი ჩან ტიონგ ტოის წინააღმდეგ, რომელმაც სამართლებრივი გამოხატულება მისცა „სუვერენული პრეროგატივის“ გამოყენებას უცხოელების გაძევებასთან მიმართებაში ეყრდნობოდა იგივე ავტორიტეტს. ამ გადაწყვეტილებებმა და გამომდინარე ნაწერებმა ჩამოაყალიბა გასაანალიზებელი დებულება, მოათავსა რა თავშესაფრის საკითხები მკაცრად საშინაო იურისდიქციის ქვეშ და შექმნა რა სამართლებრივი პრეცედენტები, რომლებმაც ჩამოაყალიბა ჩარჩო უფრო ფართო საიმიგრაციო კანონმდებლობისთვის.

ბოლო დროის სასამართლო საქმიანობა ასევე მიმართავს ვატელს, როგორც კონვენციური ლოგიკის ნაწილს. მოსამართლე ნორთმა ავსტრალიის ტამპას საქმეში ლორდ ატკინსონის დადგენილების ციტირება მოახდინა თავისი განსჯის მხარდასაჭერად: „ქვეყანაში შესვლის აკრძალვა ან გაძევება, იმ უცხოელებისაც კი, ვინც მეგობრულად არიან განწყობილნი, საერთაშორისო კანონმდებლობაში აღიარებულია, როგორც ტერიტორიის სუვერენიტეტის შემადგენელი“. როგორც თქვა ლორდმა ატკინსონმა, რომელიც საუბრობდა საიდუმლო საბჭოს იურიდიული კომიტეტის სახელით საქმეში გენერალური პროკურორი (კანადა) კეინის და გილჰულას წინააღმდეგ: „უზენაესი ძალაუფლების ერთ-ერთ უფლებას ყველა სახელმწიფოში წარმოადგენს უფლება აუკრძალოს უცხოელს შესვლა იმ სახელმწიფოში, დაურთოს ქვეყანაში შესვლას ისეთი პირობები, რაც მას სურს, გააძეოს ან სახელმწიფოდან დეპორტაცია განახორციელოს, სურვილისამებრ, მეგობრულად განწყობილი უცხოელიც კი, განსაკუთრებით კი, თუ თვლის, რომ მისი ყოფნა სახელმწიფოში ეწინააღმდეგება სახელმწიფოში მშვიდობას, წესრიგს და კარგ მმართველობას ან მის სოციალურ ან მატერიალურ ინტერესებს: ვატელი, ერების კანონი.“ ასეთი დასაბუთება იგრძნობა შემდგომში ბრიტანეთში შიდა საქმეში, როდესაც ლორდი დენინგი ამბობდა, რომ „არც ერთ უცხოელს არა აქვს უფლება შევიდეს ქვეყანაში [გაერთიანებული სამეფო] გვირგვინის ნებართვის გარეშე: ხოლო გვირგვინმა შეიძლება უარი თქვას მიზეზის დასახელების გარეშე.“

თუმცა ნაფხიგერი დამარწმუნებელ არგუმენტებს იძლევა, რომ ვატელის ნაწერები გამოიყენება არჩევითად და, ფაქტობრივად, მის ტრაქტატებში არის სხვა ნაწილები, რომლებიც იწვევს საწინააღმდეგო დასკვნას. მართლაც შევიცარეღმა თეორეტიკოსმა მკაფიოდ განასხვავა შიდა საერთაშორისო სამართალი, რომელიც ეფუძნება ბუნებრივ სამართალს და გარე სამართალი, რომელიც ეფუძნება პოზიტივისტურ დისციპლინას. შიდა სამართალი ადგენს სუვერენულ ვალდებულებებს, როგორც სინდისის და პრინციპის საკითხებს, მაშინ როდესაც გარე სამართალი ადგენს სუვერენულ უფლებებს, როგორც ნების საკითხს. სწორედ ვატელის გარე სამართლის ციტირებას ახდენენ ავტორიტეტები, მაშინ, როდესაც შიდა სამართალი უსამართლოდ იგნორირებულია; „ლტოლვილების და გაძევებულების უფლება“ სუვერენული მოვალეობების კონცეპციასთან ერთად ქმნის ძლიერ არგუმენტს უცხოელების ქვეყანაში შეშვების სუვერენული პრეროგატივის შეზღუდვების არსებობისთვის. ფაქტობრივად, ვატელმა მკაცრი პირობები დაუწესა სახელმწიფოს მიერ გაძევების შესაძლებლობას: არც ერთ

ერს, წერდა ის – „არ შეუძლია, დასაბუთებული მიზეზის გარეშე უარი თქვას ქვეყანაში თუნდაც მუდმივ ცხოვრებაზე ადამიანისა, რომელიც გაძევებულია თავისი ქვეყნიდან” [8, 107-08]. მაშინაც კი თუ სუვერენულ სახელმწიფოს თეორიულად აქვს „განუყოფელი უფლება” უცხოელების აბსოლუტური გაძევებისა, მას არ შეუძლია ამის გაკეთება ზოგიერთ შემთხვევაში „ზოგიერთი უცხოელის მიღების კვალიფიცირებული მოვალეობის” გამო [6, 814]. ამრიგად, როგორც ჩანს, სტანდარტულ ანგლო-ამერიკულ საქმეებში მოსამართლეები ეფუძნებოდნენ სწორედ იმ ავტორიტეტს (ვატელი) რომელიც ზღუდავდა უცხოელების გამორიცხვის უფლებას, რისი აბსოლუტური მხარდაჭერაც გამიზნული იყო სასამართლოების მიერ.

შემდეგ, ჩვეულებითი სამართლის მატერიალური ელემენტების ანალიზმა გაძევების სუვერენული უფლების ლეგალიობა ეჭვის ქვეშ დააყენა. „სუვერენიტეტის კონცეფცია შეცდომაში შემყვანი იყო” თვლის ლოუენფელდი, მაშინაც კი, როდესაც ის პირველად იყო გამოცხადებული წამყვანი თეორეტიკოსების მიერ, როგორებიც არიან ჰობსი და ჰეგელი, რომლებიც კონცეპტირებული იყვნენ მხოლოდ სახელმწიფოს ვერტიკალურ სტრუქტურაზე. დროთა განმავლობაში, კონცეფციის მნიშვნელობა გაფართოვდა და გულისხმობს აგრეთვე ჰორიზონტალურ ურთიერთობას ცალკეულ სახელმწიფოებს შორის, თუმცა დამოკიდებულება სტატიკური დარჩა. ამრიგად, თავშესაფრის თანამედროვე კონტექსტში განხილვისას, სუვერენიტეტს „როგორც ჩანს, მივყავართ ვერტიკალურ კონცეფციასთან, მაშინ, როდესაც ჰორიზონტალურად ფიქრია საჭირო; და ხისტ წესებთან, რომლებსაც არანაირი კავშირი არა აქვთ რეალობასთან” [5, 629]. ასეთი დისფუნქციური მიდგომა ასახულია ისტორიულ პრაქტიკაში, როდესაც სახელმწიფოების უმეტესობა, გაერთიანებული სამეფოს ჩათვლით, უშვებს უცხოელებს აბსოლუტური არ შეშვების სუვერენული უფლების თეორიის მიუხედავად. აქედან გამომდინარე, ადგილი აქვს მკვეთრ შეუსაბამობას რეალობასა და თეორიას შორის ამ კონტექსტში.

მოსამართლე ბლეკის განსაკუთრებული მოსაზრება ტამპას საქმეზე აპელაციაზე დადგენილებაში ასახავს ამ არალოგიკურობას. პოლდსუორთის ციტირებით მოსამართლე ამტკიცებდა, რომ ტექსტების ავტორების მოსაზრების პრევალირება „მხარს უჭერს შეხედულებას, რომ მეცხრამეტე საუკუნის ბოლოს, ინგლისურ იურისპრუდენციაში, უცხოელების არ შეშვების უფლება მშვიდობიანობის ხანაში არ ითვლებოდა ამ პრეროგატივის ნაწილად” და „სულ რამდენიმე შემთხვევა იყო, როდესაც გვირგვინმა გამოიყენა თავისი პრეროგატივა უცხოელების არ შეშვების ან გაძევებისა” [3, 396-7]. თუ სახელმწიფოები პრაქტიკულად არ იყებენ რაიმე უფლებას უცხოელების არ შეშვებისთვის, რაც მათ შეიძლება ჰქონდეთ, მაშინ დებულება, რომლის შესწავლაც ხორციელდება, შეიძლება არათანმიმდევრული იყოს.

ამრიგად ხანგრძლივობა, გამეორება, მუდმივობა და ზოგადობა სახელმწიფო პრაქტიკისა, რაც შეადგენს ჩვეულებითი სამართლის მატერიალურ ელემენტებს, ხელს უწყობს იმ დებულების უარყოფას, რომ სახელმწიფოს შეუძლია ყველა უცხოელის გაძევება. „ძალიან ძლიერ ფსიქოლოგიურ ელემენტთან ერთად *opinio juris* (მართლზომიერებაში დარწმუნებულობა); უცხოელების დაშვების მოვალეობის გრძნობა – და, ასე გამოდის, რომ არის უცხოელების კვალიფიცირებული დაშვების ჩვეულება” [6, 838-41]. ვუშვებთ რა, რომ არსებული სამართალი და პოლიტიკა, დაკავშირებული თავშესაფრის მაძიებლებთან, საჭიროებს დახვეწას, სამართლიანი იქნება, დავასკვნათ, რომ ამ სამართლის ფილოსოფიური ბაზისი არის ქვეყანაში შეშვება – არ შეშვების წინააღმდეგ. იმ პირობით, რომ ეროვნული უშიშროება არ არის გამოხატული საფრთხის ქვეშ და იძულებითი რეპატრიაციის უარყოფის წესის იურიდიული ძალის პირობებში, სახელმწიფოს, როგორც ჩანს აქვს მოვალეობა დაუშვას ზოგიერთი უცხოელი და გასაკუთრებით თავშესაფრის მაძიებლები.

და ბოლოს, ვეცადე მეჩვენებინა, რომ: იძულებითი რეპატრიაციის უარყოფის პრინციპმა ჩვეულებითი კანონის სტატუსს მიაღწია და ზოგიერთ გარემოებაში გახდა ქვეყანაში შესვლის არაპირდაპირი უფლება; ავტორიტეტი, რომელმაც განაპირობა არსებული ცნება იმის შესახებ, რომ სახელმწიფოს აქვს სუვერენული უფლება გააძევოს ყველა უცხოელი არასწორად იყო ინტერპრეტირებული; ისტორიული პრაქტიკა ამტკიცებს, რომ სახელმწიფოები იღებენ ზოგიერთ უცხოელებს იმ დებულების მიუხედავად, რომ აბსოლუტური უფლება აქვთ მათი გაძევებისა; და სახელმწიფოს აქვს კვალიფიცირებული მოვალეობა შეუშვას ზოგიერთი უცხოელი ზოგიერთ გარემოებაში, განსაკუთრებით თავშესაფრის მაძიებლები. თუ

უცხოელების მიმართ სამართლებრივი სუვერენიტეტის განხორციელება შეზღუდული იყო დასაწყისშივე, მაშინ მასშტაბი, რომლითაც ახლა შემცირებულია სახელმწიფოების სუვერენიტეტი, ნაკლებია განცხადებულზე. მართლაც, ზემოთ მოყვანილი არგუმენტების გათვალისწინებით, მოვლენათა უფრო სრულ ასახვას შეიძლება წარმოადგენდეს ტერმინი „კვალიფიცირებული შეშვების პოლიტიკა“.

ბამოყენებული ლიტერატურა

1. Allain J. 2001. The jus cogens Nature of non-refoulement. *International Journal of Refugee Law*, 13 (4):533-58.
2. Goodwin-Gill G. 1996. *The Refugee in International Law*. (2nd ed.). Oxford: Clarendon Press.
3. Holdsworth Sir W. 1938. *A History of English Law*. Vol. X, Sweet and Maxwell.
4. Joppke C. 1998. Why Liberal States Accept Unwanted Immigration. *World Politics* 50: 266-93.
5. Lowenfeld, A. 1981. Sovereignty, Jurisdiction and Reasonableness: A reply to A.V. Lowe. *American Journal of International Law*, 75(3):629-638.
6. Nafziger J. 1983. "The General Admission of Aliens under International Law", *American Journal of International Law*, 77(4):804-847
7. Plato 1980. *The Laws of Plato*, trans. T. Pangle, New York: Basic Books.
8. Vattel de E. 1839. *The Law of Nations; or, Principles of the Law of Nature, Applied to the Conduct and Affairs of Nations and Sovereigns*, eds. by J. Chitty, Philadelphia: T. & J.W. Johnson & Co.
9. Yundt K. 1989. *The Organization of American States and Legal Protection to Political Refugees in Central America*. *International Migration Review*, 23(2):201-18.
10. Yundt K. 1989. *The Organization of American States and Legal Protection to Political Refugees in Central America*. *International Migration Review*, 23 (2):201-18.

მარიანა პროკოპი
ნიკოლაი კოპერნიკის უნივერსიტეტი ტორუნში, პოლონეთი

ჰიბრიდული პოლიტიკური რეჟიმი დემოკრატიასა და ავტორიტარიზმს შორის. ძირითადი კონცეპტუალური პრობლემები

ბოლო ოცი წლის განმავლობაში, ყოფილ საბჭოთა კავშირის რესპუბლიკებში, ტრანსფორმაციის პროცესმა გამოიწვია ავტორიტარული რეჟიმების ლიბერალიზაცია და დემოკრატიზაცია, ამავე დროს, წარმოიქმნა პრობლემა, რადგან პოსტ-საბჭოთა უმეტეს ქვეყნებში ახალი რეჟიმები ცალსახად ვერ აღიქმებოდა როგორც დემოკრატია ან ავტორიტარიზმი. 1996 წელს, ამერიკელი მეცნიერი ლარი დაიმონდი დემოკრატიზაციის "მესამე ტალღის" შესახებ შენიშნა, რომ ამ სიტუაციის მთავარი მიზეზია ქვეყნების ტრანსფორმაცია არა ლიბერალურ დემოკრატიაში, არამედ ე.წ. შუალედურ რეჟიმში, რომელიც არის დემოკრატია და ავტორიტარიზმს შორის. (პოლიტიკური ჰიბრიდული რეჟიმის ფენომენი) [1, 21].

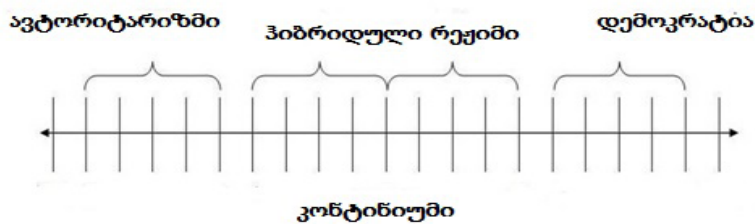
კატეგორია „ჰიბრიდული რეჟიმი“, როგორც მიხნეულია, ნაწილია იმ ევოლუციის, რომელიც აღმოსავლეთ ევროპაში მიმდინარეობს, განსაკუთრებით ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკებში. „ჰიბრიდული რეჟიმის“ ცნება ერთ-ერთმა პირველმა შემოიტანა უნგრელმა სოცილოგმა ელმერ ჰანკისმა, რათა განესაზღვრა უნგრეთის კომუნისტური ხელისუფლების იანოშ კადარის სისტემა [2, 26-35]. ჰიბრიდული რეჟიმის სფეროს მეცნიერ-მკვლევართა შორის გამორჩეულია: გილერმო ო'დონელი [3] ლარი დაიმონდი [4] და ფილიპ შმიტერი [5], მიხნეულია, მათ პირველებმა სცადეს „ჰიბრიდული რეჟიმის“ და „სამეცნიერო ევოლუციის“ ცნებების ინტერპრეტირება. მკვლევართა შორის, უნდა ასევე დავასახელოთ ლუკან ვეი და სტივენ ლევიცი [6], რომლებმაც შემოიღეს ცნება „კონკურენტული ავტორიტარიზმი“ (competitive authoritarianism),

განმარტებული როგორც ჰიბრიდული რეჟიმი. უკრაინელი მკვლევარი მიკოლა რიაბჩუკი [7] იყენებს ცნებას „კონკურენტული ავტორიტარიზმი“ (competetive authoritarianism//semi-authoritarian), „ნაცრისფერი ზონა“ (grey zone), გენადი შიპუნოვი „პოლიტიკური ჰიბრიდული რეჟიმი“. [8] ხოლო რუსი პოლიტოლოგი დიმიტრი ფურმანი, “იმიტაციური დემოკრატია” [9].

სტატიის მიზანია გაანალიზება, რამდენად მართებულია ლაპარაკი ჰიბრიდული რეჟიმის არსებობაზე; რამდენად შეიძლება განვიხილოთ ისინი, როგორც პოლიტიკური რეჟიმების ახალი სახეობა.

აღსანიშნავია, რომ მიუხედავად ფართო ინტერესის ჰიბრიდული რეჟიმის მიმართ, არსებობს პრობლემა, განმარტებასთან, ჰიბრიდული რეჟიმების მოდელის შემუშავებასთან, მსოფლიოში არსებული ჰიბრიდული რეჟიმების კლასიფიკაციის შექმნასთან დაკავშირებით.

როგორც უკვე აღინიშნა, ჰიბრიდული რეჟიმის მრავალი ცნება არსებობს. მათი უკეთ წარმოდგენისათვის გავაკეთეთ ცნებათა კლასიფიკაცია.

პირველი ჯგუფის მკვლევარები მიიჩნევენ, რომ ამ რეჟიმებს, ახასიათებს ერთი მხრივ, მინიმალური პროცედურული დემოკრატია, მეორეს მხრივ, - სისტემატური დარღვევები, ამიტომ დემოკრატიის ცნებას ზედსართავებით იყენებენ: ნახევრად დემოკრატია, ფასადური დემოკრატია, წარმომადგენლობითი დემოკრატია, და ა.შ. ამ ჯგუფის წარმომადგენლები არიან: გილერმო ო'დონელი, ფარიდ ზაქარია, ვოლფგანგ მერკელი, ანდრეას შედლერი, ფილიპ შმიტერი, დიმიტრი ფურმანი.

მეორე ჯგუფის წარმომადგენლები, განიხილავენ ამ სისტემებს როგორც ახალ, დემოკრატიზირებულ ავტორიტარიზმს. მათ შორის, არის ისეთი ცნებები როგორცაა კონკურენტული ავტორიტარიზმი, ნახევრად-ავტორიტარიზმი. ამ ჯგუფის წარმომადგენლები არიან: ლუკან ვეი, სტივენ ლევიცი, ფილიპ როდერი, მარინა ოტავეი, მიკოლა რიაბჩუკი.

მესამე ჯგუფის წარმომადგენლები - ჰარლი ბალზერი, თომას კართერსი, ანჟეი ანტოშევსკი, რიშარდ ჰერბუტი, ვალდემარ ჟებროვსკი - უარზე დგანან „დემოკრატიის“ და „ავტორიტარიზმის“ კატეგორიების გამოყენებას პოლიტიკური სისტემების ჰიბრიდული რეჟიმის კვლევის კონტექსტში, და იყენებენ ისეთ ცნებებს როგორცაა „შექმნილი პლურალიზმი“ (created pluralism) „დომინანტური ძალების რეჟიმი“ (dominant power regimes) „ნაცრისფერი ზონა“ (grey zone).

არსებობს მრავალი მიდგომა ჰიბრიდული რეჟიმების ცნებების თეორიული გააზრებისათვის, ძირითადად, დემოკრატიისა და ავტორიტარიზმის თვალსაზრისით. ჰიბრიდული რეჟიმის მრავალი განმარტებების გათვალისწინებით, ამ ნაშრომში ძირითადი ყურადღება გამახვილებულია ორი პოლონელი მკვლევარის ანჟეი ანტოშევსკის და რიშარდ ჰერბუტის მიდგომების გამოკვლევაზე, და ინგლისურენოვანი ცნებების გაანალიზებაზე.

ანტოშევსკის და ჰერბუტის [10], აზრით, დემოკრატიასა და ავტორიტარიზმს შორის მდებარე ქვეყნების მთავარია მიზეზია მძიმე ეკონომიკური მდგომარეობა და პოლიტიკური კულტურა, და შენიშნავენ, რომ ზემოაღნიშნული მაჩვენებლების გარდა, ქვეყნის პოლიტიკური განვი-

თარების შეჩერება თამაშობს მნიშვნელოვან როლს (რაც გულისხმობს პარტიული სისტემის რეალურ სოციალურ გაყოფას და სამოქალაქო საზოგადოების არარსებობას). ეკონომიკური არაეფექტურობის და პოლიტიკური განვითარების შეჩერების მაჩვენებლები ადებულია ო'დონელის კონცეფციიდან, რომელიც ამტკიცებს, რომ ქვეყნის ადგილი დემოკრატიაში და ავტორიტარიზმს შორის, დამოკიდებულია დრმა სოციალურ და ეკონომიკურ კრიზისზე, რომელიც ავტორიტარული რეჟიმიდან გადასვლის შედეგია [3]. ამ შემთხვევაში, სტაბილური პოლიტიკური გარემო დაკავშირებულია ეკონომიკურ სტაბილურობასთან, ამიტომაც არასტაბილურ დემოკრატიაში ქვეყნებში, საზოგადოების ცხოვრების გააუმჯობესება არის ერთ-ერთი ძირითადი ასპექტი, საპრეზიდენტო კანდიდატების და პოლიტიკური პარტიების პროგრამებში.

თომას კაროთერსის აზრით, “ნაცრისფერი ზონა” შეიძლება გახდეს შედეგი არასაკმარისი პოლიტიკური პლურალიზმის (ფეცკლესს პლურალიზმი), გარკვეული პოლიტიკური ძალის დომინირების (დომინანტ პოპერ პოლიტიცს). პლურალიზმის არასაკმარისობის პირობებში, საზოგადოებაში ჯერ კიდევ არსებობს პოლიტიკური თავისუფლების გარკვეული დონე, ადგილი აქვს მორიგ არჩევნებს, ხელისუფლების ხელში მთელი რიგი პოლიტიკური პარტიების, და საზოგადოების მონაწილეობა პოლიტიკურ პროცესებში შემოიფარგლება მხოლოდ არჩევნებში ხმის მიცემით, პოლიტიკური პარტიები კი, რომლებიც ხელისუფლებისთვის იბრძვიან, კორუმპირებულნი და რიგითი მოქალაქეებისათვის მიუწვდომელნი არიან. რეჟიმებში სადაც მმართველი ძალა დომინირებს, ყველა დემოკრატიული სტანდარტის მიუხედავად, პოლიტიკური ელიტის ცვლილება არ ხდება, რაც თავის მხრივ მმართველი პარტიისა (ლიდერი) და სახელმწიფოს შორის საზღვრებს შლის [11].

თ. კაროთერსის მოსაზრებებიდან გამომდინარეობს, რომ დემოკრატია და ავტორიტარიზმს შორის მდებარე ქვეყნებისათვის, მნიშვნელოვანი ფაქტორია პარტიული სისტემების მრავალფეროვნება და მრავალრიცხოვნობა. როდესაც პლურალიზმის პრინციპი არ მუშაობს, ხელისუფლების შეცვლა და არჩევნები მხოლოდ ფორმალობა ხდება, მმართველი ელიტა არ არის დაკომპლექტებული განსხვავებული ხედვების პოლიტიკური პარტიებით, და საზოგადოება ხდება გულგრილი და არა დაინტერესებული ქვეყნის პოლიტიკურ რეალობით. არსებული დემოკრატიული პრინციპი არადემოკრატიულ საშუალებას შეიცავს, რაც თავის მხრივ, ქვეყნის ერთ რეჟიმიდან მეორეში გადასვლას იწვევს, ამავე დროს, ქვეყნის პოლიტიკურ სისტემას ორივე პოლიტიკური რეჟიმის ნიშან-თვისებები აქვს, რომელიც შეგვიძლია განვსაზღვროთ, როგორც ჰიბრიდული რეჟიმი [11].

ამ ჰიბრიდული სისტემების ყველაზე მნიშვნელოვანი ნიშან-თვისებებად, ანტომევესკი და ჰერბუტი მიიჩნევენ ძალაუფლების კონცენტრაციას სახელმწიფო მეთაურის ხელში, რომელსაც კონკურენტული არჩევნების გზით ირჩევენ. მსგავსი დასკვნები გამოაქვს ო'დონელს, რომელიც თვლის, რომ ამ რეჟიმს ახასიათებს დაბალი ინსტიტუციონალიზაციის ძალა, რადგან არჩევნებში გამარჯვება, გამარჯვებულს აძლევს მართვის უფლებას საკუთარი შეხედულებებისამებრ. ეს მაჩვენებელი ერთ-ერთი მთავარი კრიტერიუმია ო'დონელ დემოკრატიაში კლასიფიცირებაში: ელექტორალური დემოკრატია და ფსევდო (კვაზი-დემოკრატია). პირველს ახასიათებს ციკლური და სამართლიანი არჩევნები და მოქალაქეების უფლებების მინიმალური დაცვა. ფსევდო დემოკრატია ახლოს დგას ელექტორალურ დემოკრატიასთან პლურალიზმის თვალსაზრისით, პარტიული სისტემის კონკურენტუნარიანობით და სამოქალაქო თავისუფლებების დაცვით, მაგრამ ხორციელდება „პარტიული ძალაუფლების“ დომინირება, რაც რეალურად აკნინებს პოლიტიკური საპარლამენტო არჩევნების მნიშვნელობას, ბლოკირებას ახდენს ოპოზიციური ძალების ჩამოყალიბებას და მათ საქმიანობას და არღვევს ადამიანთა უფლებებს. ო'დონელის მიერ წარმოდგენილია დემოკრატიასთან ახლოს მდებარე პოლიტიკური რეჟიმების აღწერა, რომელთაც ერთის მხრივ, ჯერ კიდევ არ გააჩნიათ საკმარისი სტაბილურობა და დემოკრატიული ტრადიციების კონსოლიდაცია. მათ ესაჭიროებათ დრო, გარკვეული დემოკრატიული სტანდარტების კონსოლიდაციისათვის, მეორეს მხრივ, არ არსებობს იმის გარანტია, რომ არ მოხდება ევოლუცია არადემოკრატიული რეჟიმების მიმართულებით [3, 9].

ანტომევესკი და ჰერბუტი, დემოკრატია და ავტორიტარიზმს შორის მდებარე ქვეყნებთა რიცხვს მიაკუთვნებენ ლათინური ამერიკის სახელმწიფოებს (მექსიკა 1997 წლამდე, ნიგერია 1999 წლამდე, უგანდა, ვენესუელა, პერუ და ინდონეზია) და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებს

(უკრაინა, რუსეთი, ალბანეთი, ხორვატია). თავის პუბლიკაციებში ზემოთხსენებული ავტორები განიხილავენ ჰიბრიდულ რეჟიმებს რუსეთსა და უკრაინაში. მათი თქმით, ამ რეჟიმებს ახასიათებს პრეზიდენტის დომინირება პოლიტიკურ სისტემაში, სამოქალაქო თავისუფლებების და უფლებების დარღვევა, სასამართლო სისტემის დამოკიდებულება ადმინისტრირების რესურსზე და არჩევნების გაყალბება. ისინი მიიჩნევენ, რომ ამ ქვეყნებში, დემოკრატიის ყველაზე კარგი მაჩვენებლები მხოლოდ არჩევნებია (საპრეზიდენტო და საპარლამენტო). მკვლევარები ხშირად საუბრობენ “Freedom House”- ის მოხსენებაზე, რომ 2004 წელს, უკრაინაში იყო ელექტორალური დემოკრატია, ხოლო რუსეთში ელექტორალური ავტორიტარიზმი [11].

ბამოყენებული ლიტერატურა

1. Diamond L. July 1996. Is the Third Wave Over? Journal of Democracy. Vol. 7, N 3.
2. Hankiss E. 1988. The “Second Society”. Is There an Alternative Social Model Emerging in Contemporary Hungary? Social Research 55:1/2.
3. O’Donnell G. 1996. Delegative Democracy. Journal of Democracy. 5 (1).
4. Diamond L. 1999. Development Democracy: Toward Consolidation. Baltimor.
Diamond L. April 2002. Election without Democracy: Thinking about Hybrid Regimes. Journal of Democracy, 13.
5. Schmitter P. C., Karl T. L. 1991. What Democracy Is... and Is Not. Journal of Democracy, 2, N 3.
6. Way L.A., Levitski S. 2010. Competitive Authoritarianism, Hybrid Regimes after the Cold War. New York.
7. Riabchuk M. 2009. Agony of a “Blackmail State”: Rise and (Possible) Fall of the Post-Soviet Semi-Authoritarian Regimes. A. N. Lushyckyj, M. Riabchuk (Hrsg.): Ukraine on its Meandering path between East and West. Frankfurt am Main.
8. Шипунов Г. 2008. Теретико-методологічні засади аналізу політичних режимів: український контекст. Наукові записки, серія політичні науки 3, Демократичний транзит на Україні підсумки електорального циклу 2004-2007рр. Острог.
9. Фурман Д. 2010. Движение по спирали. Политическая система России в ряду других систем. Москва.
10. Antoszewski A., Herbut R. 2001. Systemy polityczne wspóczesnego świata. Warszawa. Antoszewski A., Herbut R. 2006. Systemy polityczne wspóczesnej Europy. Warszawa.
11. [Электронный ресурс] - режим доступа
- <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2004>

კომპლექსებისა და სულიერებაზე ორიენტირებული
ფსიქოთერაპიის შესახებ

ფსიქონალიტიკოსების უმრავლესობა ფროიდის ჩათვლით თანხმდება იმაში რომ კომპლექსის ტერმინის დამკვიდრებას ციურიხის ფსიქონალიტიკურ სკოლას (ე. ბლეილერი, კ. გ. იუნგი) უნდა ვუმაღლოდეთ. გთავაზობს კომპლექსის იუნგისეულ განმარტებას: კომპლექსი არის აფექტურად დამუხტული წარმოდგენების ერთობლიობა - (Gefuhlsbetonter Vorstellungs Komplex). ეს არის ძლიერი აფექტური ძალის მქონე იდეების და მოგონებების ორგანიზებული ჯგუფი, რომელიც ნაწილობრივ ან მთლიანად არაცნობიერია. ისინი ყალიბდება ბავშვობაში, ინტერპერსონალური ურთიერთობის საფუძველზე და ზემოქმედებს ადამიანის ფსიქიკის ყველა დონეზე: ემოციებზე, აზრებზე, განწყობასა და ქცევაზე [6]; კომპლექსების აღმოსაჩენად იუნგმა შექმნა ასოციაციური ექსპერიმენტი. ასოციაციური ტესტით იუნგმა კომპლექსების არსებობა ემპირიულად დაასაბუთა და ამით სიღრმის ფსიქოლოგიას და ფსიქოსომატიკას ექსპერიმენტული საფუძველი ჩაუყარა.

კომპლექსის გამოვლინებებია: 1. წაცდენები / შეცდომები; 2. საკუთარ თავზე არასწორი წარმოდგენა და საგნებისა და მოვლენების გაუკუღმართებული, მცდარი ხედვა; 3. პიროვნებაზე ზემოქმედების უნარი - ის გვეფლობს ჩვენ და არა ჩვენ ვეფლობთ მას; 4. ემოციური ძალა - კომპლექსს ახასიათებს ძლიერი ემოციური მუხტი.

კომპლექსი შეიძლება იყოს ცნობიერი, არაცნობიერში განდევნილი (ერთ დროს იყო ცნობიერში და მერე განდევნა იქიდან) და არაცნობიერი.

ნ. ბოდუინი [1] განასხვავებს კომპლექსების 3 ჯგუფს: 1. ობიექტ კომპლექსებს, რომლებიც ხასიათდება გარეგანი ობიექტების ფლობის სურვილით; 2. ეგო კომპლექსებს, რომელიც დაკავშირებულია ადამიანის მე-სთან, მის მნიშვნელობასა და დანიშნულებასთან. 3. ქცევითი კომპლექსებს, რომლებშიც იგულისხმება ცხოვრებისეული პრობლემებზე ინდივიდის რეაგირების ტიპი, მათთან გამკლავების ჩამოყალიბებული ფორმები; სიღრმის ფსიქოლოგიის განვითარების პროცესში გამოიკვეთა კომპლექსის ტიპები. ჩამოვთლით ზოგიერთ მათგანს:

1. კაენის კომპლექსი გულისხმობს ბავშვის დამოკიდებულებას ახალშობილი ძმის მიმართ. ამ დროს ბავშვი შიშობს, რომ და-ძმის დაბადებით ის ჩამოგდებული იქნება იმ პრივილეგირებული ტახტიდან, რომელზედაც მისი მშობლების განსაკუთრებულმა სიყვარულმა აიყვანა. ის ჩანაცვლებული იქნება ახალშობილით, რითიც იგი დაკარგავს ყურადღებასა და სიბოძის დედის მხრიდან. ამ შიშზე ბავშვი რეაგირებს ინტენსიური სიძულვილით და-ძმის მიმართ და მას მათი გაქრობის სურვილი ებადება. ეს კომპლექსი წარმოშობს და-ძმას და ძმებს შორის პაექრობას, შურის გრძნობას და და-ძმაზე გამარჯვებისა და მათი უკან მოტოვების სურვილს.

2. ოდიპოს კომპლექსი სიყვარულის გრძნობა დედის მიმართ და სიძულვილი მამის მიმართ, მისი გაქრობის სურვილი. ხშირად ეს კომპლექსი სრულად წარმართავს ბავშვის ქცევას 5 წლამდე. პაექრობის, მეტოქეობისა და სიძულვილის ეს გრძნობები მოგვიანებით მოზრდილ ცხოვრებაში გადაინაცვლებს იმ ადამიანებზე, ვინც მამის პოზიციას იკავებს, მაგ.: მასწავლებელი, უფროსი ან ხელმძღვანელი; იგი ქმნის მეამბოხე რევოლუციონერს, რომელიც ყოველთვის უპირისპირდება ავტორიტეტებსა და ხელისუფლებას; ქალებში ელექტრას კომპლექსი მამისადმი სიყვარულით და დედისადმი სიძულვილით ვლინდება.

3. ისტერიული კომპლექსი გულისხმობს ინფანტილურ ცნობისმოყვარეობას, რაც ვლინდება ყურების, ცქერის, დანახვის, ცოდნის შეძენის ინსტიქტსა და მის ანტითეზაში, დამალვის და გამოჩენის ინსტიქტებში, საკუთარი თავის წარმოჩენისადმი ლტოლვაში. ბავშვს ყველაფრის

ცოდნა და გაგება სურს და ამ სურვილს განსაკუთრებული დაბრკოლება ხდება სქესობრივ საკითხთან დაკავშირებით. ეს დაბრკოლება მოქმედებს სხვადასხვანაირად ბავშვის ფსიქიკაზე. ის იწვევს ბავშვში დამაღვლის სურვილს და ამასთან დაკავშირებულ ტყუილებისადმი მიდრეკილებას. ამ კომპლექსის ზეგავლენის შედეგად ბავშვს დემონსტრაციისაკენ ძლიერი ტენდენცია უვითარდება. ისტერიული კომპლექსის კომპონენტებია: კეკლუცობა, ცქერისა და ყურებისგან სიამოვნების მიღება, სიამოვნება იმისგან როცა გიყურებენ; ამ დროს ყველა ამ სიამოვნებას სექსუალური ელფერი დაჰკრავს. ამ სურვილების სუბლიმირებული ფორმით გამოვლინება ხდება თეატრალური წარმოდგენისა და საჯარო გამოსვლების დროს. ამ ტენდენციების სუბლიმირებას მიყვევართ ერთის მხრივ მეცნიერის და მკვლევარის სულკისკვეთეობამდე და მეორე მხრივ ორატორის კინოვარსკლავის და სპორტსმენისკენ.

4.

დესტრუქციის კომპლექსი გულისხმობს დესტრუქციულ ინსტინქტს და ვლინდება ნგრევის იმპულსებში. ბავშვის ორალური კანიბალიზტური ტენდენცია მიმართულია საკვების დაშლისკენ. როდესაც ორალური ფაზა ჩაივლის, დესტრუქციული კანიბალიზმი გრძელდება, ოღონდ მიმართულია არა საკვებზე არამედ გადაინაცვლებს სხვაზე. ამ ეტაპზე საღიზიმი მაზოხიზმთან კომბინაციაში წარმოიხინდება. ბავშვი, რომელიც ტკბებოდა დესტრუქციითა და სხვებისადმი ზიანის მიყენებით, ამჟამად ტკბება აუტოაგრესიით. სუბლიმირებული ფორმით ის წარმოშობს ქირურგებს გამოჩენილ გენერლებს, ხოლო მაზოხისტური ფაზით ქმნის „ნევროზულ ასკეტიზმს“.

5. დაზიანების, კასტრაციის კომპლექსი. როგორც კი ბავშვი ანატომიურ სქესობრივ განსხვავებას აღმოაჩენს, იმ დასკვნამდე მიდის, რომ ქალი არ არის სრულყოფილი და ჰგონია, რომ ქალი კასტრირებულია. ის უშვებს იმ შესაძლებლობას, რომ მასაც ამას გაუკეთებენ. მას ეს აშინებს. ეს შიში აყალიბებს კასტრაციის კომპლექსს. გოგოც განიცდის საკუთარ „არასრულფასოვნებას“. ამ დროს ბიჭი ამაყოფს თავისი სქესით და ამ უპირატესობის დაკარგვის ეშინია, ხოლო გოგო აცნობიერებს თავის არასრულფასოვნებას და კაცად გახდომის სურვილი უჩნდება და ცდილობს ან აჯობოს მამაკაცებს ან კიდევ არაცნობიერად ივივდება მათთან. ამას დიანას ან ამორძალის კომპლექსს ეძახიან. ამ კომპლექსის სუბლიმირებას მიყვევართ ბიჭებში, ლიდერად ქცევის გზით, თავისი უპირატესობის აღიარებისა და შენარჩუნებისაკენ, ხოლო - გოგონაში ისეთი ტიპის ქალამდე, რომელიც სულ ეჯიბრება კაცებს, იქნება ეს სპორტი, ბიზნესი, პოლიტიკა თუ ხელოვნება.

6. დაბადების კომპლექსს ქმნის მშობიარობის ტრავმა. მშობიარობის პროცესში ბავშვის მიერ განცდილი შფოთვა და ტკივილი ყველა მომავალი შფოთვისა და ტკივილის ბაზისურ მოდელს ქმნის. ეს კომპლექსი აგრეთვე ინფანტილური ცნობისმოყვარეობის ფორმას წარმოადგენს. ადრე თუ გვიან ბავშვი ინტერესდება ბავშვების დაბადების საკითხით და მალე რამდენიმე თეორიას ავითარებს. ამ თეორიებს დიდი ზეგავლენა აქვთ მის ქცევაზე. ის ფიქრობს რომ ბავშვები ჩნდებიან დიგესტიური აპარატიდან - პირიდან, მუცლიდან და სხვა. დაბადების კომპლექსი პროტექციის, დედის წიაღში დაბრუნების და იქ განსვენების სურვილში ვლინდება და იღვიძებს მაშინ, როცა ადამიანი ცხოვრებისეულ სიძნელეებს უპირისპირდება.

7. დედისგან განშორების კომპლექსი. დაბადების შემდგომ ბავშვისთვის ყველაზე დიდ ტრავმას დედისგან, მისი ძუძუსგან განშორება წარმოადგენს. ფსიქიკურ ფენომენტთა ერთობლიობა, რომელიც ჯგუფდება და ერთიანდება დედისგან განშორების განცდის გარშემო ქმნის დედისგან განშორების კომპლექსს. ამ კომპლექსის აქტივაცია შესაძლებელია მოხდეს იმ სიტუაციებში, რომელიც ამ განშორებას მოაგონებს ადამიანს. მაგ. საბავშვო ბაღში და სკოლაში წასვლა, ოჯახთან განშორება და დაქორწინება. ბავშვს, რომელშიც დომინირებს ეს კომპლექსი, უნარი არ შესწევს ადვილად შეეგუოს ახალ ვითარებებს და ახალ ცხოვრებისეულ სტილს. ეს კომპლექსი იწვევს გადაჭარბებულ ჭამას, გაუმაძღრობას, სიხარბეს და თუ ამან შემდგომში გადინაცვლა მენტალურ სფეროში იწვევს უკიდურესს ამბიციებს, უპასუხისგებლობას და ცხოვრების მოთხოვნებისგან თავის არიდების სურვილს.

8. გაქცევის განრიდების კომპლექსი ვლინდება იმ შემთხვევაში როდესაც ბავშვი და შემდგომში ზრდასსრული აღმოჩნდება ახალი გარემოებების წინაშე, რომლებიც მან უნდა

გადალახოს და გადავიდეს ერთი საფეხურიდან მეორეზე. ამ დროს ის ახლის მიმართ შიშს განიცდის და მას ეუფლება გაქცევის რეაქცია. იმპულსმა შესაძლებელია წარმოშოს ნოსტალგია წარსულისადმი, ხოლო ამ ნოსტალგიას რეგრესისკენ მიყვავართ. ბავშვი თავის ასაკთან შედარებით უფრო ინფანტილური ხდება. მისი ინტერესი შიგნით წარმართება და ბავშვი საკუთარ თავზე ცენტრირებული ხდება, თვითშეყვარებულ სიმართოვეში ექცევა და ხშირად ნარცისიზმი ეუფლება. ამ ფენომენს ხშირად ვხვდებით მოზარდებთან.

9.

არასრულფასოვნების კომპლექს ქმნის შემდეგი ფაქტორები:

ა) ორგანოთა დეფექტი იგულისხმება ბავშვის სხეულის რომელიმე ნაწილის ან ორგანოს თანდაყოლილი ან შექმნილი დეფექტი (კიდურის ან თვალის არ ქონა, ხილული სტრუქტურული დეფექტი, კოჭლობა, გულის დაავადება და სხვ.). ამგვარი დეფექტის მქონე ბავშვს გააჩნია არასრულფასოვნების მწვავე განცდა არამარტო დიდების, არამედ მისი თანატოლების წინაშე.

ბ) აღზრდა. აქ აღინიშნება ორი უკიდურესობა: მეტისმეტი სიმკაცრე და სიზარმაცის წამქეზებელი განებივრება. ბავშვი აღზრდის ამ ფორმებს ორნაირ შედეგებამდე მიყვავართ: 1., „სამაგალითო“ ბავშვი, რომლის ქცევაში წამყვანია კონფორმიზმი და უსიტყვო მორჩილება ასეთ ბავშვი მოზრდილ ასაკში უინიციატივო ხდება და უჭირს ცხოვრებისეულ სიძნელეებთან ბრძოლა და მათი გადალახვა; 2. მემამოხე, დაუმორჩილებელი ბავშვი, რომელშიც მკვეთრადაა გამოხატული ამბიცია, სიჯიუტე და გადაჭარბებული მგრძობელობა მარცხისადმი. ასეთი ბავშვები მოზრდილ ასაკშიც მიზნის მიუღწევლობის შემთხვევაში აღენიშნებათ გადაჭარბებული არასრულფასოვნების განცდა. 3. განებივრებას ყოვლისშემძლეობის გრძობამდე მიყვავართ. ასეთი ადამიანები მკაცრ ცხოვრებისეულ რეალობასთან შეხებისას, რომელიც ვერ აკმაყოფილებს მათ სურვილებსა და მოლოდინებს, დეპრესიისკენ არის მიდრეკილები.

გ) ოჯახური კონსტელაცია მასში იგულისხმება ბავშვის ადგილის, როლის და სტატუსის თავისებურება (ობოლი, ერთადერთი ბავში, უმცროსი, ოჯახის მამაკაცების გარემოცვაში გაზრდილი, ერთადერთი გოგონა და პირიქით და არასასურველი ბავშვი) და მისი ზეგავლენა ბავშვისა და მოზრდისლის ხასიათის ჩამოყალიბებაზე.

დ) ქესობრივი განსხვავება დიდ როლს თამაშობს არასრულფასოვნების კომპლექსის გაძლიერებაში. შეგნებულად ან შეუგნებლად პატრიარქალურ საზოგადოებაში ქალი ნაკლებად ფასობს. სქესობრივი განსხვავების სპეციფიური დატვირთვა (მამაკაცი=ძლიერი=ფასეული=მაღალი, ქალური =სუსტი= ნაკლებადფასეული=დაბალი) წარმოშობს მამაკაცში ტენდენციას რომ რაღაც არ უნდა დაუჯდეს შეინარჩუნოს თავისი უპირატესი პოზიცია, რასაც ყოველთვის თან ახლავს მამაკაციური პოზიციის დაკარგვის შიში, ხოლო ქალებში აღძრავს იმპოტენტურ შურს და მასკულინურ პროტესტს. ამ უკანასკნელში იგულისხმება ქალის გაქცევა ქალურობისაკენ და მისი მისწრაფება გაუტოლდეს მამაკაცის მამაკაციურ როლებს, რაც ვლინდება მამაკაცთან განუწყვეტელი შეჯიბრითა და პაექრობით. კომპლექსები განცალკეებულად კი არ მოქმედებენ, არამედ ქმნიან ერთმანეთთან დაკავშირებულ მთლიან ენერგეტიკულ ქსელს.

ფსიქოანალიზის განსხვავებული სკოლები აგრეთვე განასხვავებენ დედის, მამის, გმირის, ფულის, ფარისევლის, მეზვერეს, განტევების ვაცის, ესავის, იუდას, უძლები შვილის და სხვ კომპლექსებს.

ჩვენში კომპლექსის გამოსაცნობად საჭიროა დავაკვირდეთ ჩვენ ემოციებს და გავარკვიოთ:

1. თუ რა იწვევს ჩვენში ძლიერ ემოციებს;
2. როდის ვაკონტროლებთ ზედმეტად სხვა ადამიანებს;
3. რა პირობებში გადავდივართ თავდაცვით პოზიციაში და უსაფუძვლოდ ვიცავთ თავს;
4. რომელ იდეას ვაქცევთ რიგიდულ დოგმად;
5. ვის და რის მიმართ ვართ ფანატიკურად განწყობილი;
6. როდის ვართ ზედმეტად ჯიუტი და ბრმად შეუვალი;
7. ვინ გვიყვარს და ვინ გვძულს და რომელი თვისებების გამო;

8. როდის ვხდებით შეუსაბამო და არაადექვატურები;

9. რის მიმართ ვავლენთ მოუთმენლობას და დაუფიქრებლობას და ვიქცევით ნაჩქარე ვად;

10 როდის ვართ ზედმეტად თავდაჯერებულები და არ უსმენთ სხვის აზრს;

11. რის

მიმართ ვავლენთ ეიფორიას და როდის ვხდებით უკიდურესად რომანტიკულები;

12. რომელი ცხოვრებისეული პრობლემა გვანგრევს;

13. როდის ვხდებით აგრესიულები;

14. რა გვაიძულებს მოვიქცეთ ირაციონალურად მაგ. ფულის უაზრო ფლანგვა, თავისთავთან ლაპარაკი. კომპლექსი არღვევს ჩვენს ინტერპერსონალურ ურთიერთობას, აუკუღმართებს მოვლენების და საკუთარი თავის ხედვას და ხელს გვიშლის მიზნის მიღწევაში.

კომპლექსის უვნებელსაყოფათ უნდა: 1. გავაცნობიეროთ კომპლექსი, ანუ მოვახდინოთ მისი იდენტიფიცირება, რაც ხელსუწყობს მის ინტეგრაციას, ანუ დაუფლვებას, ხოლო, საბოლოო ჯამში, პიროვნების ზრდას; 2. მისი უკუპროექცირება მოვახდინოთ ანუ ის უნდა დაგაბრუნოთ ჩვენ ცნობიერებაში; 3. თვითშემეცნების და სრულქმნის მიზნით, განვთავისუფლდეთ მათგან; 4. გავაცნობიეროთ თუ რა მიზნებს ემსახურება კომპლექსი; 5. ცნობიერი ძაღისხმებით და ემოციური სტრესის გამოყენებით მოვახდინოთ მისი ტრანსფორმირება; და 6. გავაფართოვოთ ჩვენი პიროვნება კომპლექსების ინტეგრაციის გზით.

ამ მიზნების მისაღწევად გამოიყენება განსხვავებული მიმართულების ფსიქოთერაპია. ფსიქოთერაპიის განვითარების თანამედროვე ეტაპზე სულ უფრო მეტი ყურადღება ეთმობა პიროვნების სულიერ განზომილებასა და პიროვნების ზრდაზე მიმართულ მიდგომებს. ამის დამადასტურებელ თვალსაჩინო მაგალითს წარმოადგენს ფსიქიკურ დაავადებათა ახალი კლასიფიკაცია, რომელიც გლობალიზაციით გამოწვეული ფსიქიკური ხარვეზების აღმოფხვრაზეა მიმართული და რომელიც მზადდება მსოფლიო ფსიქიატრიული ასოციაციის მიერ და პიროვნებაზე მიმართული ფსიქიატრიის სახელწოდებით იქნება ცნობილი.

პიროვნებაზე მიმართული ფსიქიატრია შემდეგ პრინციპებს ეფუძნება [9]:

1. იგი მიმართულია პაციენტის მთელ პიროვნებაზე მის როგორც ავადმყოფურ ასევე ჯანსაღ ნაწილზე და არამარტო მის ავადმყოფურ ნაწილზე;
2. მეურნალობის პროცესში ჩართული უნდა იყოს ფსიქიატრის პიროვნება მთელი მისი ადამიანური რესურსებითა და პოტენციალით და არამარტო მისი ის ნაწილი რომელიც აბსტრაქტულ-განყენებული, საჭირო ინფორმაციით აღჭურვილ ტექნიკოსთან ასოცირდება.
3. მეურნალობის პროცესი პიროვნებაზე უნდა იყოს მიმართული რაც გულისხმობს იმას, რომ მეურნალობამ ხელი უნდა შეუწყოს პაციენტის თვითრეალიზაციას;
4. მეურნალობა პაციენტის პიროვნებასთან ერთად, სამკურნალო პროცესში მისი აქტიური ჩართვით უნდა ხორციელდებოდეს. რაც გულისხმობს მეურნალობის პროცესში პაციენტთან პატივისცემით აღსავსე თანამშრომლობას და მის დახმარებას.

J. Hiatt მიხედვით [2] სულიერი განზომილება შემდეგი პრინციპებით ხასიათდება:

1. იგი განეკუთვნება პიროვნების იმ ინსტანციას, რომელიც საზრისისა და მნიშვნელობის, ჭეშმარიტების, საგნებისა და მოვლენების არსის წვდომითაა დაკავებული, ანუ აქვს ნოეტური ფუნქცია;

2. ეს საზრისი და მნიშვნელობა უხილავი, არაცნობიერი სფეროდან მომდინარეობს და ფსიქოთერაპია ამ უხილავი საზრისის წვდომასა და გაცნობიერებაზეა მიმართული, ანუ აქვს პერმენენტული ხასიათი;

3. ეს სულიერი განზომილება ძირითადად განცდაში გვეძლევა და მას უფრო ინტუიციური, ვიდრე ცნებით-ლოგიკური, ხასიათი აქვს;

4. ის სტატიკურობას მოკლებული დინამიკური პროცესია და წარმოადგენს უფრო უწყვეტ ნაკადს, ვიდრე სტრუქტურას;

5.

ეს ნაკადი ევოლუციურია, ანუ მიისწრაფის სრულყოფისაკენ ანუ ტელეოლოგიური ხასიათი

აქვს;

6. სულიერი განზომილება ვლინდება პიროვნების სპეციფიკურ ქცევასა და კონცეპტუალურ სისტემებში. თუ მათ სპეციფიკურ შინაარსზე დიდ წილად მოქმედებს ადრინდელი, უკვე განცდილი გამოცდილება, მაშინ ისინი კარგავენ ცოცხალ კავშირს და ვეღარ ასახავენ სულიერ რეალობას. ისინი უნივერსალური პროცესის ობიექტურ მანიფესტაციას წარმოადგენენ და სულიერი ზრდის საშუალებად შეიძლება იქცენ. მაგრამ აქ არის ერთი საშიშროება, კერძოდ, ის, რომ მათი დოგმატიზაციის შემთხვევაში, ეს ობიექტივირებული ფსიქოლოგიური განცდები სულიერი ზრდის არა მხოლოდ საშუალებად აღიქმება, არამედ ჭეშმარიტების საბოლოო ინსტანციის სახეს ღებულობს. მეორე საშიშროება მათ სხვა ფსიქოლოგიურ პროცესებთან აღრევაში მდგომარეობს, რასაც მათი გაქრობა მოყვება;

7.

პიროვნების სულიერ ასპექტს ინდივიდზე ზემოქმედების მაინტეგრირებელი სინთეზური ფუნქცია აქვს. ის აერთიანებს პიროვნების განცალკევებულ ნაწილებსა და თავს უყრის განცდათა ფრაგმენტებს და მათ ერთ მთელში აქცევს. იგი, აგრეთვე, აღიქმება როგორც პიროვნების სრულყოფისა და სამყაროსთან მისი ჰარმონიული ურთიერთობისაკენ მიმართული მამოძრავებელი ძალა. საზრისისა და მნიშვნელობის მასაზრდოვებელი გამთლიანების ეს უნარი იზიდავს ადამიანს და პიროვნებაც მისკენ მიისწრაფის. ამას აღწერს ერიკ ერიქსონი „მე მთლიანობის“ Ego integrity ცნებაში (E. Ericson 1959) და მას კ. გ. იუნგის ცენტრისკენვერსიის ცნება შეესაბამება [5]. სულიერი განზომილების ფენომენოლოგიური გამოვლენა ხდება ამ სფეროსთან უშუალო შეხება-შეხვედრის დროს, რომელიც არის ხანმოკლე და მოულოდნელი და ხშირად გამოუცნობი რჩება. იგი გარკვეული წვრთვნის (მედიტაცია ლოცვა) შედეგად მიიღწევა, ან შეიძლება მძაფრ ემოციურად და მუხტულ და ეგზისტენციალურად მნიშვნელოვან სიტუაციებში (სიკვდილის საშიშროება) გამოვლინდეს. ისინი ჩნდებიან როცა ცნობიერების განსხვავებული, შეცვლილი მდგომარეობებისათვის ხელსაყრელი პირობები იქმნება. მათთვის დამახასიათებელია დროისა და სივრცის გაფართოების ან გაქრობის განცდა; აგრეთვე ძლიერი პათოსი სიხარული ანდა ღრმა სიმწიფის გრძობა. ეს უფრო არსებობისა და ყოფნის უმაღლო განცდაა ვიდრე არსებობის შესახებ აზროვნების აქტი. ამგვარი განცდები ძნელად აღსაწერია რადგან სიტყვები თავისი დიფერენცირებული დისკურსიული დანაწავრებული ბუნების გამო წინაარმდგეობაში შედის ამ განცდების დაუნაწევრებელ ბუნებასთან.

ა. მასლოუ აღწერს ე. წ. პიკურ განცდებს [8]. ამ განცდისას ადგილი აქვს დაუნტერესებელ ჭვრეტას (**Being Cognition**), რომლის დროსაც ჩვენ საგნებსა და ადამიანებს უანგაროთ, ყოველგვარი პირადი დაინტერესების გარეშე ვუყურებთ. ამ დროს პიროვნებას უკიდურესი ბედნიერების განცდა ეუფლება. ამ განცდებს ადგილი შეიძლება ჰქონდეს რელიგიურ-მისტიკური, ან ესთეტიკური განცდების, შემოქმედებითი აღმაფრენისა და ინტელექტუალური ინსაიტების და სხვ. დროს. პიკურ განცდებს ხშირად თან ახლავს საკუთარი მე-ს საზღვრების დაკარგვა. ყველა ეგზალტირებული განცდა როდი მიეკუთვნება პიკურ განცდას. მაგ. სპორტმენის სიხარული დიდი გამარჯვების გამო არ წარმოადგენს პიკურ განცდას, რადგანაც ის აღიარების მოთხოვნილების დაკმაყოფილებით არის გამოწვეული. პიკური განცდისას აღქმული ობიექტი განიცდება, როგორც უნიკალური და დასრულებული. პიკური განცდა ერთიანობის ტიპურ განცდას წარმოადგენს, რომლის დროსაც ჩვენ საკუთარ თავს ერთი მთლიანის ცალკეული ასპექტად აღვიქვავთ იმ მთლიანის, რომლის ცალკეული ნაწილები ჰარმონიულ ურთიერთკავშირშია ერთმანეთთან. ერთიანობის ამ მდგომარეობაში ყველა აშკარა დიქტომია გადალახულია და შერიგებულ თანხმობაში იმყოფება. უ. ჯეიმს [3] რომ დავესესხოთ ამ დროს სამყაროში არსებული ყველა დაპირისპირება, წინააღმდეგობა და კონფლიქტი, რომელიც ყველა ჩვენი უბედურების მიზეზია თითქოს ერთ გამთლიანებულ რეალობაში ქრება.

სულიერი განზომილების მქონე ადამიანის შესახებ ახალი მოდელის და რედუქციონისტური სამედიცინო მოდელის შეთანხმება, მათი თანაარსებობა გარკვეულ სიძნელეებს ქმნის. დასავლური მეცნიერული მიდგომა იმ პოსტულატს ეყრდნობა, რომლის თანახმადაც ობიექტური დაკვირვება შესაძლებელია და განსხვავება დამკვირვებელსა და დაკვირვების ობიექტს შორის აშკარაა. ეს მიდგომა სამყაროს, აბსოლუტურ დროსა და სივრცეში მექანიკური

კანონებით მოქმედ მანქანად აღიქვას, რომელშიც ნაწილაკები ერთმანეთისგან ცარიელი სივრცითაა განცალკევებული. კვანტური ფიზიკა და ფარდობითობის თეორია აბათილებს ამ პოსტულატებს, სუბატომურ და ვარსკლავთაშორის დონეზე დრო და სივრცე აბსოლუტური, ხოლო მიზეზ შედეგობრივი კავშირი ლინეარული აღარაა, ელემენტარულ ნაწილაკების ნაცვლად ადგილი აქვს პროცესებს, ხოლო მატერია ენერგიას წარმოადგენს. სამყარო წარმოადგენს უწყვეტი ენერგიის მოძრავ ველს, რომელშიც მატერია, ამ ენერგიის კონდენსაციის გზით, განუწყვეტლივ იქმნება, ტრანსფორმირდება და შემდგომში ქრება. ამ სამყაროში ნაწილები ურთიერთდაკავშირებულია, სადაც დამკვირვებელი, სუბიექტი განუყოფელია დაკვირვების ობიექტისგან. აქედან გამომდინარე დამკვირვებელი მოქმედებს საკვლევ ობიექტზე.

თანამედროვე მეცნიერული ჰიპოთეზის მიხედვით, სამყარო ცნობიერებისგან დამოუკიდებლად არ არსებობს. ამიტომ ნებისმიერი თეორია ფიზიკური სამყაროს შესახებ ცნობიერების თეორიასაც უნდა ითვალისწინებდეს. სიღრმის ფსიქოლოგიაში არაცნობიერი წარმოადგენს გონების და ფსიქიკის იმ ნაწილს, რომელზეც ევკლიდური სივრცე, ლინეარული დრო და კაუზალობა, სუბიექტ ობიექტის განსხვავება არ ვრცელდება და რომელშიც ადგილი აქვს ობიექტთა იდენტურობისა და ურთიერთცვლილებების განუწყვეტელ ნაკადს. კვანტურ-ფარდობითობის, ფსიქოდინამიკური და სულიერ მოდელების თანხვედრა მიგვითითებს იმაზე, რომ ფენომენალურ სამყაროს საფუძვლად უდევს ენერგიის დინამიკური ველი. აღმოსავლური და დასავლური ანტიკური სულიერი ტრადიციები იზიარებდნენ ამ თვალთახედვას და თვლიდნენ, რომ ხილული სამყაროს საფუძველში დინამიკური ენერგიაა. მექანიკური სამყარო არის სასარგებლო მენტალური კონსრუქცია, რომელიც ადამიანის ეგო-ცნობიერების ბუნებას ასახავს, მაშინ როდესაც დინამიკური მოდელი არის არაცნობიერის პროდუქტი, რომელიც რეალობის განსხვავებული დონეების აღქმელად და თარჯიმნად გვევლინება.

სულიერებაზე ორიენტირებული ფსიქოთერაპია შემდეგ პრინციპებს ეყრდნობა:

1. ყოველ ჩვენთაგანს სულიერი მომწიფების, თვითრეალიზაციის [7], ინდივიდუაციის [6] უნარი აქვს;
  2. სულიერი სიმწიფე და ზრდასრულობა გულისხმობს ჩვენს იდენტიფიცირებას საკუთარ აუტენტურ მე-თან, თვითობასთან;
  3. ადრინდელი ფსიქოანალიტიკური მოდელისგან განსხვავებით, რომელიც „მე“-ს კონფლიქტურ და ნევროტულ ინსტანციად განიხილავდა, სულიერებაზე ორიენტირებული მოდელის თანახმად ჩვენი აუტენტური მე უკონფლიქტო, ჯანმრთელ, გამთლიანებულ ცენტრს წარმოადგენს;
  4. ადრინდელი ფსიქოანალიტიკური მოდელისგან განსხვავებით, სულიერებაზე ორიენტირებული მოდელის მიხედვით, ჩვენი „მე“ არსებობს და ფუნქციონირებს ცნობიერ, არაცნობიერ და უფრო ღრმად განდევნილი აუტენტური მე-ს დონეზე;
  5. ძველი მოდელისგან განსხვავებით, რომელიც მიიჩნევს, რომ დაავადება გამოწვეულია კონფლიქტით, ახალი მოდელის თანახმად, ავადმყოფობა გამოწვეულია აუტენტური მე-სგან დაცილებითა და დაშორებით და მასთან იდენტიფიცირების გაძნელებით;
  6. მკურნალობის პროცესი მდგომარეობს პაციენტის მცდარ მე-სთან განშორების, დეზიდენტიფიცირების და აუტენტურ მე-სთან იდენტიფიცირების პროცესის ხელშეწყობაში.
- ამ მხრივ საინტერესოა, თუ როგორ განიხილავს სულიერი ფსიქოთერაპია ეგოიზმს. საკუთარი თავის სიყვარული ანუ სიყვარული, რომელიც მიმართულია საკუთარი თავისკენ, ხშირად ეგოიზმთან ანუ ნარცისიზმთან არის გაიგივებული, რომელიც საკუთარი გარეგნობის ანუ ნიღბის (იუნგი) სიყვარულს ნიშნავს. საკუთარი თავის სიყვარულის დროს, აუცილებელია განვასხვავოთ ის, თუ როგორ გვიყვარს და რა გვიყვარს საკუთარ თავში. ეგოიზმს ადგილი აქვს მაშინ, როცა ადამიანს უყვარს ტკბობის, ფლობის და დომინირების ასპექტები საკუთარ თავში. მაგრამ თუ ადამიანს უყვარს ის, რაც ადამიანში უმაღლესი და არსებითია, ის რაც მას ცხოველისგან განასხვავებს და ადამიანად აქცევს და მის იდეალურ ღვთაებრივ პლასტს აახლოვებს, თუ მას უყვარს საკუთარ თავში სულიერი ზრდისა და განვითარების ტენდენცია, შემოქმედების უნარი და სხვებთან ჭეშმარიტი ურთიერთობა, მაშინ ასეთი სიყვარული ეგოიზმს მოკლებულია და ზრდის ცხოვრების ხარისხს. ამ დროს ჩვენ უფრო მაღალი ხარისხის ცხოვრებით ვცხოვრობთ. ასეთი სიყვარული მოყვასისადმი სიყვარულს დაბრკოლებას კი არ უქმნის, არამედ, პირიქით, აძლიერებს მას. ეგოისტი ვერ საზღვრავს საკუთარი თავის ფარგლებს და საკუთარი პრიზმიდან უყურებს მთელს სამყაროს, რაც ფსიქი-

კური ინფლაციის ნიშანია.

სულიერი ფსიქოთერაპიის განსხვავება ფსიქოთერაპიის სხვა მიმართულებებისგან შესაძლებელია განვიხილოთ ფროიდის და იუნგის მიდგომის ზოგიერთი ასპექტების ანალიზის საფუძველზე. ფროიდის მიდგომა ანალიტიკურ-რედუსქციონისტურია, ანუ მას რთული მარტივამდე დაჰყავს. მაგ. სიყვარული სქესობრივ ინსტინქტამდე, განსხვავებით იუნგისგან, რომელიც სულიერ ინსტინქტზე, ანუ ადამიანში თანდაყოლილ სულიერებაზე ლაპარაკობს. ფროიდის მიხედვით, რელიგია კოლექტიური ნევროზის ფორმას წარმოადგენს, ხოლო იუნგის მიხედვით ადამიანის მეტამოტხოვნილებას. ფროიდის მეთოდი კაუზალურია ანუ ის დაავადების მიზეზის გამოაშკარავებით შემოიფარგლება, ხოლო იუნგის მეთოდი არამარტო მიზეზზე არამედ დაავადების მიზანზეცაა ორიენტირებული. ანუ იგი ტელეოლოგიურია. იუნგის თანახმად, მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეიძლება ჩავწდეთ პიროვნების არსს, მისი დაავადების მნიშვნელობასა და საზრისს, როდესაც დამოვარკვევთ, თუ რისკენ მიისწრაფვის ავადმყოფის პიროვნება. იუნგი არაცნობიერ სფეროს განსაზღვრავს, როგორც მიზნების განხორციელებისაკენ მიმართულ სისტემას, ხოლო დაავადებას განიხილავს არა მარტო როგორც დარღვევასა და დეზადაპტაციას, არამედ - როგორც დადებითი ასპექტების მქონე მდგომარეობას, რომელშიც თვითრეალიზაციის შესაძლებლობას ხედავს.

ამგვარად არსებობს კომპლექსები განსხვავებული ტიპები და მათი გადალახვისათვის გამოიყენება ფსიქოთერაპიის განსხვავებული მიმართულებები. მათ შორის, ფსიქოთერაპიის განვითარების თანამედროვე ეტაპზე, დიდი ყურადღება ეთმობა სულიერებაზე ორიენტირებულ ფსიქოთერაპიას და მის აუცილებელ კომპონენტს სულიერ განზომილებას. სულიერი განზომილება წარმოადგენს პიროვნების იმ ასპექტს, რომელიც ჰერმენევტიკულ-სინთეზური და ნოეტური ფუნქციის მატარებელია და რომელიც მიისწრაფის აბსოლუტური ჭეშმარიტებისაკენ, თუმცა არცერთ რელიგიურ სისტემას არ მიეკუთვნება.

ბამოყენებული ლიტერატურა

1. Bauldoun C. 1934. The Mind of the Child. *International Journal of Psychoanalysis*. 15:477-478.
2. Hiatt J. 1986. Spirituality, Medicine and Healing. *Southern Medical Journal*. Vol. 79 N 6, 736-743.
3. James W. 1902. *The Varieties of Religious Experiences*. New York. Longmans green and Co.
4. Jung C.G. 1966. Two Essays on Analytical Psychology. *The Collected Work of Carl Gustav Jung*. Princeton NJ Princeton University Press. Vol. 7.
5. Jung C.G. 1966. Conscious, Unconscious, and Individuation. The Archetypes and the Collective Unconscious. *CW of Carl Gustav Jung*. Princeton NJ Princeton University Press, Vol. 9.
6. Laplanche J., Pontalis J.B. 1988. *The Language of Psychoanalysis Institute of Psychoanalysis*.
7. Maslow A. 1954. *Motivation and Personality* (2nd ed.) New York; Harper & Row.
8. Maslow A. 1968. *Toward a Psychology of Being* (2nd Ed.) Princeton, N.J.: van Nostrand.
9. Mezzich J.E. 2007. Globalization and Psychiatry for the Person. *WPA regional Conference/CSP Annual Congress*. Shanghai.

დისპოზიციონისტური მსჯელობის ევმქტი

ყოველდღიურ ცხოვრებაში ყოველ ჩვენთაგანს არსებულ სოციალურ გარემოში მომხდარი, მიმდინარე და მოსალოდნელი მოვლენების მიზეზთა დადგენის სურვილი გააჩნია. ჩვენ, როგორც დამკვირვებლები, სხვების და საკუთარი ქცევის არა მხოლოდ გარეგნულ, ფიზიკურ მხარეს ვაქცევთ ყურადღებას, არამედ მისი განმსაზღვრელი მოტივების და მისგან გამომდინარე შედეგების შესახებ აღმოცენებულ კითხვებზე სათანადო პასუხების გაცემას ვცდილობთ. დავუშვათ, რომ ადამიანი რაიმე კონკრეტულ სფეროში წარმატების მისაღწევად იღტვის და თავის რეალურ მოქმედებაში, ხშირად, აგრესიულობას ავლენს. დაისმის კითხვა: ნიშნავს კი ეს იმას, რომ ეს ადამიანი თავისი შინაგანი პიროვნული თვისების გამოა აგრესიული? შესაძლებელია მისი მოქმედების ფორმას მისგან დამოუკიდებელი გარემოებები (კონკრეტული სიტუაციები) განაპირობებენ? როდესაც ვინმე თავგამოდებით რაიმე პოლიტიკურ თვალსაზრისს იცავს, გასარკვევია, მართლა იზიარებს ის მოცემულ თვალსაზრისს, თუ მის დაცვას აქ და ამჟამად არსებული სიტუაციის თავისებურება განსაზღვრავს. ამგვარ კითხვებზე სათანადო პასუხების გაცემით ჩვენ სხვებისა და საკუთარ მოქმედებათა მიზეზებს ვადგენთ, რის საფუძველზეც მათი “ასხნის,” ანუ ინტერპრეტაციის შესაძლებლობა გვეძლევა. ზოგადად რომ ვთქვათ, ადამიანის მიერ სხვების და საკუთარი ქცევის მიზეზთა დადგენის პროცესს კაუზალური (მიზეზობრივი) ატრიბუცია ეწოდება [1]. ატრიბუციული განსჯის პროცესუალური და კომპონენტური შინაარსი შემდეგია: ადამიანი (დამკვირვებელი) სხვისი (სამიზნე სუბიექტი) დაკვირვების საფუძველზე მისი ქცევის გამომწვევი მიზეზების განსაზღვრას ცდილობს. გარკვეულ ინფორმაციაზე დაყრდნობით, დამკვირვებელი სამიზნე სუბიექტის ქცევას ან შინაგან (პიროვნებისეული დისპოზიციები), ან გარეგან (სიტუაციური მახასიათებლები) გამომწვევ მიზეზებს მიაწერს. ივარაუდება, რომ ატრიბუციის ფსიქიკური მექანიზმი ადამიანს არსებული ვითარების შესახებ არა მხოლოდ გარკვეულ ცოდნას აწვდის, არამედ მისი ამოქმედების მეშვეობით მას, გარკვეულ ფარგლებში, მოცემულ ვითარებაში მიმდინარე მოვლენებზე გავლენის მოხდენა შეუძლია. ატრიბუციის, როგორც შემეცნებითი ფსიქიკური მექანიზმის ამოქმედების პროცესში, ადამიანი, ჩვეულებრივ, საკუთარ შეფასებით მსჯელობაში გარკვეული სახის ტენდენციურობას ამჟღავნებს (ხაზგასასმელია ისიც, რომ მიკერძოებული სახის მსჯელობა, არც თუ ისე იშვიათად, თვით მეცნიერული განსჯისთვისაც არის დამახასიათებელი, რაც ფსიქოლოგიაში არსებულ არა ერთ მოძღვრებაშია დადასტურებული, ეს კი ამ მოვლენის კვლევას უფრო მეტ აქტუალობას ანიჭებს) [2]. წინამდებარე სტატიაში აზროვნების მიმდინარეობის ისეთი სახის ტენდენციურობას განვიხილავთ, რომელსაც დისპოზიციონისტური მსჯელობა ეწოდება. მსჯელობის ამგვარ ფორმაში (შესაბამისად მისგან გამომდინარე დასკვნაში) სხვისი ქცევის მიზეზთა დადგენის პროცესში დამკვირვებლის (მსჯელობის მწარმოებელი) მიერ გარე ფაქტორების შეუფასებლობა და შინაგანი ფაქტორების გადამეტვასება იგულისხმება. დისპოზიციონისტური მსჯელობის იდენტური მნიშვნელობით, აგრეთვე, ტერმინი “ატრიბუციის ფუნდამენტური შეცდომა” გამოიყენება [3]. მოცემული ნაშრომის ძირითადი მიზანი დისპოზიციონისტური მსჯელობის დეტერმინანტების (ქცევის იძულებითობის უგულებელყოფა, არარეალური მოლოდინი, მსჯელობაში დარწმუნებულობის ხარისხი) და ამგვარი მსჯელობიდან გამომდინარე შედეგების ანალიზში მდგომარეობს.

ქცევის იძულებითობის უგულებელყოფა

დისპოზიციონისტური მსჯელობის ტენდენციურობის თავიდან აცილება იმ შემთხვევაში ხდება, როდესაც სამიზნე სუბიექტის ღია ქცევის განმსაზღვრელი ფაქტორების დადგენაში აქტუალური სიტუაციის მნიშვნელობა დამკვირვებლის მიერ სათანადოდ არის გაცნობიერებული. ქცევაზე სიტუაციურ მახასიათებლთა გავლენის გაუთვალისწინებლობის აშკარა და, შეიძლება ითქვას, მათი პარადოქსული უგულებელყოფის ნიმუშს ე. ჯონსის და ე. ჰარისის კლასიკური გამოკვლევა წარმოადგენს [4]. ექსპერიმენტში ცდისპირები ფიქტიური “სტუდენტ-პოლიტოლოგების” მიერ დაწერილ სტატიებს ეცნობოდნენ. მათთვის მიწოდებულ ტექსტში ფიდელ კასტროს რეჟიმი ან უარყოფითად, ან დადებითად იყო შეფასებული. ცდისპირების ერთ ჯგუფს უთხრეს, რომ სტატიების ავტორებს განსახილველი საკითხის შესახებ

ორი თვალსაზრისიდან მხოლოდ ერთის არჩევის, ხოლო შემდგომ მისი არგუმენტირების და სათანადო დასკვნის გამოტანის სრული თავისუფლება გააჩნდათ. ამისგან განსვავებით, ცდისპირების მეორე ჯგუფს შეატყობინეს, რომ სტატიების ავტორებს მათ მიერ დასაწერ სტატიებში კუბაში არსებული რეჟიმის შესახებ რაც შეიძლება მკაფიო და არგუმენტირებული თვალსაზრისების დასაბუთება მოთხოვეს (იძულების სიტუაციური ფაქტორის ცდისეული მანიპულაცია). სტატიების გაცნობის შემდეგ, ცდისპირთა ორივე ჯგუფის წარმომადგენლებს მათში განხილული საკითხების მიმართ თვით სტატიების ავტორების ნამდვილი, პირადი დამოკიდებულების ამოცნობა დაავალეს.

მიღებულმა მონაცემებმა შემდეგი სურათი გამოავლინეს. იმ შემთხვევაში, როდესაც ცდისპირებს შეატყობინეს, რომ სტატიაში განხილული საკითხის შესახებ სტატიის ავტორს ორი თვალსაზრისიდან ერთის არჩევა და მისი დაცვის სრული თავისუფლება გააჩნდა, მაშინ ცდისპირებმა ჩათვალეს, რომ სტატიის ავტორი განხილული საკითხებისადმი საკუთარ, პირად პოზიციას ამჟღავნებდა. ამგავრი შედეგი ექსპერიმენტატორებისთვის სავსებით მოსალოდნელი იყო. ამავე დროს, მათთვის სრულიად მოულოდნელი შემდეგი აღმოჩნდა: ცდისპირების მეორე ჯგუფის წევრებმაც ჩათვალეს, რომ სტატიის ავტორმა განხილული საკითხისადმი თავისი პირადი თვალსაზრისი გამოთქვა (გაატარა) და ის დაიცვა (რაც, ფაქტობრივად, ფიდელ კასტროს რეჟიმის დადებით შეფასებას გამოხატავდა) და ეს მოხდა იმ შემთხვევაში, როდესაც ცდისპირებმა, თვით მათთვის მიცემული ინსტრუქციის მიხედვით, იცოდნენ, რომ ავტორის მიერ სტატიის დაწერა და მისი სათანადო არგუმენტირება იძულებით ხასიათს ატარებდა. ცდისპირების მიერ ამგვარი მიუხეობრივი დასკვნის თავისებურება იმაში მდგომარეობს, რომ მათი ვარაუდით, ადამიანი სხვისი ქცევის ახსნას იმ პიროვნული თვისებების აღმნიშვნელი სიტყვიერი მასალის გამოყენებით ცდილობს, რომელიც შინაარსეულად სწორედ მოცემულ ქცევას მიესადაგება. მაგალითად, აღწერილ გამოკვლევაში ცდისპირებს მიაჩნდათ, რომ სტატიის ავტორის მიერ ფიდელ კასტროს რეჟიმის დაცვის საფუძველს მისი ამ პოლიტიკოსისადმი დადებითი დამოკიდებულება წარმოადგენდა და არა ის, რომ მას სათანადო შინაარსის სტატიის დაწერა აიძულეს (გამოკვლევაში ეს მართლაც ასე მოხდა), ან ეს მან ვინმეს ჯობრზე გააკეთა, ან ამგვარი მოქმედებისთვის გარკვეული თანხა გადაუხადეს და სხვა. როგორც ვხედავთ, აქტუალური სიტუაციის თავისებურების უგულებელყოფამ ადამიანის მსჯელობა მცდარი მიმართილებით შეიძლება წარმართოს და ის აბსურდულ დასკვნამდე მიიყვანოს.

ქცევის იძულებითი ფორმის გაუთვალისწინებლობის მეორე ნათელი მაგალითი ლ. როსის და სხვ. გამოკვლევა გახლავთ, რომელშიც სიტუაციურ ფაქტორად როლური ურთიერთობა გვევლინება [5]. მასში მონაწილე ცდისპირები, შემთხვევითი განთესვის წესის გამოყენების საფუძველზე ორ ჯგუფად დაყვეს, რომლებშიც ისინი გარკვეულ როლებს ასრულებდნენ. ერთი ჯგუფის წევრებს ტელევიქტორინის “წამყვანის” როლის შესრულება დაევადათ და მათი ამოცანა სხვადასხვა შეკითხვების დასმაში მდგომარეობდა. მეორე ჯგუფის წარმომადგენლებს ტელევიქტორინის “მონაწილის” როლი დაეკისრათ და ისინი წინასწარ მომზადებულ შეკითხვებზე იძლეოდნენ პასუხებს. გარდა ამისა, გამოკვლევაში, დამატებით, “დამკვირვებლებმაც” მიიღეს მონაწილეობა, რომლებიც ტელევიქტორინის გათამაშებას უყურებდნენ, ხოლო ღონისძიების დამთავრების შემდეგ ისინი წამყვანის და მონაწილის ზოგად ნაკითხობას (ერუდიციას) აფასებდნენ. ექსპერიმენტული ვითარების თავისებურება იმაში გამოიხატებოდა, რომ წამყვანს, მონაწილესთან შედარებით, აშკარა უპირატესობა გააჩნდა, რადგან მას ნებისმიერი სირთულის და სხვადასხვგვარი შეკითხვის მიცემის შესაძლებლობა გააჩნდა. საქმე იმაშია, რომ შეკითხვების დასმის დროს, წამყვანი სხვის თვალში (მაყურებელი) “ჭკუის კოლოფის” შთაბეჭდილებას ტოვებდა, ხოლო მინაწილე, რომელიც, დასმულ შეკითხვებზე, ან შეცდომით, ან საერთოდ ვერ სცემდა პასუხს, წამყვანთან მდგომარეობაში იმყოფებოდა. რასაკვირველია, ასეთი ვითარება მის შესახებ კარგს ნაკლებად ამბობდა. მიღებულმა შედეგმა ეს ნათლად გამოავლინა: დამკვირვებლები წამყვანს, მონაწილესთან შედარებით, ბევრად უფრო ერუდიტურებად მიიჩნევდნენ და ეს ასე მოხდა იმის მიუხედავად, რომ ცდისპირთა შემთხვევითი განაწილების წესი მათ შორის სხვაობას, ფაქტობრივად, გამორიცხავდა. რაც მთავარია, დამკვირვებლები გამოკვლევაში მონაწილე ორივე ჯგუფის შემთხვევითი დაყიფის წესის შესახებ წინასწარ იყვნენ ინფორმირებული, მაგრამ ამის მიუხედავად, ცდისპირების მიერ გათამაშებული როლების ფაქტორი (სიტუაციური მახასიათებელი) მათ უგულებელყვეს

და მხედველობაში მხოლოდ ერუდიცია (პიროვნული თვისება) გაითვალისწინეს. ამ შედეგთან დაკავშირებით ლ. როსი და რ. ნისბეტი აღნიშნავენ: “ჩვეულებრივ, უშუალო ხილვადობის საფარის მიღმა არსებულ სინამდვილეში ქცევის ჭეშმარიტი დეტერმინანტების დანახვა ადამიანებს იმ შემთხვევაშიც კი უჭირთ, როდესაც როლების განაწილებით გამოწვეული ესა თუ ის უპირატესობა და მათი შემთხვევითი ბუნება სავსებით ნათელია. სავარაუდოა, რომ ყოველდღიურ ცხოვრებაში, რომელშიც ამგვარი მოვლენები უფრო მეტი გაურკვევლობით ხასიათდებიან, ადამიანებს ასეთ როლურ განაწილებაში შესწორებათა შეტანის ბევრად ნაკლები უნარი გააჩნიათ და ისინი აშკარად მზად არიან ესა თუ ის ქცევა რეალობის გამომხატველად ჩათვალონ.” [2, 219].

ზემოთ მოყვანილი გამოკვლევების შესახებ ზოგიერთმა ავტორმა საგულისხმო მოსაზრება გამოთქვა. აღნიშნულია რომ ექსპერიმენტულ ვითარებაში ქცევაზე იძულების ფაქტორის ზემოქმედება სხვადასხვა ხერხის გამოყენებით ხორციელდება, კერძოდ, სამიზნე სუბიექტზე სიტუაციური ზემოქმედების ფსიქოლოგიური და ქცევითი ფორმებია გამოყოფილი. ქცევითი ზემოქმედებისგან განსხვავებით, ფსიქოლოგიური გავლენა არა პირდაპირი, არამედ ირიბი სახით მულავნდება. მაგალითად, ე. ჯონსის და ე. ჰარისის გამოკვლევაში ცდისპირების (დამკვირვებლები) ერთი ნაწილი სტატიების იმ ავტორთა (სამიზნე სუბიექტები) პირად პოზიციას აფასებდნენ, რომლებსაც ფ. კასტროს რეჟიმის დასაცავი სტატიების დაწერა სათანადო ინსტრუქციით ვეალებოდათ. აქ გასათვალისწინებელია ის შინაგანი ფსიქიკური ფაქტორი, რომელიც ადამიანის განცდისეულ მდგომარეობასთან არის დაკავშირებული. კონკრეტულად კი ნიშანდობლივი შემდეგია: სტატიების ავტორთა ერთი ნაწილის მიერ ფ. კასტროს რეჟიმის მხარდამჭერი ტექსტის დაწერა ინსტრუქციით კი იყო განსაზღვრული, მაგრამ ავტორებს რამდენად შეეძლოთ სხვებთან (დაუშვათ დავალების მიმცემთან) “კამათში შესვლის” შესაძლებლობა მხოლოდ ცდისპირის (დამკვირვებლის, ანუ ატრიბუციული მსჯელობის რეალიზატორის) მიერ გამოთქმულ ვარაუდს გამოხატავდა, რაც მხოლოდ მისი წარმოსახვის სფეროს მიეკუთვნება. გამომდინარე აქედან, სავსებით დასაშვებია, რომ ცდისპირმა ტექსტის ავტორის პირადი პოზიციის შეფასების პროცესში ისეთი ფაქტორები გაითვალისწინოს, როგორც არის სხვისგან კეთილგანწყობის მოპოვება, საკუთრი თავის ორიგინალურ პიროვნებად წარმოჩენა, კონფორმული ქცევისგან თავის დაღწევა და სხვა. მეკვლევართა აზრით, ამგვარი მოვლენების გაუთვალისწინებლობა თვით დისპოზიციონისტური მსჯელობის ცდილსეული კვლევის მეთოდოლოგიურ დამაჯერებლობას ამცირებს.

დამკვირვებლის მიერ დისპოზიციონისტური მსჯელობის მიმდინარეობაზე სამიზნე სუბიექტის ქცევით ზემოქმედებას რაც შეეხება, მისი მნიშვნელობის გათვალისწინება ხელს უწყობს ცდისეული მონაცემების ოპტიმალურ განზოგადებას. ექსპერიმენტულ ვითარებაში ქცევითი ზემოქმედების ფენომენი, საკუთრივ სამიზნე სუბიექტის აქტივობის თავისებურებით (ვთქვათ, რაიმე დაკისრებული როლის შესრულება) არის განსაზღვრული, რაც მასში ამოქმედებულ ფსიქიკურ პროცესებს გარკვეული მიმართულებით წარმართავს. ქცევითი ზემოქმედების დროს, ფსიქოლოგიურისგან განსხვავებით, სამიზნე სუბიექტი არსებული ვითარების შეზღუდულ ხასიათს ნაკლებად აცნობიერებს. მაგალითად, ზემომომოყვანილ ლ. როსის და სხვ. გამოკვლევაში ტელევიქტორინაში მონაწილეთა როლის შემსრულებლებს საკუთარი არჩევანი არ გაუკეთებიათ, ხოლო სპეციალურად შედგენილ რთულ შეკითვებზე ისინი, ხშირად, მცდარ პასუხებს იძლეოდნენ. ამ შემთხვევაში ნიშანდობლივი შემდეგია: მიუხედავად იმისა, თუ რას ფიქრობდნენ, რას გრძნობდნენ, რისი სჯეროდათ ან რაში იყვნენ ისინი დარწმუნებული (განცდისეული მდგომარეობები) იგნორირებული რჩებოდა და ისეთი ვითარება იყო შექმნილი, რომელიც უპირატესობას იმთავითვე ტელევიქტორინის წამყვანს ანიჭებდა. როგორც ვხედავთ, ტელევიქტორინაში მონაწილეთა ქცევითი შესაძლებლობების რეალიზაცია თვით ხელგონურად შექმნილი პირობებით იყო განსაზღვრული. ამგვარმა ცდისეულმა მანიპულაციამ, საბოლოო ჯამში, სამიზნე სუბიექტის ქცევის თავისებურება განაპირობა, რამაც, თავის მხრივ, დამკვირვებლის (ცდისპირი) დისპოზიციონისტურ მსჯელობაზე მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა [6].

ქცევითი და ფსიქოლოგიური ზემოქმედების ფაქტორები არა მარტო კონცეფტურ განსხვავებას საჭიროებენ, არამედ, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ეს განსხვავება საკუთრივ დამკვირვებლის მიერ სამიზნე სუბიექტის ქცევის სათანადო გააზრებას გარკვეულ სიძნელეს უქმ-

ნის. როდესაც სახეზეა ფსიქოლოგიური ზემოქმედება, მაშინ მიუკერძოებელ დამკვირვებელს მოცემული ვითარების ობიექტური მახასიათებლების გააზრება, რომელშიც სამიზნე სუბიექტი იმყოფება, ნაკლებად სჭირდება. მისთვის საკმარისია იმის ინტერპრეტაცია, თუ როგორ აღიქვას და აფასებს რაიმეს თვით სამიზნე სუბიექტი. იმ შემთხვევაშიც კი, როდესაც ვთქვათ, დამკვირვებელი ვინმე X პოლიტიკოსის მიმართ შეკრებილი ხალხის მიერ მისადმი დადებითი დამოკიდებულების (აპლოდისმენტები, გამამხნეველი შეძახილები) უშუალო მოწმეა, ამ ვითარებაშიც არსებითი მნიშვნელობა ენიჭება იმას, თუ რანდენად მსგავსია, თანხვლოდია დამკვირვებლის და პოლიტიკოსის მერ ერთი და იგივე მოვლენის აღმა. როდესაც პოლიტიკოსი წინასაარჩევნო სიტყვით მიმართავს აუდიტორიას და ის მოქმედებს, როგორც ამას პოლიტიკაში მეტ-ნაკლებად გათვითცნობიერებული დამკვირვებელი მისგან მოვლის, მაშინ მისი მოქმედება ნაკლები ტენდენციურობის (ანგარების) გამომხატველად აღიქმება. იმ შემთხვევაში კი, როდესაც პოლიტიკოსი აუდიტორიის მოლოდინს სათანადოდ ვერ ითვალისწინებს, ან მას, ამ თვალსაზრისით, “მისამართი, ემღება,” მაშინ მისი ქცევა თვალსაჩინო ტენდენციურობის გამომხატველად ფასდება. როდესაც დამკვირვებელს მოცემული სიტუაციის რეალური შინაარსის გაცნობიერება უჭირს, მაშინ ისიც შესაძლებელია, რომ ის უფრო მეტ კოგნიტური ხასიათის სიძნელეს განიცდიდეს, ვიდრე თვით სამიზნე სუბიექტი განიცდის. ამ შემთხვევაში დამკვირვებელი ე.წ. “ეგოცენტრული დაშვების” გამოვლენისადმი არის მიდრეკილი, ანუ მას მიაჩნია, რომ ის და სამიზნე სუბიექტიც ერთნაირად კარგად და შესატყვისად აღიქვან არსებულ ვითარებას. ამ მოვლენის ერთ-ერთ მიზეზად მიჩნეულია ის, რომ ადამიანისთვის ხელსაყრელია გულუბრყვილო რეალიზმის თვალსაზრისის გაზიარება, რომლის თანახმად, აღქმა (სხვა ფსიქიკური პროცესებისგან იზოლირებულად) გარემოში მიმდინარე მოვლენების უშუალო ასახვას წარმოადგენს. ამგვარ მიდგომაში გაუთვალისწინებელი რჩება თანამედროვე ფსიქოლოგიაში დამკვიდრებული თვალსაზრისი იმის შესახებ, რომ ადამიანის მიერ გარე სამყაროში მიმდინარე პროცესების ფსიქიკაში ასახვა ე.წ. “უშუალობის პოსტულატს” არ ემყარება, რაც იმას ნიშნავს, რომ საკუთრივ აღმა და სხვა ფსიქიკური ფუნქციების ამოქმედება და მიმდინარეობა გაშუალებულია ისეთი ცვლადებით, როგორც არის განწობა, პერცეპტული მზაობა, მოლოდინი და ა.შ. [7,8,9]. ყერდნობა რა დამკვირვებელი გულუბრყვილო რეალიზმის პრინციპს, ის ვითარებას, რომელშიც სამიზნე სუბიექტი იმყოფება, საკუთარი, მიკერძოებული თვისების მქონე შეფასებითი დამოკიდებულების ჭრილში განიხილავს. ნათელია, რომ დამკვირვებელი მიზეზობრივი ატრიბუციის პროცესში სიტუაციური ფაქტორების მნიშვნელობას სათანადოდ უნდა აცნობიერებდეს და თუ მან ეს ვერ მოახერხა, მაშინ, შედეგად, ჩვენ საქმედისპოზიციონისტურ მსჯელობასთან გვექნება.

არარეალური მოლოდინი

დამკვირვებელმა რაიმე სახის შეკრებაზე გამომსვლელის მიმართ როგორც აუდიტორიის კეთილგანწყობა, ასევე მსმენელთა მიმართ ორატორის პირადი დამოკიდებულებაც შესაძლოა სწორად შეაფასოს. ამავე დროს, მან გამომსვლელის ძირითადი საკითხის შესახებ მისი თვალსაზრისის ობიექტურად შეფასებაც უნდა მოახერხოს. გარდა ამისა, მას ნათლად უნდა ჰქონდეს წარმოდგენილი ის, თუ როგორ რეაგირებს, ჩვეულებრივ, ამგვარ საჯარო გამოსვლაზე მსმენელი. ამ შემთხვევაში ხაზგასასმელი შემდეგი გარემოება გახლავთ: დასაშვებია, რომ დამკვირვებელი სიტუაციას, რომელშიც სამიზნე სუბიექტი იმყოფება, კარგად აცნობიერებს, მაგრამ მას მის ქცევაზე მოცემული სიტუაციის შესაძლო გავლენის შესახებ საკმაოდ ბუნდოვანი (აღბათური) წარმოდგენა გააჩნდეს (ვთქვათ, “ქვეყნის ნამდვილი პატრიოტი გლობალისტური შინაარსის გამომხატველი სიტყვით არ უნდა გამოდიოდეს” დებულების საკუთარი მსჯელობის ძირითად საყრდენად გამოყენება). საგულისხმოა, რომ ადამიანის მიერ კონკრეტული ვითარების კონკრეტულ ქცევაზე გავლენის სიძლიერის შეფასების კანონზომიერებათა შესწავლა ამაჟამად ინტენსიურად მიმდინარეობს. სიტუაციური გავლენის ხარისხობრივი მხარის ერთ-ერთ დამდგენ საშუალებად მოცემულ სიტუაციაზე სამიზნე სუბიექტის რეაგირების ტიპობრიობა გვევლინება. ე. ტვერსკისა და დ. კანემანის თანახმად, სადი აზრის დონეზე ძალისა და ტიპობრიობის ტერმინები ტოლმნიშვნელოვანია, რადგან გამოკვეთილი, ნათლად თვალსაჩინო სიტუაციის განმარტება, ჩვეულებრივ, როგორც “ამ ვითარებაში ყველა ერთნაირად მოქმედებს” დებულებით შეიძლება გამოვხატოთ [10]. ადამიანის მოქმედებების აღმწერ სიტყვათა მარაგის სპეციფიკურობის (ზოგიერთ პირობებში “შეზღუდულობის”) გამო დამკვირვებელს ამა თუ იმ ვითარებაში სამიზნე სუბიექტის შესაძლო ქცევის განმარტების

გარკვეული საშუალება გააჩნია. ერთ-ერთ ასეთ საშუალებად ხელმისაწვდომობის ევრისტიკა ითვლება (ალბათური მსჯელობის პრინციპი, რომლის თანახმად, რაიმე მოვლენის განხორციელება მით უფრო მოსალოდნელია, რაც უფრო ადვილია მისი დამახსოვრება). ეს იმას ნიშნავს, რომ ქცევა, რომელიც რაიმე ვითარებაში იყო რეალიზებული და განზოგადებული სახით არის დამკვირვებლის მეხსიერებაში ასახული, ის, შემდგომ, მის შინაარსს აწმყოში განხორციელებულ კონკრეტულ ქცევაზე განავრცობს. სავსებით მოსალოდნელია, რომ ამგვარ ევრისტიკულ დასკვნას რეალობასთან არავითარი კავშირი არ გააჩნდეს, რაც მცდარი და ჭარბი განზოგადების აქტის გამომხატველი იქნება. ამის დამადასტურებელია ერთ-ერთი გამოკვლევა, რომელშიც ცდისპირები ჰიპოთეზური არჩევანის წინაშე იმყოფებოდნენ, რომლის თანახმად მათ ან თანხმობა უნდა გამოეხატათ, ან უარი ეთქვათ გარკვეული საფირმო რეკლამის აღმნიშვნელი მაისურის შექმნაზე. მიღებულმა შედეგმა აჩვენა, რომ როგორც დათანხმების, ასევე უარის მიქმელი ჯგუფების წევრებმა ივარაუდეს, რომ მათი და უმრავლესობის (ზოგადი პოპულაცია) პასუხები იდენტური იქნებოდა[11].

სიტუაციაზე საკუთარი ვარაუდის გამომხატველი პასუხის ტიპობრივად მიჩნევა საკმაოდ სარისკო საქმე იმიტომ კი არ გახლავთ, რომ ამავე სიტუაციაში სხვა ადამიანები შეიძლება სხვაგვარად იმოქმედებდნენ, არამედ იმიტომ, რომ თვით დამკვირვებელი იდენტურ ან მსგავს ვითარებაში ისე შეიძლება ვერ მოიქცეს, როგორც მას “სავალდებულოდ” მიაჩნია. ამის დამადასტურებელია ის ცდისეული მონაცემები, რომლებიც კოგნიტური დისონანსის (ცნობიერების ელემენტებს შორის შეუსაბამობის არსებობა) შემცირების კანონზომიერებათა დადგენას ეხებოდნენ. კერძოდ, კვლევის ზოგადი შედეგის თანახმად, როდესაც ექსპერიმენტატორი ცდისპირებს მათივე შეფასებითი განწყობების საწინააღმდეგო შინაარსის თხზულების დაწერას ავალებდა, ამაზე დათანხმების რაოდენობა ყოველგვარ მოლოდინს აჭარბებდა. მართლაც უცნაურია შემდეგი კონკრეტული მონაცემი: როდესაც ცდისპირებს წინასწარ ეკითხებოდნენ იმის შესახებ, თუ რამდენად სავარაუდოა, რომ ისინი საკუთარი თვალსაზრისის საწინააღმდეგო ტექსტს დაწერდნენ, მონაწილეთა 70%-მა უარყოფითი პასუხი გასცა, ხოლო შემდგომ, სათანადო ექსპერიმენტული ვითარების შეცვლის შედეგად, ცდისპირთა დიდმა უმრავლესობამ თავდაპირველად უარყოფილი დავალება მაინც შეასრულა [12]. ზემოთ აღვნიშნეთ, რომ დისპოზიციონისტური მსჯელობა განიხილება, როგორც ადამიანზე სიტუაციური ფაქტორების გავლენისადმი სათანადო ანგარიშის გაწევის დეფიციტის ამსახველი ფენომენი. სიტუაციური ფაქტორების შეუფასებლობის ტენდენცია, რომელსაც დამკვირვებელი ყოველდღიურ ცხოვრებაში ამჟღავნებს, მართლაც ზოგად მოვლენად ითვლება. ამავე დროს, ზოგიერთი მკვლევარი ამგვარი აზრის მიმართ გარკვეულ სიფრთხილეს იჩენს, რაც მართლაც გასათვალისწინებელია. გამოყოფილია ორი ზოგადი ყურადღასაღები (გამაფრთხილებელი) მაჩვენებელი. პირველის თანახმად, როდესაც დამკვირვებელი სიტუაციის ძალის შეუფასებლობას ამჟღავნებს, მაშინ ის ლოგიკურ შეცდომას უშვებს და არაა აუცილებელი, რომ ამ მცდარ დასკვნას დისპოზიციონისტური შინაარსი გააჩნდეს. მაგალითად, ადამიანები ბევრად უფრო მცირე რიცხვს ვარაუდობდნენ, რომლებიც ს. მილგრემის ცნობილ “მორჩილების” ექსპერიმენტში მძლავრი ელ. დენის გამოყენებას დათანხმდებიან, ვიდრე ეს სინამდვილეში ხდება. ნათქვამი იმაზე მიგვინიშნებს, რომ რესპონდენტებს (პოტენციური დამკვირვებლები) ცდისპირთა დაუმორჩილებლობის (მტკივნეულ პროცედურაზე უარის თქმა) შესახებ არარეალური მოლოდინები გააჩნდათ და ამის გამო მათ გაუმართლებელი დისპოზიციონისტური შინაარსის დასკვნები გამოაქვთ. დასასრულ, მიემართოთ საკითხს, რომელიც დაუმორჩილებელი ცდისპირების თაობაზე შესაძლო დასკვნებს ეხება. მკვლევარი ფსიქოლოგის თვალსაზრისით, ამგვარი დაუმორჩილებლობა იშვიათობას წარმოადგენდეს, ხოლო მისი ახსნა, სავარაუდოთ, დისპოზიციონისტური მსჯელობის თავისებურების გათვალისწინებით უნდა მოხდეს. კერძოდ, რესპონდენტი, მისი არარეალური მოლოდინის გამო ცდება, რომლის თანახმად, დაუმორჩილებელი ცდისპირირები “აკეთებენ იმას, რასაც ყველა გააკეთებდა.” ამ შემთხვევაში რესპონდენტი სათანადოდ ვერ ითვალისწინებს იმის შესაძლებლობას, რომ მან სწორედ “სად” რაციონალობაზე დაყრდნობით, შეიძლება, დისპოზიციონისტური, ანუ მცდარი დასკვნა გამოიტანოს.

მეორე მაჩვენებელი, რომელზეც ზოგიერთი ავტორი ამახვილებს ყურადღებას იმ შემთხვევას ეხება, როდესაც დამკვირვებელი სიტუაციის გავლენის სიძლიერეს გადაჭარბებულად აფასებს, ხოლო პიროვნულ უნარებს ნაკლებად ითვალისწინებს, რის გამოც ის მსჯელობას

მცდარი მიმართულებით წარმართავს. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ერთი მხრივ, დამკვირვებელმა შესაძლოა სიტუაციური გავლენის ძალა სათანადოდ ვერ შეაფასოს, რაც მისი შეცდომის გამომწვევი იქნება, ხოლო მეორე მხრივ, მის მიერ დაშვებული შეცდომის მიზეზი შესაძლოა სიტუაციურ ძალთა გადამეტვასება გახდეს. მაგალითად, ნაჩვენებია, რომ ცდისპირებმა გამოცდილი ხელმძღვანელის წვლილს, თავისი ხელქვეითების საქმიანობის ეფექტურობაში, გადამწვევტი მნიშვნელობა მიანიჭეს, ხოლო თვით ხელქვეითების ინდივიდუალური შესაძლებლობების მნიშვნელობა სათანადოდ ვერ შეაფასეს [13]. ნათქვამის ანალოგიური შემთხვევები ყოველდღიურ ცხოვრებაშიც გვხვდება. მაგალითად, სათანადო ინფორმაციის მიღების შედეგად ადამიანები იმით არიან გაკვირვებული, რომ ბავშვობაში დაშორებულ ცალ-ცალკე მცხოვრებ ზრდადამთავრებულ ერთკვრცხუჯრედიან ტყუპებს ერთმანეთის მსგავსი ჩვევები, უნარები, შეხედულებები, ინტერესები გააჩნიათ. ამგვარი დამთხვევა იმ შემთხვევაშია "გასაოცარი," როდესაც დამკვირვებლის მიერ ქცევაზე და პიროვნების ჩამოყალიბებაზე თანდაყოლილ თვისებებთან შედარებით, გარემოს გავლენა ჭარბადაა გადამეტვასებული. დაბოლოს, საზგასასმელია, რომ აღნიშნული ორი ყურადსაღები მანვენებელი, ერთობლივად, შემდეგზე მიგვინიშნებს: არ წარმოადგენს აუცილებლობას სიტუაციური ძალის შეუფასებლობის ფაქტის არსებობა და თუ ის მაინც გამოვლინდა, არც ის არის აუცილებელი, რომ ამან დამკვირვებელი დისპოზიციონისტურ დასკვნამდე მიიყვანოს. ზოგიერთი თეორეტიკოსის აზრით, ადამიანები, ჩვეულებრივ, სიტუაციური ფაქტორების მნიშვნელობას კარგად ვერ აცნობიერებენ. ამგვარი თალსაზრისი ნამდვილად სწორია, როდესაც ის ექსპერიმენტულ ვითარებაში ცდისპირთა შეფასებებს და ქცევას ეხება. მაგრამ დაისმის კითხვა: რამდენად გამართლებულია ასეთი მოსაზრების საერთოდ ადამიანის ქცევის ზოგად კანონზომიერებად მიჩნევა? იმის თქმა, რომ ამ ფაქტორის შეუფასებლობა მართლაც ხდება, ეს ნამდვილად არ ნიშნავს იმას, რომ მისი გამოვლენის სისშირე ნათლადაა განსაზღვრული. დასაშვებია, რომ შეუფასებლობის გამოვლენა შემსწავლელი ექსპერიმენტების დაგეგმარების თავისებურებამ (მკვლევარის მიერ დამოკიდებული და დამოუკიდებელი ცვლადების მიზანდასახული ვარირება) განაპირობოს. ნამდვილად ვერ გამოვრიცხავთ იმას, რომ მიზეზობრივ-ატრიბუციული მსჯელობის ამგვარ ცდისეულ გამოკვლევებს გარკვეული ხარვეზები გააჩნიათ, რომელთა აღმოფქვრა მხოლოდ ცდისეული კვლევის მეთოდოლოგიის შემდგომი დახვეწით უნდა განხორციელდეს.

მსჯელობაში დარწმუნებულობის ხარისხი

დამკვირვებლის მიერ სხვისი ქცევის ძირითად მიზეზად მისი პიროვნული თვისებების მიჩნევა, შემდგომში მის მიერვე გასაკეთებელ პროგნოზს ედება საუძვლად, რომელშიც სიტუაციური ფაქტორების მნიშვნელობა, ხშირად, აშკარად უგულვებელყოფილი რჩება. სწორედ ამის გამოა, რომ დისპოზიციონისტური (მეტწილად პიროვნული თვისებების საზგზსმა) სახის მსჯელობაზე და მისგან გამომდინარე დასკვნაზე მყარი დაყრდნობა, მოვლენათა პროგნოზირების თვალსაზრისით, დამკვირვებელს საკმაოდ "ძვირად" უჯდება. ამ საკითხთნ დაკავშირებით ნამდვილად საყურადღებო ემპირიული გამოკვლევა დ. დანიინგის და სხვ. მიერ იყო ჩატარებული [14]. ექსპერიმენტში ცდისპირებს (დამკვირვებლებს) სხვასასხვა ხელოვნური და ცხოვრებისეული სიტუაციების აღწერა მიაწოდეს. ამის შემდეგ, მათ უნდა ეწინასწარმეტყველად ის, თუ როგორ მოიქცეოდენ ამა თუ იმ ვითარებაში კონკრეტული პირები. მაგალითად, მათთვის დასმული შეკითხვები შემდეგი შინაარსის გახლდათ: "ერთი სემესრტის განმავლობაში ეს ადამიანი კვირაში ერთხელ მაინც თუ დარეკავს სახლში?" ან "დაიწყებს ის თმების დავარცხნას იმ შემთხვევაში, თუ ლაბორატორიული გამოკვლევის პროცესში მას ფოტოსურათის გადაღებას მოთხოვენ?" ერთი ჯგუფის ცდისპირებს ისეთი ექსპერიმენტული პორობები შეუქმნეს, რომ მათ კონკრეტული პირების შესაებ საკმაო ინფორმაცია გააჩნდათ. გარდა ამისა, ამ დავალების შესრულების მოსამზადებელ მონაკვეთში, მათ ამ პირებისთვის ნებისმიერი შეკითხვის დასმის შესაძლებლობა გააჩნდათ. მეორე ჯგუფის ცდისპირები კონკრეტული პირების შესახებ საკმაოდ მწირ ინფორმაციას ფლობდენ, კერძოდ, მათ მხოლოდ ამ პირების ფოტოსურათები ანახეს და მათი სახელები უთხრეს. მიღებულმა შედეგმა საგსებით ნათელი სურათი გამოავლიანა: კარგად ინფორმირებული ცდისპირების მიერ გამოთქმული პროგნოზების სიზუსტის საშუალო მანვენებელსა და მცირედ ინფორმირებულ ცდისპირთა საშუალო მონაცემს შორის სხვაობა არ დადასტურდა (60%-57%). აღნიშნული შედეგი იმაზე მეტყველებს, რომ ურთიერთობის პროცესში მიღებულმა ცოდნის ხარისხმა ქცევის პროგნო-

ზირებაში, ფაქტობრივად, არავითარი როლი არ ითამაშა.

მიღებულ შედეგთან დაკავშირებით, თვით ავტორებმა შემდეგი მოსაზრება გამოთქვეს: არაა გამორიცხული, რომ ცდისპირებს საკუთარი ვარაუდების სისწორის მიმართ პრეტენზია ნაკლებად გააჩნდათ. კონკრეტულად, ალბათ ცდისპირებს მიაჩნდათ, რომ სხვა ადამიანის ქცევის შესახებ პროგნოზის გაკეთება მათ მცირე ინფორმაციაზე დაყრდნობითაც შეუძლიათ. ისიც საგულისხმოა, რომ მცირედ ინფორმირებულ ჯგუფში ასი მცდელობიდან 57 პასუხი სწორი აღმოჩნდა, ხოლო საკუთარი მოლოდინის სისწორეში დარწმუნებულთა რაოდენობა 72%-ის ტოლი იყო. რაც შეეხება კარგად ინფორმირებულ ჯგუფს, მათი მონაცემები, შესაბამისად, 60-ს და 70%-ს უდრიდა. ამდენად, ცდისპირებმა შესაფასებელი პირის შესახებ შეზღუდული ინფორმაციის მიუხედავად, მისი შესაძლო ქცევის მიმართ გამოთქმული მოლოდინის სისწორეში ჭარბი დარწმუნებულობა გამოამჟღავნეს. აღსანიშნავია, რომ ცდისპირთა მიერ გამოვლენილი დარწმუნებულობის ხარისხი და მათ მიერ მიღწეული სიზუსტის ოდენობა აშკარა შეუსაბამობაში აღმოჩნდა. როდესაც ცდისპირები საკუთარი პროგნოზის სიზუსტეში ჭარბ დარწმუნებულობას ავლენდნენ, რეალურად მათი პასუხები ამით სწორი ნაკლებად ხდებოდა, რაც სიზუსტის მიღწევასა და მოლოდინში დაჯერებულობას შორის განსხვავებას უფრო აღრმავებდა. ამის შედეგი კი ის გახლავთ, რომ იყვნენ რა ცდისპირები მსჯელობის სისწორეში თვითდაჯერებულები, ისინი, ხშირად, მცდარ შეფასებებს აკეთებდნენ რაც, მკვლევართა აზრით, საკმაოდ “სახიფათო ეპისტემოლოგიური განწყობის” ამოქმედების დასტურად უნდა მივიჩნიოთ [14].

ამავე ავტორების მიერ ჩატარებული გამოკვლევის ერთ-ერთ ვარიანტში ცდისპირთა მიერ გამოთქმული პროგნოზებს და “საბაზო-სტატისტიკურ” მონაცემებს (ემპირიული სიზშირე, ვთქვათ, საფეხბურთო მატჩების შემთხვევაში წარმატებული 11-მეტრიანი საჯარიმო დარტყმების რაოდენობა, რომელიც, ჩვეულებრივ, 90%-ს აღემატება) შორის მჭიდრო კავშირი დადასტურდა (ამ საკითხის შესახებ დამატებით იხ. [15]. საბაზო მონაცემებს, ზოგიერთ შემთხვევაში, საკუთარ გამოცდილებაზე დაყრდნობით, თვითონ ცდისპირები ადგენენ, ზოგჯერ კი ამგვარ სიდიდეებს მათ ექსპერიმენტატორი აწვდის. აღსანიშნავია, რომ ცვლადებს შორის პირდაპირი მიმართება ყოველთვის არ შეიმჩნეოდა: როდესაც ცდისპირთა მოლოდინი სავარაუდო ან წინასწარ ცნობილ საბაზო სიზშირესგან განსხვავდებოდა, მაშინ სწორი პასუხების ალბათობა შემთხვევითი განაწილების ტოლი (50%) ან მასზე ნაკლები იყო. გამოკვლევის ერთ-ერთ სერიამში, როდესაც ცდისპირთა ვარაუდსა და საბაზო სიზშირეს შორის დადებითი მიმართება გამოვლინდა, მაშინ პასუხები 75% შემთხვევაში სწორი აღმოჩნდა, ხოლო იმ ცდისპირების პასუხები, რომელთა პროგნოზი საბაზო სიზშირესგან განსხვავდებოდა, სწორი პასუხები მხოლოდ 40%-ს უდრიდა. ნიშანდობლივია, რომ ცდისპირები, რომელთა პროგნოზი საბაზო სიზშირესგან განსხვავდებოდა, იმ ცდისპირებთან შედარებით, რომელთა წინასწარმეტყველებასა და საბაზო სიზშირეს შორის დადებითი კავშირი გამომჟღავნდა, საკუთარ სისწორეში, თითქმის ერთნაირად იყვნენ დარწმუნებულნი. ასეთი რამ მოხდა იმის მიუხედავად, რომ პირველ შემთხვევაში სწორი პროგნოზის გაკეთების შესაძლებლობა აშკარად მცირე გახლდათ. საგულისხმოა, რომ საბაზო სიზშირის იგნორირების უარყოფითი შედეგი ყველაზე ნათლად მაშინ გამომჟღავნდა, როდესაც მან უკიდურესი სახე მიიღო: ცდისპირები, რომელთა პროგნოზი, თითქმის საბაზო სიზშირეს დამთხვავდა, მაშინ 85% შემთხვევაში ისინი სწორი აღმოჩნდნენ, ხოლო ის ცდისპირები, რომელთა პროგნოზი საბაზო სიზშირესგან მკაფიოდ განსხვავდებოდა, სწორი მხოლოდ 23% შემთხვევაში იყვნენ. ამგვარ ცდისუფელ მონაცემებთან დაკავშირებით ლ. როსი და რ. ნისბეტი ხაზგასმით მიგვითითებენ: “აუცილებელია აღინიშნოს, რომ საბაზო სიზშირე, სიტუაციური ზემოქმედების ძალის “სრულუფლებიანი დესპანია” და მისი ადეკვატური ინდიკატორი. როდესაც სიტუაციური გავლენა განსაკუთრებით მძლავრია, მაშინ საბაზო სიზშირე ძალზე უახლოვდება ექსტრემალურ ნიშნულს. მისი იგნორირება სწორედ იმავე მიზეზის გამოა სარისკო, რის გამოც თვით სიტუაციის უგულებელყოფაა სარისკო.” [2, 229].

დისპოზიციონისტური მაჯელობის შედეგები

ზემოთ განხილული საკითხები ატრიბუციის ფუნდამენტური შეცდომის, ანუ დისპოზიციონისტური მაჯელობის უშუალო დეტერმინანტებს ეხებოდა. ისიც ლოგიკურია, რომ პრობლემა არა მხოლოდ მოვლენის ფუნქციონირების რაგვარობის, არამედ მისგან გამომდინარე ძირით-

ადი შედეგების თაღსაზრისითაც უნდა დავსვათ. ზოგადად შეიძლება ითქვას, რომ, დისპოზიციონისტურ მსჯელობასთან, როგორც გარკვეულ ფსიქიკურ მექანიზმთან, დაკავშირებული რეზულტატების გააზრება, მკვლევართა უმრავლესობის მიერ, ფუნქციური მიდგომის საფუძველზე წარმოებს. ამ განზოგადებული კონცეფტური თვალსაზრისის მიხედვით, ფსიქიკურ და ქცევით აქტიუობათა განმსაზღვრელ არსებით წინამავალ პირობას მათი განხორციელების საბოლოო შედეგის სარგებლიანობის ხარისხი უნდა წარმოადგენდეს. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, გარკვეული მოვლენა იმის გამო წარმოიქმნება, რომ ის ადამიანის რაიმე მოთხოვნილების დაკმაყოფილების საწინდარი ხდება. ქვემოთ, ცდისეულ და ცხოვრებისეულ პირობებში მიმდინარე დისპოზიციონისტური მსჯელობიდან გამომდინარე ჯერ უარყოფით, ხოლო შემდგომ დადებით შედეგებს განვიხილავთ.

ა) ეჭვგარეშეა, რომ დისპოზიციონისტური მსჯელობა გარემოსთან შეგუების ასპექტით, რბილად რომ ვთქვათ, ნაკლებადაა ხელსაყრელი. ფუნქციური თვალსაზრისი კი, თავის მხრივ, ყურადღებას შემდეგ გარემოებაზე ამახვილებს: როდესაც რაიმე მსჯელობას შედეგად ლოგიკური შეცდომა მოყვება, მაგრამ, ამავე დროს, სახეზეა დროისა და შემეცნებითი ძალისხმევის დაზოგვა, რაც, საბოლოო ჯამში, ფსიქიკური სისტემის მოქმედებისთვის მაინც “მომგებიან” მოვლენად შეიძლება ჩაითვალოს. მაგალითად, აშკარად მცდარია მოსაზრება იმის შესახებ, რომ ყოველი ადამიანი ვისაც დაბალი ხმა და წვერი აქვს მამაკაცია, ხოლო ყველა, ვისაც მაღალი ხმა და დიდი მკერდი გააჩნია ქალია. მიუხედავად ამისა, ამგვარი მოსაზრება იმდენად ახლოა სინამდვილესთან, რომ ის, ასე ვთქვათ, არ მოითხოვს გენეტიკურ შემოწმებას. ივარაუდება, რომ ამგვარი ევრისტიკული მსჯელობის (კონკრეტული ვითარებისთვის გამოსადეგი აზროვნების წესი) სარგებლიანობა (დროისა და შემეცნებითი რესურსის მცირე დანახარჯი) გადაწონის იმ დანაკარგს, რომელიც ყოველდღიურ ცხოვრებაში მისი გამოყენების გამო გარკვეულ ლოგიკურ შეცდომებთან შეიძლება იყოს დაკავშირებული [16]. მაგრამ, ძნელია გვერდი აუარო შემდეგ კითხვას: იმის რა საფუძველი გაგვაჩნია გვეჯეროდეს, რომ დისპოზიციონისტური მსჯელობა (შესაბამისად მისგან გამომდინარე დასკვნა), “ღია” ქცევასთან მიმართებაში, მართლაც სასარგებლო და თუნდაც ევრისტიკული მსჯელობის პოზიტიური შედეგის მსგავსია?. ამასთან დაკავშირებით შეიძლება ითქვას, რომ, ფაქტობრივად, არავის შეუძლია ნათლად და ერთმნიშვნელოვნად იმის თქმა, თუ რამდენად ხშირად და რეალურად გამოხატავენ საკუთარ თავს ადამიანები თავის ღია ქცევაში. ამაზე პასუხის გაცემა საკმაოდ ძნელია. ამის მიუხედავად, მკვლევართა ერთი ნაწილი შემდეგ მოსაზრებებს და შესაძლებლობებს გვთავაზობს [17], [18], [19].

ექსპერიმენტულ გამოკვლევაში, ჩვეულებრივ, ცდისპირებს სხვადასხვა ვითარებაში ამა თუ იმ მოქმედების (გარკვეული დავალების გაკეთება) შესასრულებლად შემთხვევითი განაწილების წესის საფუძველზე აჯგუფებენ, რაც ცხოვრებისეული პირობებისთვის ამგვარი რამ საკმაოდ უცხოა. ადამიანი დაბადებიდანვე კულტურალური და სოციოეკონომიკური სახის იდენტიფიკაციის პროცესშია ჩართული. რასაკვირველია, საზოგადოებრივი ცხოვრების ამ სფეროებში ყოფნა და მოქმედება ადამიანის ნებაზე შედარებით მცირეა და დამოკიდებული. ამავე დროს, საზგასასმელია, რომ ცხოვრებისეულ პირობებში საქმე ისეთ სიტუაციებთანაც გვაქვს, რომლებშიც ადამიანი საკუთარი ძალისხმევით ერთეობა. ამგვარი სიტუაციები მისი შესაძლებლობების რეალიზაციის ხელშემწყობ პირობებად გვევლინებიან. ასეთი სიტუაციების ძიება ე.წ. მისი პიროვნებისეული ორიენტაციის გამომხატველია. რამდენადაც სამიზნე სუბიექტი საკუთარ არჩევანზე იქნება დამოკიდებული, იმდენადვე იქნება განპირობებული ატრიბუციის პროცესში დამკვირვებლის მიერ ამ ფაქტის იგნორირებით გამოწვეული შეცდომის “სეროზულობა.” მაგალითად, ბანკში მომუშავის სოციალური როლის შესრულება მკაცრ კონსერვატიულ ჩაცმულობას, ქცევაში ფინანსურ საქმიანობაზე მკაფიო ყურადღების გამახვილებას და უპირატესად ფორმალურ ურთიერთობათა გამოვლენას გულისხმობს. თუ ვინმეს შემთხვევითი განაწილების წესის გამოყენებით ბანკში მომუშავის როლს დააკისრებენ და მას დამკვირვებელს წარუდგენენ, მან ამ სუბიექტს სწორედ აღნიშნული მახასიათებლები უნდა მიაწეროს. იმის მიუხედავად, თუ რას შეიძლება განაპირობებდეს ესა თუ ის ეკონომიკური ვითარება, სავარაუდოა, რომ ბანკში მომუშავის პროფესიული როლის მიღება შემთხვევით არ ხდება. იმის დიდი ალბათობა არსებობს, რომ კონსერვატიულობაზე ორიენტირებული, ფორმალურ ურთიერთობათა დამყარებისადმი მზადმყოფი და ეკონომიკური ინტერესების მქონე პირი, თავის მომავალ პროფესიულ საქმიანობაში უპირატესობას სწორედ ბანკში საქმიანო-

ბას მიანიჭებს. ამ შემთხვევაში, სამიზნე სუბიექტის ქცევაზე, სიტუაციურ ძალთა ზემოქმედებასთან შედარებით, მისივე პიროვნული ორიენტაცია უფრო დიდი გავლენის მომხდენია.

არც თუ ისე იშვიათად, დამკვირვებლის მიერ სამიზნე სუბიექტის ქცევის შესახებ მსჯელობის პროცესში, პიროვნული ორიენტაციის ფაქტორის იგნორირება მცდარი დასკვნის საფუძველი ხდება. მაგალითად, თუ დამკვირვებელი სათანადოდ აცნობიერებს იმ ზოგად აზრს, რომ პროფესორის სოციალური როლი და მისი რეალიზაცია განსაკუთრებული შემეცნებითი ცნობისმოყვარეობის არსებობას მოითხოვს, მაგრამ ის საკუთარ გამოცდილებაზე დაყრდნობით თვლის, რომ ამ როლის და სხვა როლების (ვთქვათ, რეჟისორის, მენეჯერის) შემსრულებლებს შორის, აღნიშნული თვისების მიხედვით, დიდი სხვაობა არ უნდა იყოს, ეს მის შეცდომას გამოიწვევს, რადგან კონკრეტული სამიზნე სუბიექტის პიროვნული ორიენტაციის ფაქტორი იქნება იგნორირებული. ამასთან დაკავშირებით პ. ვესტელი აღნიშნავს: "პიროვნებათშორის ურთიერთობის პროცესში მყოფი ნებისმიერი ადამიანის ქცევის, ძირითადად, მასზე ზემოქმედი სტიმულების ტერმინებით გააზრება, მის შესახებ მხოლოდ ფრაგმენტულ და ბუნდოვან სურათს იძლევა. უმრავლეს შემთხვევაში ეს სტიმულები მის მიერვე არის შექმნილი. მოცემული სტიმულები მისივე ქცევაზე რეაგირებას გამოხატავენ, სხვა მოვლენები კი, ამ შემთხვევაში, მხოლოდ გარკვეული წვლილის შემტანი და არა დამოუკიდებელი მნიშვნელობის მქონე არიან... სიტუაციები, ზოგადად, სუბიექტის მიერ წარმოიქმნებიან და მისივე პიროვნულ მახასიათებლებს აღწერენ" [20]. გავისხენოთ, რომ დისპოზიციონისტური მსჯელობის შემსწავლელი მკვლევარები დიდ მნიშვნელობას გარემოს ფაქტორების უგულებელყოფის ფაქტს ანიჭებენ, რომლის თანახმად, როდესაც სამიზნე სუბიექტის ქცევა შესაძლოა მასზე სიტუაციური ძალის გავლენით აიხსნას, მაშინ მისი შინაგან ძალთა ზემოქმედებით გააზრება ლოგიკურად გაუმართლებელია. ამავე დროს, არ უნდა დაგვაიწყდეს, რომ გარემოს მახასიათებელთა უგულებელყოფის მექანიზმის გამოყენება იმ შემთხვევაშია გამართლებული, როდესაც პიროვნული და სიტუაციური ფაქტორები ქცევას ერთმანეთისგან დამოუკიდებლად განსაზღვრებენ და ისინი ერთმანეთზე გავლენას არ ახდენენ. ჩვეულებრივ, ამგვარი პირობები ექსპერიმენტულ გამოკვლევაშია შექმნილი, რომელშიც ცდისპირები შემთხვევითი განაწილების წესით არიან დაჯგუფებული და მათზე მოკვლევადიანი სიტუაციური ზემოქმედება წარმოებს. ამასთან ერთად, გავცდებით რა ექსპერიმენტულ ვითარებას, სავარაუდოა, რომ როდესაც თვალნათლივ მოცემულია დისპოზიციური თვისებები, მაშინ ქცევაზე სოციალური ეფექტების დადგენაც ადვილდება, რაც, თავის მხრივ, ამ ორი ფაქტორის ფუნქციონირების შესახებ საჭირო ინფორმაციის მოპოვებას უზრუნველყოფს.

ცხოვრებისეული გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ ერთგვაროვანი სიტუაციური ძალების გავლენა სხვადასხვა ვითარებაშიც მუდამხდება, რაც ერთი და იგივე ქცევის დეტერმინაციაში ამ ფაქტორის მყარ მონაწილეობაზე მიუთითებს. დასაშვებია, რომ სამიზნე სუბიექტს ამ ძალების ზემოქმედების გაქარწყლების არც სურვილი აქვს, არც ამის საჭიროებას ხედავს და, ხშირად, არც სათანადო შესაძლებლობა გააჩნია. რამდენიმე წლის განმავლობაში დამის კლუბში მენეჯერად მუშაობა სავსებით საკმარისია იმისთვის, რომ ამ სოციალური როლის შემსრულებელი, თავდაპირველად მიმნდობი ხასიათის მქონე ადამიანმა, გარკვეული დროის გასვლის შემდეგ, მკაცრი რეჟიმის ციხის უფროსის მსგავსად დაიწყოს მოქმედება. თუ ვინმე ამგვარი სოციალური როლით განპირობებული იძულებითი ხასიათის მქონე სიტუაციას სათანადო ანგარიშს არ უწევს და მას მიაჩნია, რომ დამის კლუბის მენეჯერი პიროვნულად არის უღმობელი, ამის მიუხედავად, ამგვარი საეჭვო და ნაჩქარევი დისპოზიციონისტური დასკვნა მას სამიზნე სუბიექტის ქცევის შესახებ, არც თუ იშვიათად, მაინც სწორი პროგნოზის შესაძლებლობას აძლევს. როდესაც სახეზეა პიროვნული და სიტუაციური ფაქტორების აღრევის, გადაფარვის ფაქტი და დამკვირვებელი საკუთარი მსჯელობით მხოლოდ ალბათური (მიახლოებითი) სიზუსტის მიღწევას ცდილობს, მაშინ შესაძლებელია ნაკლები მნიშვნელობა გააჩნდეს იმას, თუ რომელი ფაქტორი (დისპოზიციური ან სიტუაციური) განაპირობებს სამიზნე სუბიექტის ქცევას. ამგვარ პირობათა არსებობის დროს, შესაძლოა, დისპოზიციონისტური დასკვნა "ხელსაყრელიც" კი აღმოჩნდეს. საგულისხმოა, რომ კაცობრიობის ისტორიის ხანგრძლივ მონაკვეთში სიტუაციური და როლური მახასიათებლების აღრევა ჩვეულებრივ მოვლენას წარმოადგენდა. მაგალითად, ადრეული აგრარული საზოგადოებრივი ცხოვრების მიმდინარეობაში სიტუაცია და როლი გამთლიანებული იყო და ადამიანის მიერ ისინი, ფაქტობრივად, ერთ მოვლენად განიცდებოდა. სავარაუდოა, რომ ინდივიდუალური ქცევის პროგნოზს

ამ საზოგადოების წევრები აკეთებდნენ მათთვის კარგად ცნობილი სოციალური როლების “პირველადობის” საფუძველზე, რადგან იმ ხანაში ცალკეული ინდივიდების ცხოვრება, მათი სოციალური და პიროვნული არსი უშუალოდ კონკრეტულ სოციალურ ფუნქციებთან იყო დაკავშირებული. მხოლოდ თანამედროვე, სწრაფად განვითარებად, მრავალკულტურულ საზოგადოებაში შეუძლიათ ადამიანებს როლების შედარებით იოლი ცვლილების განხორციელება და ერთი სოციალური ვითარებიდან მეორეში სწრაფი გადანაცვლება. ისტორიულ წარსულში გავრცელებული განზოგადოებული მოლოდინის პრინციპის (როლური და სიტუაციური პარამეტრების ერთობლივი, შერწყმული სახით გააზრება) თავისებურებას თუ მივიღებთ მხედველობაში, მაშინ დისპოზიციონისტური მსჯელობის გამოყენება “გამოუსწორებელ” შეცდომად ნაკლებად უნდა ჩავთვალოთ [21].

ბ) მივმართოთ იმ შემთხვევებს, რომლებიც დისპოზიციონისტურ მსჯელობიდან გამომდინარე დადებითი შედეგების გამოვლენას ასახავენ. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, განზოგადებული მიდგომის თალსაზრისით, ატრიბუციის ფსიქიკური მექანიზმის ამოქმედების მეშვეობით დამკვირვებელს, გარკვეულ ფარგლებში, მასზე სხვების სოციალური გავლენის გაკონტროლების (რაც, ხშირად, გარკვეული ფორმით წინააღმდეგობის გაწევის ფაქტით შეიძლება გამოვლინდეს) რეალური საშუალება ეძლევა. ატრიბუციის კვლევის ფუძემდებლის ფრიც ჰეიდერის აზრით, დისპოზიციონისტური სახის დასკვნა ერთ-ერთ “საჭირო” შემეცნებით საშუალებად უნდა ჩაითვალოს, კერძოდ კი ეს თვისება აღქმის, როგორც ფსიქიკური პროცესის, უმნიშვნელოვანეს ფუქციასთან არის უშუალოდ დაკავშირებული. მისი აზრით: “ქცევას ყურადღების მიმქცევი ისეთი თვისებები ახასიათებს, რომ მათი წყალობით მას მთლიანი ფსიქოლოგიური ველის შთანთქმის ტენდენცია გააჩნია. ის ცალკეული სტიმულის მიდგომარეობით არ შემოიფარგლება, რომლის ინტერპრეტაცია მის ირგვლივ არსებული ველის, ანუ სიტუაციის შესახებ დამატებითი ინფორმაციის ფლობას მოითხოვდა.” [22, გვ. 54]. გეშტალტფსიქოლოგიის თვალსაზრისით, ნათქვამი შემდეგს ნიშნავს: როდესაც დამკვირვებელი თვალყურსადევნებს სამიზნე სუბიექტის ქცევას, ის “ფიგურის” როლში გამოდის, ხოლო სიტუაცია, სამიზნე სუბიექტის მოქმედების “ფონს” ქმნის, რომელშიც ქცევის შედეგი აისახება. ადამიანებს, ზოგადად, აქტიურობა, დინამიკურობა ახასიათებთ, ხოლო სოციალურად ისინი “საინტერესონი” არიან. სწორედ ეს თვისებები იბყრობენ, პირველ რიგში, დამკვირვებლის ყურადღებას. ამის საპირისპიროდ, სიტუაცია, ხშირად შედარებით მყარი და ბუნდოვანია. ამასთან ერთად, დამკვირვებელი, როგორც წესი, სამიზნე სუბიექტის სურვილების, ინტერესების, მოტივების და ა.შ. დასადგენად დიდ გონებრივ ძალისხმევას ნაკლებად ხარჯავს და მისი ამგვარი დისპოზიციების ინტერპრეტაციას შედარებით ადვილად ახერხებს (ფსიქიკური რესურსის “ეკონომია”). საგულისხმოა აგრეთვე ფ. ჰეიდერის მოსაზრება, რომლის თანახმად, დისპოზიციონისტური დასკვნა “გულუბრყვილო” ფაქტორული ანალიზის მსგავსია, რაც იმას ნიშნავს, რომ ქცევების ფართო სფერო, ამ უკანასკნელის საფუძველად მდებარე მცირე რაოდენობის ზოგადი ფაქტორების, ე.ი. დისპოზიციების გამოყენებით უნდა დახასიათდეს. მას მიაჩნია, რომ დისპოზიციონისტური დასკვნა, პრაგმატული თვალსაზრისით, საკმაოდ ხელსაყრელია და დამკვირვებლები მას ხშირად სწორედ ამიტომ მიმართავენ. აქ, საქმე “საჭირო” აზროვნების გარკვეულ სახესთან გვაქვს, რომლის მეშვეობით ადამიანს სხვისი სავარაუდო მოქმედების მეტნაკლებად დამაჯერებელი წინასწარმეტყველების შესაძლებლობა ეძლევა. ამ შემთხვევაში სახეზეა იმ სურვილის დაკმაყოფილების მცდელობა, რომელიც კონკრეტული პროგნოზის გამართლებასთან არის დაკავშირებული. ამის დამადასტურებლად ის გამოკვლევები მეტყველებენ, რომელთა მიხედვით, როდესაც დამკვირვებლებში აქტუალიზირდება არსებული პირობების გაკონტროლების მოთხოვნილება (მაგალითად, დამკვირვებლის მიერ რაიმე შედეგის მიღწევა სამიზნე სუბიექტზე დამოკიდებული), მაშინ დისპოზიციონისტური დასკვნის გამოტანის ტენდენცია ძლიერდება [23].

ზემონათქვამის გარდა საზგასასმელი შემდეგია. დისპოზიციონისტური მსჯელობა საკმაოდ დამაჯერებელი იმ შემთხვევაშია, როდესაც ინდივიდუალური სხვაობების შესახებ ინფორმაციის დაუფლება რეალურად არის სასარგებლო. მხედველობაში გვაქვს კონკრეტულ სიტუაციაში კონკრეტული ადამიანის ქცევის სიხშირის შესახებ საბაზო (სტატისტიკურ-პრაქტიკული) ინფორმაციის დაუფლება. მაგალითად, ვარაუდი იმის შესახებ, რომ კონკრეტული X პიროვნება დღეს გასამართავ მეგობრულ ვახშამზე ბევრს ილაპარაკებს ფეხბურთის შესახებ, რომელიც ემყარება იმას, რომ ის თითქმის ყოველთვის ასე იქცევა (ცხოვრებისეული გამოც-

დილებით მოპოვებული საბაზო მონაცემი), საკმაოდ ალბათობით მართლაც სწორი აღმოჩნდება. სავსებით დასაშვებია, რომ პიროვნების თვისებათა შესახებ ცოდნის სარგებლიანობაში დარწმუნებულობა წარსულში მიღებული წარმატებული პროგნოზირების განზოგადებულ გამოცდილებაზეა დამყარებული. თავის მხრივ, სავარაუდოა, რომ წარმატებულ წინასწარმეტყველებათა გამოცდილების მოპოვება ერთი და იგივე სახის სიტუაციებში ქცევის სტაბილურობის შესახებ ფაქტობრივი მონაცემების არსებობით არის განსაზღვრული.

სათანადო კვლევა-ძიებით ნაჩვენებია, რომ სიტუაციათა შორის (შინაარსეულად განსხვავებული ვითარებები) ფორმის პროგნოზირება შესაძლოა საკმაოდ სასარგებლო აღმოჩნდეს. ზოგჯერ ისეთი პირობები იქმნება, რომლებშიც პიროვნულ თვისებებზე დამყარებული ვარაუდები რეალურად მართლდება. ამგვარი ხელშემწყობი პირობები შემდეგ შემთხვევებში წარმოიქმნება: პირველი, წარსულში განხორციელებული მრავალჯერადი და სხვადასხვა დაკვირვებათა ერთობლიობაზე დამყარებული წინასწარმეტყველება, რომელიც არა მომავალში განსახორციელებელ ქცევებზე და მათ შედეგებზე, არამედ ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში მოქმედ გასაშუალებელ მონაცემზეა მიმართული; მეორე, წინასწარმეტყველება, რომელიც საგანგებო მოვლენების წარმოქმნას ან შედეგების მიღებას ეხება, ხოლო იმ ადამიანთა ქცევა, რომელთა პროგნოზირება ხდება, სხვა ადამიანების მოქმედებასთან შედარებით, წარსულში უფრო ექსტრემალური იყო; მესამე, როდესაც პროგნოზირების პროცესში ინდივიდთა ერთობლიობის საბაზო სიხშირეთა მონაცემები გათვალისწინებულია, განსაკუთრებით კი იმ შემთხვევაში, თუ ეს სიხშირე აშკარად თვალშისაცემია და დამკვირვებლის მიერ გამოვლენილი სიტუაციური ზეწოლის უგულებელყოფა “დაუსჯელად,” ანუ გარკვეული დანაკარგის გარეშე არ ჩაივლის. ამდენად, როდესაც სახეზეა ამა თუ იმ მოქმედებაში ნამდვილი ინდივიდუალური განსხვავება, მაშინ სავარაუდოა, რომ პიროვნული თვისებების შესახებ გარკვეული ინფორმაციის არსებობა ქცევის წარმატებული პროგნოზირების საკმარისი საფუძველი გახდება. იმასაც ვერ გამოვრიცხავთ, რომ ამგვარი რამ ახალ სიტუაციებშიც გამოვლინდეს. ამავე დროს, თეორიულად იგულისხმება, რომ ასეთი პროგნოზის გამართლების შესაძლებლობა მხოლოდ იმ შემთხვევაში არსებობს, თუ დამკვირვებელი კარგად იცნობს სამიზნე სუბიექტს ან როდესაც სავარაუდო ქცევას ექსტრემული ხასიათი გააჩნია [2].

დასკვნა

მკაცრად კონტროლირებადი მეცნიერული კვლევის მონაცემები საკმაოდ დამაჯერებლად იმაზე მიგვითითებენ, რომ დისპოზიციონისტურ მსჯელობაზე (ძირითადი ყურადღების გამახვილება პიროვნულ თვისებებზე და სიტუაციური მახასიათებლების ფაქტობრივი უგულებელყოფა) დამყარებული კონკრეტული ადამიანის ახალ კონკრეტულ ვითარებაში მისი ქცევის პროგნოზირება, რბილად რომ ვთქვათ, ნაკლებ ეფექტური აღმოჩნდა. ამგვარი დასკვნა, ზოგადად, ექვის ქვეშ აყენებს არა მხოლოდ ჩვენს ინტუიციურ შეხედულებათა მართებულობას, არამედ იმ მრავალრიცხოვანი პროცედურების და ტრადიციების სანდოობას, რომლებიც საკმაოდ ფართოდ გამოიყენება თანამედროვე საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. მხედველობაში გვაქვს სხვადასხვა ორგანიზაციაში პროფესიული კადრების შერჩევა და განაწილება, პოლიტიკური პაექრობის პროცესში კანდიდატისთვის მკაფიოდ დამახასიათებელ პიროვნულ თვისებებზე მორგებული წინასაარჩევნო პროგრამები, ლიტერატურულ ნაწარმოებებში და ჟურნალისტიკის სფეროში გაბატონებული ტრადიციები, რომელთა თანახმად, “თანამედროვე” გმირი-პერსონაჟის მყარი ინდივიდუალური მახასიათებლების და მისი მოქმედების თვალსაჩინოდ უცვლელი ხასიათია განსაკუთრებით ხაზგასმული, ხოლო ყოველდღიურ ცხოვრებაში საკუთარი და სხვების მოქმედებათა, ძირითადად, “თვალშისაცემი” პიროვნული თვისებების გამოყენებით დახასიათება. ამჟამად კი, მოულოდნელად აღმოჩნდა, რომ ამ პროცედურების და ტრადიციების მნიშვნელობა შემდეგი გარემოების გამო ფრიად საეჭვო გახდა: სანდო და ვალიდური ემპირიული მონაცემების თანახმად, სხვადასხვა სიტუაციაში ადამიანის ქცევის სიმყარე, მისი შინაგანი შეთანხმებულობა აშკარად მცირე აღმოჩნდა (დისპოზიციონისტური მსჯელობის უარყოფითი შედეგი). ამავე დროს, ჩვენ არ უნდა დაგვაიწყდეს, რომ ყოველდღიურ ცხოვრებაში ადამიანს, ჩვეულებრივ, შეზღუდული რაოდენობის და მრავალჯერ განმეორებად სიტუაციებში უხდება მოქმედება. სწორედ ამის გამოა, რომ სხვისი ქცევის თვალყურისდევნება მისი პროგნოზირების პროცესში დამკვირვებლის დასაყრდენი იმთავითვე ის ვარაუდი გახლავთ, რომ სხვა სიტუაცია ამჟამინდელისგან არ იქნება დიდად განსხვავებული

და სამიზნე სუბიექტის ქცევის დეტერმინაციაში მისი პიროვნული თვისებები თვალსაჩინო წვლილს შეიტანენ. ეს გარემოება, წმინდა პრაგმატული თალსაზრისით, დამკვირვებლის მიერ ქცევის შედარებით წარმატებული პროგნოზირების და სხვებთან მეტნაკლებად ქმედითი ურთიერთობის დამყარების საფუძვლად გვევლინება (დისპოზიციონისტური მსჯელობის პოზიტიური მხარე).

ბამოყენებული ლიტერატურა

1. ჩარკვიანი დ. 2004. ექსპერიმენტული სოციალური ფსიქოლოგიის საფუძვლები. თბილისი, “ენა და კულტურა”.
2. Росс Л., Нисбетт Р. 1999. Человек и ситуация. Москва, “Аспект пресс”.
3. Ross L. 1997. The Intuitive Psychologist and His Shortcomings. In L. Bercovitz (Eds.) *Advances in Experimental Social Psychology*. pp.173-290.
4. Jones E., Harris E. 1967. The Attribution of Attitudes. *Journal of Experimental Social Psychology*, 3. pp. 173-290.
5. Ross L., Amabile T., Steinmett J. 1977. Social Roles, Social Control and Biases in Social Perception. *Journal of Personality and Social Psychology*, 35. pp. 485-494.
6. Gilbert D. 1991. How Mental Systems Believe. *American Psychologist*, 46. pp. 107-119.
7. უზნაძე დ. 1966. ზოგადი ფსიქოლოგია. თბილისი, “მეცნიერება”.
8. Брунер Дж. 1977. Психология познания. Москва, “Прогресс”.
9. Jucoby D., Toth J., Lindsay S., Debner J. 1992. Lectures for Lay-person: Methods for Revealing Unconscious Processes. In R. Bornesttein, T. Pittman (Eds.) *Perception without Awareness*. N.Y.: Guilford Press, pp. 81-120.
10. Канеман Д., Словик Г., Тверски А. 2005. Принятие решений в неопределенности. Харьков, “Гуманитарный центр,” 1991-208.
11. Ross, L., Green, D., House, P. 1977. The “False Consensus Effect”: An Egocentric Bias in Social Perception and Attribution Processes. *Journal of Experimental Social Psychology*, 13. pp. 279-301.
12. Sherman, S. 1980. On the Self-Erasing Nature of Errors of Prediction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 39. pp. 211-221.
13. Stricland, L. 1958. Surveillance and Trust. *Journal of Personality*, pp. 200-215.
14. Dunning D., Griffin D., Milojkovic J., Ross L. 1990. The Overconfidence Effect in Social Prediction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58. pp. 568-581.
15. ჩარკვიანი დ. 2004. განუსაზღვრელობის პირობებში გადაწყვეტილებათა მიღების ფსიქოლოგიური თავისებურებები დ. კანემანის და ა. ტვერსკის მიხედვით. ჟურნალი “ეპოქა”, საზოგადოებრივი მეცნიერებები, 4. თბილისი, გვ. 87-96.
16. Hogarth R. 1981. Beyond Discrete Biases: Functional and Dysfunctional Aspects of Judgmental Heuristics. *Psychological Bulletin*, 90. pp. 197-217.
17. Snyder M., Ickes W. 1985. Personality and Social Behavior. In C. Lindzey, E. Aronson (Eds.) *Handbook of Social Psychology*. Hillsdale, N.Y.: Erlbaum. pp. 883-947.
18. Gilbert D., Jones E. 1986. Perceiver-induced Constraint: Interpretations of Self-Generated Reality. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50. pp. 269-280.
19. Lepper M., Green D., Nisbett R. 1973. Undermining Children’s Intrinsic Interest with Extrinsic Rewards: A test of the “overjustification” hypothesis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 28. pp. 129-137.
20. Wachtel P. 1973. Psychodynamics Behavior Therapy and the Implacable Experimenter: An Inquiry into the Consistency of Personality. *Journal of Abnormal Psychology*, 82. pp. 324-334.
21. Swan W. Quest for Accuracy in Person Perception: A Matter of Pragmatics. *Psychological Review*, 91. pp. 457-477.
22. Heider F. 1958. *The Psychology of Interpersonal Relations*. N.Y.: Wiley.
23. Miller A., Ashton W., Mishel M. 1990. Beliefs Concerning the Features of Constrained Behavior: A Basis for the Fundamental Attribution Error. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59. p. 63.

ადამიანური რესურსების მართვის ეფექტიანი მოდელის ფორმირების
პარაკმიტივი ქართულ ორგანიზაციულ კულტურაში

ცნობილია, რომ ყოველ ორგანიზაციას ქმნის ადამიანთა ჯგუფი, რომელთა ერთობლივი და კოორდინირებული საქმიანობა მიმართულია საერთო მიზნების მიღწევაზე. ადამიანთა საქმიანობის ასეთი კოორდინაციის აუცილებლობამ განაპირობა მართვის შესახებ მეცნიერების - მენეჯმენტის - წარმოშობა, რომლის ფარგლებშიც ადამიანური რესურსების მართვა ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან ადგილს იკავებს.

ადამიანური რესურსების მართვა ხორციელდება სამ დონეზე: 1. პროცესების დონეზე (კომუნიკაცია, კონფლიქტები, მოტივაცია, კონტროლი, მართვის ოპტიმიზაცია); 2. ადამიანის დონეზე (პიროვნების უნარები და თვისებები, ადამიანისთვის მისი შრომის შედეგების მნიშვნელობა, ურთიერთობა ადამიანსა და ორგანიზაციას შორის); 3. ორგანიზაციის დონეზე (ორგანიზაცია როგორც რთული ღია სისტემა, ორგანიზაცია როგორც სოციალური სისტემა, შრომის სამართლებრივი პირობები). სამივე დონეზე ადამიანური რესურსების მართვის მეცნიერულმა შესწავლამ განიცადა ისეთი ევოლუცია, რომელშიც გამოხატულია დიდი დაინტერესება ადამიანთა შრომითი საქმიანობის ეფექტიანობის ამაღლებით. ამ მხრივ მეცნიერთა მიერ შემუშავებული იქნა მთელი რიგი თეორიებისა, რომლებიც კლასიფიცირდებიან ოთხ ჯგუფად: 1. კლასიკური თეორიები; 2. ადამიანურ ურთიერთობათა თეორიები; 3. ადამიანური რესურსების თეორიები; 4. თანამედროვე თეორიები.

„კლასიკური თეორიები“ ვითარდებოდა 1880-1930 წლებში. ამ დროს ყველაზე მეტად გამოირჩეოდა შრომის მეცნიერული ორგანიზაციის სკოლის ამერიკული მიმართულება, რომლის ფუძემდებლად აღიარებულია ფ. ტეილორი. ამ მიმართულების მთავარი საზრუნავი იყო ის, თუ როგორ ეძლეოდა ადამიანი ან რა უნდა გაკეთებულიყო აუცილებლად იმისთვის, რომ ადამიანებს ემუშავათ მეტი უკუგებით. შემუშავებული იქნა რიგი ორგანიზაციული ღონისძიებებისა, შრომის დიფერენცირებული ანაზღაურების წესი და სახელმძღვანელო პრინციპად მიიღებოდა „ეკონომიკური ადამიანის“ მოდელი, რომლის მიხედვითაც ითვლებოდა, რომ ადამიანები სამუშაოში ხელფასის მიღების გარდა სხვა აზრს ვერ ხედავენ. მომუშავეთა ინდივიდუალური თავისებურებების მხედველობაში მიღება პრაქტიკულად არ ხდებოდა. ფ. ტეილორის იდეების გამგრძელებლები იყვნენ ფ. გილბრეტი და ჰ. ემერსონი, რომლებიც ასევე მთავარ ყურადღებას აქცევდნენ მომუშავის ფიზიკური კომფორტის შექმნას კარგად ორგანიზებული საწარმოო პროცესის პირობებში. შრომის მეცნიერული ორგანიზაციის სკოლის ევროპულმა მიმართულებამ ჰ. ფაიოლის (საფრანგეთი) თაოსნობით განავითარა ეს სწავლება მასში ისეთი ფაქტორების შემოტანით, როგორებიცაა: შრომის დანაწილება, ხელმძღვანელის ავტორიტეტი, დისციპლინა, კოლექტიური ინტერესების პრიორიტეტულობა, დაჯილდოვების სამართლიანობა და ა.შ. შრომის მეცნიერული ორგანიზაციის სკოლის ამერიკული მიმართულებისგან განსხვავებით, ევროპულში მთავარი აქცენტი კეთდებოდა მომუშავეებისთვის არა ფიზიკური, არამედ მორალური კომფორტის შექმნაზე.

მე-20 საუკუნის 20-30-იან წლებში აშშ-ში პერსონალის მართვის სფეროში დაიწყო ჩამოყალიბება ისეთმა მიდგომებმა, რომლებიც უფრო მეტი სენსიტიურობით გამოირჩეოდნენ „ადამიანური ფაქტორის“ მიმართ. დღის წესრიგში დადგა ხელმძღვანელებსა და დაქვემდებარებულებს შორის ურთიერთობებში მკვეთრი გამოჯგენის მოხსნის აუცილებლობის საკითხი, რომელიც იყო დამახასიათებელი შრომის მეცნიერული ორგანიზაციის სკოლისთვის. საჭიროდ ჩაითვადა ხელმძღვანელებსა და მომუშავეებს შორის პარტნიორული ურთიერთობების განვითარებისთვის სათანადო პირობების შექმნა. ყველაზე უფრო სრულყოფილად ასეთი მიდგომა რეალიზებული იყო „ადამიანური ურთიერთობების თეორიაში“, რომელმაც გამოყენება ჰპოვა 1930-1950-იან წლებში. ამ თეორიის ფუძემდებელია ამერიკელი ფსიქოლოგი ე. მეიო. მისი კონცეპციის არსი შემდეგშია: მუშაობას ადამიანისთვის აქვს უფრო ნაკლები მნიშვნელობა, ვიდრე სოციალურ და ფსიქოლოგიურ მდგომარეობას სამსახურში. ყველა სამ-

სახურებრივი პრობლემა უნდა განიხილებოდეს ადამიანური ურთიერთობების პოზიციიდან გამომდინარე. ქ. ჰოტორნში მის მიერ ჩატარებულმა ცნობილი ექსპერიმენტების სერიამ ცხადყო, რომ სამუშაოთი კმაყოფილება არ დაიყვანება მხოლოდ მაღალი ხელფასის მიღებაზე. ეფექტიანი მუშაობის მოტივად გვევლინება ვითარება შრომით კოლექტივში, კარგი ურთიერთობები მომუშავეებს შორის. მის მიხედვით: 1. მკაცრი ბიუროკრატიული დაქვემდებარების სისტემა შეუთავსებელია ადამიანის ბუნებისთვის; 2. ხელმძღვანელობა უფრო მეტად უნდა იყოს ორიენტირებული ადამიანებზე და არა პროდუქციაზე. ე. მეიოს აზრით ორგანიზაციის ეფექტიანობისთვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს მომუშავეთა არაფორმალურ ურთიერთობებს. „ადამიანური ურთიერთობების თეორია“ განავითარა რ. ლაიკერტმა და შეიმუშავა ხელმძღვანელობის სტილების თეორია. მან გამოყო ხელმძღვანელობის 4 სტილი, რომელთაგან დემოკრატიულ სტილს მიანიჭა ყველაზე დიდი მნიშვნელობა, როგორც ორგანიზაციის ეფექტიანობის მიღწევის საუკეთესო საშუალებას.

1960-იანი წლებიდან აქტუალური ხდება „ადამიანური რესურსების თეორია“, რომლის მთავარ იდეას წარმოადგენდა ის, რომ აუცილებელია არა ადამიანის ცნობიერების შესწავლა, არამედ მისი ქცევის შესწავლა. ადამიანის ქცევა წარმოადგენს რეაქციას სტიმულზე და, შესაბამისად, დადებითი სტიმულების განმეორება ამყარებს დადებით ქცევას. ეს ბიჰევიორისტული მიდგომა გადატანილი იყო მენეჯერისა და მომუშავეის ურთიერთობებზე. იგი მიზნად ისახავდა ორგანიზაციის ეფექტიანობის ამაღლების მიღწევას ადამიანური რესურსების მაქსიმიზაციის საფუძველზე. ამ სკოლის ფუძემდებელი ჩ. ბერნარდი მიიჩნევს, რომ მმართველის ფუნქციებში უნდა შედიოდეს შემდეგი: 1. ისეთი გადაწყვეტილებების მიღება, რომლებიც ახდენენ პერსონალის საქმიანობის სტიმულირებას; 2. ორგანიზაციის შიგნით უნდა ფუნქციონირებდეს კარგად გათვლილი კომუნიკაციის სისტემა და ა.შ. ამ სკოლის წარმომადგენლების მიერ ითვლება, რომ შრომისადმი ადამიანის დამოკიდებულებაში წამყვანი როლი ენიჭება მოტივაციას. დადებითი მოტივაცია არის სამუშაოს წარმატებით შესრულების მთავარი ფაქტორი. ეს ასპექტი გამდიდრებული იქნა ცნობილი მეცნიერების მიერ: ა. მასლოუ (მოთხოვნილებათა იერარქიული თეორია), ფ. ჰერცბერგი (მოტივაციის ორფაქტორიანი თეორია), დ. მაკ გრეგორი (თეორიები X და Y) და სხვ.

80-იანი წლებიდან გაგრძელებას პოულობს ადამიანური რესურსების მართვის თანამედროვე თეორიები, რომელთაგან აღსანიშნავია „ადამიანური კაპიტალის თეორია“ და „ადამიანური რესურსების სტრატეგიული მართვის თეორიები“. „ადამიანური კაპიტალის თეორიის“ ერთერთი ფუძემდებლის ტ. შულცის მიხედვით აშშ-ს ეკონომიკის შესწავლა საფუძველს იძლევა ვამტკიცოთ, რომ ადამიანური კაპიტალისგან მიღებული შემოსავალი უფრო მეტია, ვიდრე ფიზიკური კაპიტალისგან. მისი გათვლების მიხედვით განვითარებადმა ქვეყნებმა უნდა მოახდინონ ინვესტირება, უპირველეს ყოვლისა, ჯანდაცვაში, განათლებაში და მეცნიერებაში. „ადამიანური რესურსების სტრატეგიული მართვის თეორიებიდან“ ყველაზე უფრო გამორჩეულად ითვლება „ჰარვარდის სკოლა“ (მ. ბირი, პ. ბოქსალი, დ. გესტი და სხვ.), რომლის წარმომადგენლები ამტკიცებენ იმის აუცილებლობას, რომ ადამიანთა მიმართ უნდა იყოს გამოყენებული განსაკუთრებული მიდგომა, რომელიც გათვლილი იქნება ხანგრძლივ პერსპექტივაზე. ადამიანები უნდა აღიქმებოდნენ, როგორც პოტენციური აქტივები და არა როგორც ცვალებადი დანახარჯები [3], [4], [7], [11].

ადამიანური რესურსების მართვის განსაკუთრებულ ნაირსახეობას წარმოადგენს იაპონური მიდგომა - „ადამიანის მართვა“ (human being management), რომლის ფუძემდებელიც არის იაპონური მენეჯმენტის ცნობილი ლიდერი კ. მაცუსიტა. მისი კონცეპციის მიხედვით ადამიანი წარმოადგენს ორგანიზაციის მთავარ სუბიექტს და მართვის განსაკუთრებულ ობიექტს, რომელიც არ შეიძლება განიხილებოდეს როგორც „რესურსი“. ორგანიზაციის სტრატეგია და სტრუქტურა უნდა აიგებოდეს ადამიანის სურვილებიდან და უნარ-შესაძლებლობებიდან გამომდინარე. იაპონური მენეჯმენტის მეორე ცნობილმა ლიდერმა უ. ოუნიმ გააგრძელა დ. მაკ გრეგორის (X და Y თეორიების ავტორის) მიერ დაწყებული სამუშაო და სრულყოფილად ჩამოაყალიბა Z თეორია, რომელიც ფართო გამოყენებას პოულობს იაპონურ მენეჯმენტში. ამ თეორიის მთავარ განმასხვავებელ თავისებურებად ითვლება მომუშავეთა მოტივირების კოლექტიური პრინციპები. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, მომუშავეთა მოტივაციაზე ზეგავლენას უნდა ახდენდნენ მთლიანად ორგანიზაციის ღირებულებები. თანამშრომლებში ორგანიზაციის ღირებულებების ჩანერგვა და განმტკიცება უნდა ხდებოდეს ურთიერთობების და

სამუშაოების სწორი ორგანიზების მეშვეობით, საერთო მიზნებისადმი და კოლექტივისადმი ერთგულების სტიმულირებით. Z თეორია აღწერს კარგ მომუშავეს, რომელიც ამჯობინებს მუშაობას ჯგუფში და აგრეთვე აქვს სტაბილური მიზნები დროის ხანგრძლივ პერსპექტივაში [6], [9], [10].

თუ გავაღვივებთ თვალს ადამიანური რესურსების მართვის თეორიების ევოლუციის პროცესს, მასში მკაფიოდ იკვეთება ორგანიზაციებში მომუშავე ადამიანთა მიმართ დამოკიდებულებებში ჰუმანური ტენდენციების განუხრელი ზრდა. ცხადია, ეს ტენდენციები არ გამომდინარეობს მხოლოდ მაღალი ადამიანური იდეალების დაცვის მიზანშეწონილებიდან, არამედ უფრო მეტად განპირობებულია პრაგმატული ინტერესებით, რაც ორგანიზაციების ფუნქციონირების ეფექტიანობის ამაღლებას გულისხმობს [5]. ეს ტენდენციები კარგად გამოვლინდა ადამიანური რესურსების მართვის თანამედროვე თეორიებიდან „ჰარვარდის სკოლაში“, ხოლო თავის კულმინაციას მიაღწია იაპონურ მენეჯმენტში.

განვითარებადი ქვეყნები, რომელთა რიცხვს საქართველოც განეკუთვნება, სწრაფი განვითარებისთვის მწვავედ საჭიროებენ ადამიანური რესურსების მართვისადმი ზემოაღწერილი ყველაზე ეფექტიანი მიდგომების გაზიარებას და ადგილობრივი სპეციფიკის გათვალისწინებით მათ ჩართვას ორგანიზაციების მართვის პროცესებში, ვინაიდან სწორედ ასეთ მიდგომებშია მოცემული განვითარებისთვის აუცილებელი ადამიანური პოტენციალის მაქსიმალური რეალიზების შესაძლებლობები.

საქართველოს მრავალ ორგანიზაციაში ადამიანური რესურსების მართვის სფეროში ბოლო ათწლეულის მანძილზე აღინიშნება არასახარბიელო ვითარება. ხშირია კვალიფიციური კადრების შევიწროების და ორგანიზაციებიდან განდევნის ფაქტები, შრომით კოლექტივებში იშვიათობას წარმოადგენს ჰარმონიური და თანამშრომლური გარემო. აღინიშნება დაძაბულობა ურთიერთობებში მომუშავეთა შორის, რაც სხვადასხვა ინტენსიობის კონფლიქტების გამომწვევია და ა.შ. ყოველივე ეს ძლიერ აფერხებს ორგანიზაციების და ზოგადად საზოგადოების განვითარების ტემპებს. აქედან გამომდინარე, აქტუალური ხდება ორგანიზაციებში იმ ფაქტორების შესწავლა, რომლებიც წარმოადგენენ მსგავსი ნეგატიური პროცესების გამომწვევ მიზეზებს, რათა შესაბამისი სამუშაოების ჩატარებით მოხდეს არსებული ვითარების გამოსწორებისთვის სათანადო გზების დასახვა.

ამ მიზნით ჩვენს მიერ ჩატარებული იქნა კვლევა თბილისის 20 ორგანიზაციაში (ქეთევან პაიჭაძესთან თანამშრომლობით). ამ ორგანიზაციებიდან 5 იყო სახელმწიფო დაწესებულება, 8 - კერძო კომპანია, 7 - კომერციული ბანკი. კვლევა მიზნად ისახავდა ორგანიზაციებში კონფლიქტების გამომწვევი ფაქტორების შესწავლას და ორგანიზაციული კლიმატის ტიპური სურათის გამოკვეთას. კვლევაში მონაწილეობა მიიღო ოცივე ორგანიზაციის 120-მა თანამშრომელმა. გენდერული შემადგენლობა: ქალი - 70, კაცი - 50. რესპონდენტთა საშუალო ასაკი იყო 27 წელი. მინიმალური ასაკი - 20 წელი, ხოლო მაქსიმალური ასაკი - 60 წელი. კვლევაში გამოყენებული იყო კ. თომასის „კონფლიქტური ქცევის სტილის“ საკვლევი 30 პუნქტიანი კითხვარი (სტრატეგიები: დაპირისპირება, კომპრომისი, შეგუება, განრიდება, თანამშრომლობა) და „ორგანიზაციული კლიმატის“ საკვლევი 16 პუნქტიანი კითხვარი, რომლითაც სწარმოებდა ორგანიზაციული კლიმატის შეფასება შემდეგი ფაქტორების მიხედვით: 1. ლიდერობის სტილი; 2. მუშაკთა მოტივაცია; 3. კომუნიკაცია; 4. თანამშრომელთა მონაწილეობა გადაწყვეტილების მიღებაში; 5. ორგანიზაციის მიზნების დასახვა; 6. სამუშაოს კონტროლი [8], [12].

ჩატარებული კვლევის შედეგების ანალიზისას შემოვიფარგლებით საშუალო სიდიდებით და მათი ურთიერთშედარებით, რომელთა სტატისტიკური სანდობაც მოქცეულია ვარიაციის კოეფიციენტისთვის დადგენილ ფარგლებში. ამ საშუალო სიდიდებით შესაძლებელი გახდა რომ დადგენილიყო ორგანიზაციული პროცესების ზოგადი სურათი და გამოკვეთილიყო ძირითადი ტენდენციები.

„კონფლიქტური ქცევის სტილის“ საკვლევი კითხვარში თითოეული სტრატეგიისთვის დასაგროვებელი ქულების მაქსიმალური რაოდენობა არის 12, რომლის მიღწევაც იშვიათად

ხდება სხვა სტრატეგიებზე მათი გადანაწილების გამო. ჩვენი კვლევის მიხედვით რესპონდენტები უპირატესობას ანიჭებენ განრიდების სტრატეგიას ($M=7.05$). როდესაც ადამიანი კონფლიქტურ სიტუაციაში ქცევის ამ სტრატეგიას ირჩევს, მისთვის დამახასიათებელია როგორც კოოპერაციისა, ასევე სწრაფის არარსებობა, ისე საკუთარი მიზნებისათვის ბრძოლის ტენდენციის უქონლობაც. ორგანიზაციის მიზნებიდან გამომდინარე და იმის გათვალისწინებით, რომ მისი განვითარებისათვის აუცილებელი წინაპირობებიდან მთავარი თანამშრომლობაა - ეს სტრატეგია ვერ იქნება ეფექტიანი. სხვა მხრივ, განრიდებამ ორგანიზაციაში შესაძლოა თანამშრომლების კოოპერირებულობასაც კი შეწყოს ხელი, თუმცა ეს მხოლოდ არაარსებითი პრობლემების წარმოშობის შემთხვევებში იქნება მიზანშეწონილი. ხშირად მეტი მნიშვნელობის მქონე პრობლემების აღმოცენებისას კონფლიქტისგან განრიდებით მისი მოგვარება შეუძლებელი ხდება. მეტიც, ამას შესაძლოა უარესი შედეგები მოჰყვეს და დაგროვებულმა ნეგატიურმა მუხტმა გაუთვალისწინებელ მომენტში “ამოხეთქოს”, რაც თანამშრომელთა მუშაობის დეზორგანიზების საშიშროებას ქმნის. განრიდების შემდეგ გავრცელებული სტრატეგია აღმოჩნდა კომპრომისი ($M=6.73$). კომპრომისის შემთხვევაში კონფლიქტის ორივე მხარეს უწევს გარკვეულ დათმობებზე წასვლა და საკუთარ გეგმებზე ნაწილობრივ უარის თქმა, რათა კონფლიქტის გაღრმავებას აარიდონ თავი. ეს სტრატეგია ორივე მხრიდან დათმობების გამო კოლექტივისთვის გარკვეულ დანაკარგებთან არის დაკავშირებული და საუკეთესო სტრატეგიად ვერ ჩაითვლება. რიგით მესამე ადგილზეა შეგუების სტრატეგია ($M=5.43$), თუმცა იგი არ აღმოჩნდა სტატისტიკურად სანდო. თანამშრომლობა ($M=5.41$) იკავებს მეოთხე ადგილს, რომელიც კ. თომასის აზრით, ქცევის ყველაზე უფრო საუკეთესო სტრატეგიას წარმოადგენს კონფლიქტური სიტუაციების მოგვარების დროს, ვინაიდან კონფლიქტში მონაწილე ადამიანები მიდიან იმ გადაწყვეტილებამდე, რომელსაც შეუძლია დააკმაყოფილოს ორივე მხარის ინტერესები. დაპირისპირების სტრატეგიას აქვს ყველაზე დაბალი მაჩვენებელი ($M=5.39$). მართალია, ბოლო სამი სტრატეგიის მაჩვენებლებს შორის განსხვავებები ძალზე მცირეა, მაგრამ მათი თანმიმდევრობა ცოტაოდენ მაინც მიგვანიშნებს გავრცელებული ტენდენციების თავისებურებაზე. დაპირისპირების სტრატეგიის არჩევისას ადამიანები ისწრაფიან იმისაკენ, რომ მიადწიონ საკუთარი ინტერესების დაკმაყოფილებას სხვისთვის ზიანის მიყენების ფასად. ამ სტრატეგიის დაბალი მაჩვენებელი ხელს უწყობს ორგანიზაციაში პოზიტიური ფსიქოლოგიური კლიმატის შექმნას. მაგრამ, როგორც კვლევის შედეგებიდან ჩანს, იგი სასურველზე უფრო მაღალ ნიშნულზე იმყოფება და არ უწყობს ხელს ორგანიზაციის თანამშრომელთა შორის პოზიტიური ურთიერთობების განვითარებას, რაც, თვის მხრივ, ეფექტიანობის მაჩვენებლებზე უარყოფითად აისახება. რაც შეეხება შეგუებას, მისი დაბალი და არა სანდო მაჩვენებელი შეიძლება განვიხილოთ როგორც სუსტი ტენდენცია. იგი კ. თომასის მიხედვით გულისხმობს იმას, რომ ოდნოდ ადამიანმა აარიდოს თავი დაძაბულობას და თანახმაა, რომ დათმოს თავისი ინტერესები სხვის სასარგებლოდ. რა თქმა უნდა, ორგანიზაციის თანამშრომელთა მიერ დაძაბულობის ამგვარად თავიდან არიდება, ერთის მხრივ, სიკეთის მომგანი, თუმცა, მეორეს მხრივ, შესაძლოა კონკრეტულ მომუშავეს პიროვნული უნარების და შესაძლებლობების გამომჟღავნება შეუზღუდოს, რაც ერთობლივი საქმიანობისთვის გარკვეული დანაკარგის მომტანი იქნება. ამდენად, შედარებით დაბალი მაჩვენებელი ამ ფაქტორზე, გამოვლენილი სუსტი ტენდენციის სახით, უფრო დადებით მოვლენად უნდა იქნეს შეფასებული.

ორგანიზაციული კლიმატის საკვლევი კითხვარით გამოკითხვა ჩატარდა იგივე თანამშრომლებზე. ზოგადად, წინასწარვე შეიძლება ითქვას, რომ გამოკვლეული ორგანიზაციების რესპონდენტთა მთელი პოპულაციადან მიღებული შეფასებების გაანალიზების საფუძველზე დგინდება ორგანიზაციული კლიმატის ნეგატიური მხარეები, რაც ითხოვს ამ ორგანიზაციებში ადეკვატური ღონისძიებების გატარებას ვითარების გაუმჯობესების მიზნით. შესწავლილი იქნა ორგანიზაციული კლიმატის ამსახველი 6 ფაქტორი (ლიდერობის სტილი, მუშაკთა მოტივაცია, კომუნიკაცია, თანამშრომელთა მონაწილეობა გადაწყვეტილების მიღებაში, ორგანიზაციის მიზნების დასახვა, სამუშაოს კონტროლი), რომელთაგან მაღალი მონაცემი თითოეულ მათგანზე ორგანიზაციული კლიმატისთვის პოზიტიური პროცენტის მეტი ინტენსიობის გამოჩნდა. როგორც კვლევის შედეგებიდან გამოჩნდა, შეფასებები ორგანიზაციული კლიმატის ყველა ფაქტორისთვის საშუალოს ($M=2$) ირგვლივ დაჯგუფდა (კითხვარის ყოველი პუნქტისთვის მაქსიმალური შეფასება არის 4, შესაბამისად საშუალო შეფასება არის 2). ამდენად, გამოკვლეული ორგანიზაციები ავლენენ ორგანიზაციული კლიმატის საშუალო დონეს, რაც გვაძლევს იმის თქმის საშუალებას, რომ მათში სასურველი ფსიქოლოგიური

კლიმატი და შეუფერხებელი განვითარების პროცესის არსებობა არ დასტურდება. გამოიკვეთა გარკვეული სხვაობები ფაქტორების პრიორიტეტულობის თვალსაზრისით.

შესწავლილი ფაქტორები პრიორიტეტულობის მიხედვით შეიძლება შემდეგი თანმიმდევრობით განლაგდეს: კომუნიკაცია ($M=2.27$), ლიდერობის სტილი ($M=2.22$), მოტივაცია ($M=1.77$; არ არის სტატისტიკურად სანდო), ორგანიზაციის მიზნების დასახვა ($M=1.70$), სამუშაოს კონტროლი ($M=1.52$; არ არის სტატისტიკურად სანდო) თანამშრომელთა მონაწილეობა გადაწყვეტილებების მიღებაში ($M=1.06$). რაც შეეხება მოტივაციის და სამუშაოს კონტროლის მაჩვენებლებს, სტატისტიკური არასანდოობის გამო მათზე შეიძლება საუბარი მხოლოდ როგორც სუსტი ტენდენციების შესახებ.

როგორც შედეგებიდან ჩანს, გამოკითხულთა შორის პრიორიტეტულობის მიხედვით ყველაზე უფრო გამორჩეული აღმოჩნდა ორგანიზაციული კლიმატის 2 ფაქტორი - კომუნიკაცია და ლიდერობის სტილი. ერთის მხრივ, მათი შედარებით მაღალი მაჩვენებლები ორგანიზაციული კლიმატის პოზიტიურობის სასარგებლოდ მეტყველებს. ხოლო, მეორეს მხრივ, გადაწყვეტილების მიღებაში თანამშრომელთა მონაწილეობის დაბალი მაჩვენებელი წინააღმდეგობაში მოდის ლიდერობის სტილის უფრო მაღალ მაჩვენებელთან. მაშინ, როდესაც ისინი ორივე დემოკრატიულობის ხარისხის ამსახველი ფაქტორებია. უნდა ვიფიქროთ, რომ დემოკრატიულობის მეტი ხარისხი ლიდერობის სტილის შემთხვევაში გამოვლენილია ადამიანებს შორის ურთიერთობების ასპექტში, ხოლო გადაწყვეტილების მიღებაში თანამშრომელთა მონაწილეობის შემთხვევაში საქმე გვაქვს დემოკრატიულობის საგრძნობლად ნაკლები ხარისხის გამოვლენასთან შრომითი საქმიანობის სფეროში. ეს გარემოება იმაზე მიუთითებს, რომ გამოკვლეულ ორგანიზაციებში რეალური („საქმიანი“) დემოკრატიული პროცესი სასურველზე უფრო ნაკლები დოზით არის განხორციელებული. ისიც უნდა ითქვას, რომ შედეგების მიხედვით ზოგადად ხელმძღვანელები უფრო დადებითად აღიქვამენ და აფასებენ თავიანთ ორგანიზაციულ კლიმატს, ვიდრე მათი დაქვემდებარებულები. როგორც ჩანს, მართვის დემოკრატიული სტილი ხსენებული ორგანიზაციისთვის ნაკლები მნიშვნელობის მქონე აქტივობებში უფრო ადვილად ხორციელდება. ამდენად, იგი უფრო ფასადურია ვიდრე ფაქტობრივი. არ არის გამორიცხული, რომ ეს ხელმძღვანელობის მიერ გამიზნულადაც კეთდებოდეს.

ამრიგად, ჩატარებულმა კვლევამ საშუალება მოგვცა გაგვერკვია ის, თუ როგორი ორგანიზაციული კლიმატია უფრო გავრცელებული ქართულ ორგანიზაციებში და რა ხასიათის კონფლიქტურ სიტუაციებთან თანაარსებობს იგი. ორგანიზაციული კლიმატის უპირატესად საშუალო დონე, რომელიც დგინდება ორგანიზაციებში, მიგვანიშნებს იმაზე, რომ მათში ბევრი რამაა გასაკეთებელი სიტუაციის გაუმჯობესების მიზნით, ვინაიდან პოზიტიური ორგანიზაციული კლიმატის მაღალი დონე განსაზღვრავს შრომის უკეთეს შედეგებს და აუმჯობესებს ორგანიზაციის ეფექტიანობის ამადლების პერსპექტივებს, რაც მრავალ სხვა მეცნიერულ კვლევებშიც არის დადასტურებული. განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობს გადაწყვეტილების მიღებაში თანამშრომელთა მონაწილეობის და მათი მოტივაციის მაჩვენებელთა საგრძნობი ამადლების საჭიროება (მათი დაბალი მაჩვენებლების გამო), რომელთაც შეუძლიათ ძლიერი ბიძგის მიცემა ორგანიზაციის განვითარების პროცესისთვის. ამის მაგალითები განვითარებული ქვეყნების მმართველობით პრაქტიკაში არაერთი არსებობს. რაც შეეხება კონფლიქტურობის მაჩვენებლებს, როგორც აღმოჩნდა, გამოკვლეულ ორგანიზაციებში უფრო მეტად არის გავრცელებული კონფლიქტისგან განრიდების სტრატეგია, რომელიც პერსპექტივაში უფრო ღრმა კონფლიქტის წარმოშობის საშიშროებას შეიცავს, რაც რიგი ორგანიზაციებისთვის დამანგრეველიც კი შეიძლება აღმოჩნდეს. სამაგიეროდ უკანა პლანზეა გადაწეული თანამშრომლობის სტრატეგია, რომელსაც აკისრია ის ფუნქცია, რომ თანამშრომლების ძალთა კონსოლიდაციის გზით ხელი შეუწყოს ორგანიზაციის წინსვლას და მისი ეფექტიანობის ამადლებას. როგორც ირკვევა, ამ მხრივაც ხსენებულ ორგანიზაციებში არ არის სახარბიელო სიტუაცია.

როგორც ზემოთ აღწერილი ვითარებებიდან ჩანს, ჩვენს სინამდვილეში ფუნქციონირებად ორგანიზაციებში ადამიანური რესურსები არ არის სათანადო ეფექტიანობით გამოყენებული, რაც ორგანიზაციების განვითარების დაბალ ტემპებს განაპირობებს. ორგანიზაციების გან-

ვითარება კი მთლიანად საზოგადოების და ქვეყნის განვითარების მძლავრი ბერკეტი. ორგანიზაციები ქმნიან იმ პროდუქტებს, რომლებითაც საზოგადოება იმდღებს თავის კეთილდღობას. უკვე არსებული მეტარიალური ბაზის პირობებშიც კი ადამიანური რესურსების მართვის წარმატებული მოდელების გამოყენებით ორგანიზაციების განვითარებისთვის ხელშეწყობა ძლიერი იმპულსი შეიძლება აღმოჩნდეს საზოგადოებისა და მთლიანად ქვეყნის განვითარებისთვის. რაც უფრო წარმატებული მოდელი იქნება გამოყენებული, მით უფრო მეტად აისახება ეს საზოგადოებისა და ქვეყნის განვითარების ტემპებზე. ამ თვალსაზრისით ადამიანური რესურსების მართვის ყველაზე უფრო გამორჩეულ მოდელად, გავრცელებული ადმინისტრაციული (ამერიკული) მოდელის სანაცვლოდ, იაპონური მოდელი უნდა ჩაითვალოს, რომელიც უკვე რამდენიმე ათწლეულია რაც მთელი მსოფლიოს წინაშე ადასტურებს თავის მოწინავეობას და ეფექტიანობას. ჩვენ მიერ ჩატარებული სხვა გამოკვლევების მიხედვით აღინიშნება გარკვეული მსგავსება ქართული და იაპონური კულტურების თავისებურებებს შორის (კოლექტივიზმი, მასკულიზობა და სხვ.), რაც იმას გვაფიქრებინებს, რომ მართვის იაპონური მოდელის რიგი ელემენტების დანერგვა ჩვენ სინამდვილეში არ უნდა იყოს დაკავშირებული დიდ სირთულეებთან და სიძნელეებთან. სამაგიეროდ ორგანიზაციებს და ზოგადად საზოგადოებას მიეცემა განვითარების ახალ და საინტერესო ეტაპზე გადასვლის ფართო შესაძლებლობები [1], [2].

იაპონურ მენეჯმენტში აქცენტი ძირითადად კეთდება ადამიანური ურთიერთობების გაუმჯობესებაზე. ეს ურთიერთობები გულისხმობს: ურთიერთშეთანხმებულობას, ორიენტაციას ჯგუფურ ინტერესებზე, დასაქმების სტაბილურობას, ჰარმონიულ ურთიერთობებს მომუშავესა და ხელმძღვანელს შორის და ა.შ. ამან განაპირობა ქვეყნის არნახული განვითარება, ცნობილი “იაპონური სასწაულის” სახელით. იაპონურ მენეჯმენტში ადამიანური რესურსების მართვა ყველაზე მაღალ პრიორიტეტად არის აღიარებული.

იაპონური მენეჯმენტის ფილოსოფიაში განცხადებულია, რომ მათ მთავარ რესურსს ადამიანები წარმოადგენენ. იაპონია, როგორც ბუნებრივი რესურსების არმქონე ქვეყანა, მთელ იმედებს ამყარებს ადამიანური პოტენციალის მაქსიმალური ეფექტიანობით გამოყენებაზე. სწორედ ამ მიზნით იქმნება შრომის ისეთი პირობები, რომლებშიც მომუშავეებისთვის ჩნდება შრომის დიდი გარანტიები, პროფესიული და პიროვნული ზრდის კარგი შესაძლებლობები, მათ უმაღლდებათ შრომითი მოტივაცია, უძლიერდებათ ორგანიზაციისადმი ერთგულების განცდა, გააჩნიათ ორგანიზაციის წარმატებისთვის ძალისხმევის უშურველად გადების მზაობა და ა.შ. ყოველივე ამან შეაძლებინა იაპონიას რომ გამხდარიყო მსოფლიოში ყველაზე დაწინაურებული ქვეყანა. ეს კი გახდა იმის საფუძველი, რომ დღეს მრავალი ქვეყანა ცდილობს მართვის იაპონური მოდელის გადაღებას მეტ-ნაკლები სისრულით. ამ მხრივ არც საქართველო უნდა იყოს გამონაკლისი, ვინაიდან იაპონიის მსგავსად საქართველოც ურესურსო ქვეყანას წარმოადგენს და უმთავრესად ადამიანური პოტენციალის მაქსიმალური გამოყენების მეშვეობით შეიძლება განახორციელოს წინსვლა და განვითარება.

ამრიგად, ადამიანური რესურსების მართვის იაპონური მოდელი გვევლინება ყველაზე უფრო გამოსადეგ მიდგომად, რომელსაც ძალუძს სტაგნაციაში მყოფ საქართველოს მისცეს განვითარების ძლიერი იმპულსი. ცხადია, სრულად მისი გადმოღება შეუძლებელი ამოცანაა კულტურათა სპეციფიკურობის გამო, მაგრამ მასში არის ისეთი ელემენტები, რომლებიც თავისუფალია ამ სპეციფიკისგან, კერძოდ: სტაბილური შრომის გარანტიები, სოციალური გარანტიები, დაწინაურების გარანტია, მოტივაცია, შრომაში ჩართულობა, გადაწყვეტილების მიღებაში მონაწილეობა (რეალური დემოკრატია), უბარიერო კომუნიკაცია, თნამშრომლური ატმოსფერო და სხვ. იაპონურ ორგანიზაციებში დემოკრატის ქმედითობის კულმინაციას წარმოადგენს ის, რომ ორგანიზაციებში მართვის მექანიზმები იქმნება ქვემოდან - მომუშავეთა მიერ, რაც ბიუროკრატიული და ადმინისტრაციული მისწრაფებებით გამდიდრებული ჩვენი სინამდვილისთვის ფრიად საგულისხმოა. ეს მისწრაფებები წარსულის გადმონაშთია და განვითარების შემაფერხებელი. ამდენად, ორგანიზაციებმა განვითარების ეფექტიანი სტრატეგიების შემუშავების დროს უნდა გაითვალისწინონ ყოველივე ზემოთქმული.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. გოროშიძე გ. 2012. ორგანიზაციული ფსიქოლოგიის საერთაშორისო ასპექტები და ქართულ კულტურაში ორგანიზაციული ქცევის ეფექტიანი მოდელის ფორმირება. ინტერნეტ-აკადემია (რეცენზირებადი ელექტრონული სამეცნიერო ჟურნალი). № 2(21). თბილისი, გვ. 17-29.
2. გოროშიძე გ. 2012. ქართული ორგანიზაციული კულტურის განვითარების ფსიქოლოგიური ფაქტორები. ინტერნეტ-აკადემია (რეცენზირებადი ელექტრონული სამეცნიერო ჟურნალი). № 2(21). თბილისი, გვ.43-41.
3. შუბლაძე გ., მღებრიშვილი ბ., წოწკოლაური ფ. 2008. მენეჯმენტის საფუძვლები. თბილისი, გამომცემლობა «უნივერსალი».
4. Армстронг М. 2002. Стратегическое управление человеческими ресурсами. Пер. с англ. М.: ИНФРА-М.
5. Грэхем Х.Т., Беннетт Р. 2003. Управление человеческими ресурсами. Учеб. пособие для вузов / Пер. с англ. под ред. Т.Ю. Базарова и Б.Л. Еремина. М.: ЮНИТИ-ДАНА.
6. Имаи М. 2004. Кайдзен: ключ к успеху японских компаний. Пер. с англ. М.: «Альпина Бизнес Букс».
7. Лавров А.Ю. 2005. Теория организаций. Учебное пособие. Издание 5-е, исправленное и дополненное. Чита: ЧитГУ.
8. Психологические тесты / Под ред. А. А. Карелина: В 2 т. М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002.
9. Пшенников В. В. 2000. Японский менеджмент. Уроки для нас. М.: Издательство «Япония сегодня».
10. Сравнительный менеджмент. Сост.: Васильев С.В.; НовГУ им. Ярослава Мудрого, Великий Новгород, 2007.
11. Управление персоналом организации Учебник /Под ред. А.Я. Кибанова. М.: ИНФРА-М, 2005.
12. Чарквиани Д. 1988. Структурные и функциональные особенности трудовых установок личности. Тбилиси: «Мециереба».

ნათია ფანჯიკიძე
კრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტი

არტ თერაპიის შერაღი ბზებო

არტ თერაპია არის ექსპრესიული მედიუმი, ხიდი ცნობიერსა და არაცნობიერს შორის. ამ მეთოდის, როგორც პიროვნების აღმდგენის და გამამთელებლის დასახასიათებლად საუკეთესო სლოგანია “ექმნი, ნიშნავს ვიქმნები”.

არტ თერაპია, როგორც სიტყვების შინაარსიც გეკარნახობს, არის ხელოვნება დაწვევილებული ფსიქოთერაპიის რომელიმე მოდულთან. თუკი, დაგუშვათ, თერაპევტის ძლიერი მხარეა კოგნიტურ-ბიჰევიორული მეთოდი, მაშინ არტ თერაპიაშიც ჯობს მან შეისწავლოს კოგნიტური არტ თერაპიის ტექნიკები, რომელიც საშუალებას მისცემს თავისი ცოდნის შესაბამისად წარმართოს თერაპიის პროცესი. თუმცა, მაღალკვალიფიციურ თერაპევტს, რომელსაც აქვს ამბიციია ფლობდეს არტ თერაპიის სხვადასხვა ტექნიკას და მაქსიმალურად გამოიყენოს ამ თერაპიის თვალწევდენელი ველი და შესაძლებლობები, მრავალმხრივი ცოდნა მოეთხოვება, რადგან მაშინაც კი, როცა პაციენტს ერთი მიმართულების ტექნიკებს ვთავაზობთ, შესაძლოა გაცდეს ნამუშევრის შინაარსი ამ მოდულის ფარგლებს და ბოლომდე კარგად ვერ გაგაანალიზოთ ერთი კონკრეტული ხედვის ჭრილში.

არტ თერაპია არ გახლავთ ხატვის და ზოგადად, ხელოვნების გაკვეთილი. ყველაზე ნაკლებად, ან საერთოდ არ არის საჭირო, პაციენტი ხატავდეს, ძერწავდეს კარგად. პირიქით, რაც უფრო ნაკლებადაა დევიაციების კვალი სამხატვრო ტექნიკით დაფარული და გასუფთავებული, მით უფრო მეტს გველაპარაკება პაციენტის ხელებიდან გამოსული ინფორმაცია.

ვისთვისაა არტ თერაპია? რა ტიპის ადამიანებისთვის, როგორი პაციენტებისთვის? იშვიათი გამონაკლისის გარდა (ამ გამონაკლისზე მოგვიანებით) ყველასთვის. ისევე, როგორც ხელოვნება.

ხელოვნება თავისთავად კურნავს, თუმცა მე ვიტყვოდი, ზოგ შემთხვევაში კურნავს. ხელოვნებამ შეიძლება ავადაც გაგვხადოს. გააჩნია ხელოვნებას და გააჩნია სწორად ვიყენებთ მას, თუ არა. რამდენად შეგვიძლია შთაბეჭდილებათა პალიტრიდან ჯანსაღი განცდის ამორჩევა, გაანალიზება და ამ განცდაზე დაფიქსირება. ჩემი თაობის ადამიანებს მაინც, ალბათ ცხადად ახსოვთ, ეკრანზე ფილმი “ნათლიმამა” რომ გამოვიდა, ახალგაზრდების რა დიდი ნაწილისთვის გახდა აღ პაჩინოს მიერ შესრულებული ამ ფილმის ერთერთი მთავარი გმირის, ტიპიური სოციოპათი მაიკლ კორლეონეს სახე მისაბადი ეტალონი. მასავით იცვამდნენ, მასავით ჟესტიკულირებდნენ, მასავით იქცეოდნენ და მასავით იოლად კლავდნენ ერთმანეთს.

ხელოვნება გვათავისუფლებს, ის სარკმელია ფანტაზიის, სილამაზის, მარადიული თემების ჯადოსნურ სამყაროში. ხელოვნება თავისუფლებაა.. არის კი? თუ მინიმუმ ესთეტიკის კანონების ნებაყოფლობითი, მაგრამ მონობაა? ამავდროულად სრულყოფილების ძიების მანიაა? სხვისთვის გახსნილი საიდუმლოა, რომლისთვისაც “ჩამბარებელი”, “მიმღები” პუბლიკა პაერივით, წყალივით საჭიროა, თორემ სასიკვდილოდაა განწირული?

არტ თერაპია ბევრად დიდი თავისუფლებაა, ვიდრე უბრალოდ არტი, ის მოგზაურობაა საკუთარ სულში. მოგზაურიც შენ ხარ და ნაპირთანაც შენი თავი გელოდება, შემოქმედიც შენ ხარ და პუბლიკაც. ეს აღდგენაა საკუთარ თავში, სარკეში საკუთარი ანარეკლის დაბრუნებაა და მხოლოდ ამის მერე ჩნდება, ან არა გაზიარების სურვილი.

ხელოვნება, რომელსაც პიროვნება თავად ქმნის, თუნდაც ყველაზე პრიმიტიულს და მდარეს, არანაკლებ, ან იქნებ მეტადაც თერაპიულია, ვიდრე სხვისი, თუნდაც გენიალური ხელოვანის შექმნილი ნამუშევარი, რომელსაც სჭირდება მზადყოფნა, ამ ნაწარმოებისთვის ზრდასრულობა, გარკვეული ცოდნა და სწორი ემოციური მიმღებლობა. თვითონ ქმნის პროცესი აჯანსაღებს ადამიანს, ანიჭებს საკუთარი ღირებულების შეგრძნებას, უბრალოდ სიამოვნებას, თვითშეფასებას ზრდას და ესმარება მისთვის მნიშვნელოვანი განცდის გამოხატვაში. ადამიანი ხატავდა მაშინაც, როცა ცხოვრობდა გამოქვაბულში, ხატავდა იმას, რასაც ხედავდა, რისიც სწამდა და რაც მოსწონდა. მაშინაც მღეროდა და თამაშობდა როლს – მინიმუმ ბავდა სხვა არსებების მოძრაობას.

არტ თერაპიის უპირატესობა სხვა მეთოდებთან შედარებით არის მისი უნივერსალურობა და მრავლისმომცველობა. გარდა იმისა, რომ არტ თერაპიის გზით თერაპევტს მრავალი მიზნის დასახვის და მიღწევის საშუალება აქვს და მეთოდის გამოყენება შეგვიძლია პაციენტების ბევრად მრავალფეროვან კონტიგენტთან, (ემოციური ტრავმა, ფიზიკური ძალადობა, დეპრესია, ნევროზი, შიზოფრენია, ყოფითი სტრესული გარემო, შფოთვა, ნივთიერებაზე დამოკიდებულება, სწავლის სიძნელეები და ა.შ.) ვიდრე რომელიმე სხვა მეთოდის, არტ თერაპია, იძლევა საშუალებას ხანდახან არა ერთ, არამედ ფსიქოთერაპიის რამდენიმე მოდულთან ერთდროულად დაწყვილდეს, ან რამდენიმე მოდულის ელემენტს აერთიანებდეს. მაგალითად, ფსიქოანალიზთან წყვილში არტ თერაპია აიოლებს ანალიტიკურ წიაღსვლას გამოხატვის მეტი შესაძლებლობით, რამდენადაც მაშინაც კი, როცა სიტყვები შინაგანი პრობლემის გამოსახატად ძალიან რთული ინსტრუმენტია, ხელოვნების უნივერსალური ენა სწორედ სიმბოლოთა ის მდიდარი ველია, რომელიც არაცნობიერიდან მოედინება და გარდა ვერბალურისა, უშუალოდ სხეულის ენით გამოიხატება, პაციენტის ხელების გავლით, შესაბამისად, ხშირად კიდევ უფრო ღრმა და დაზუსტებულ ფსიქოლოგიურ პროცესს გვიჩვენებს. თერაპევტს ვიზუალური დაკვირვების საშუალება ეძლევა იმ სიმბოლურ შინაარსზე, რომელიც ფსიქოანალიზის

შემთხვევაში საკუთარი წარმოსახვით უნდა გაეცოცხლებინა. სხეულს კი, მოგეხსენებათ, თავისი მეტყველება და მესხიერება აქვს. მართალია, დღემდე საკამათოდ რჩება, არის თუ არა შესაძლებელი უჯრედს, სხეულს, ან ცალკეულ ორგანოს ახსოვდეს რამე, ტვინის გარდა შეიძლება თუ არა ინფორმაციას დამოუკიდებლად ინახავდეს უჯრედი, მაგრამ მე არ ვეხები ამ შემთხვევაში ფანტომური ტკივილების, ორგანოების ტრანსპლანტაციის შემდეგ გაჩენილი შეგრძნებების თემას, სხეულის მესხიერებაში ვგულისმობ კლასიკურად ფსიქოტრავმის გამომსახველ ჟესტს, მოძრაობას, ტიკს (იმ შემთხვევაში, როცა ტიკი არ გახლავთ ნევროლოგიური პრობლემის დანამატი და თავს იჩენს მხოლოდ სტრესულ სიტუაციებში, ან უკიდურესი დადლილობისას და მკაფიოდ იმეორებს მიმიკას, ან მოძრაობას, რომელიც ასახავს სტრესული გამოცდილებისას მის ამგვარივე ქცევას, რეაქციას), როცა ადამიანი კოგნიტური გზით განდევნის შიშს გონებიდან, გადაამუშავებს, გააანალიზებს მას, მაგრამ სხეული დიდხანს ინახავს, დავუშვათ, მომუშტულ ხელებს და დამფრთხალ პოზას და ბევრად მეტი დრო უნდა ამ განცდისაგან შექმნილი ჟესტის ან სხეულის სილუეტის გაქრობას, ვიდრე აზროვნების და ემოციურ დონეზე სტრესის მოხსნას. სხეულის კინესთეტიკურ მესხიერებას, როცა მარტივი მაგალითის სახით, დავუშვათ, ტელეფონის ნომერი ახსოვთ თითებს, მაგრამ ვერაფრით ხერხდება კოგნიტურად მისი აღდგენა და გახსენება ციფრების სახით. ასეთ დროს პაციენტთან მუშაობისას, შესაძლოა “თავისით” გაცოცხლდეს ამბავი, რომელიც კარგა ხანია მესხიერების აქტიურ საკუჭნაოში არ ინახება.

არტ თერაპიას ფსიქოთერაპიის ნებისმიერი მოდულისთვის შეუძლია დიდი სამსახურის გაწევა. თუკი კოგნიტური თერაპევტისთვის საინტერესოა როგორ იყენებს და მისდევს, როგორ მართავს პაციენტი თავის მიზნებს, საჭიროებებს ან ინსტინქტებს, არტ თერაპიის დახმარებით გრძნობების და ხედვების, გამოცდილებების და ამწამიერი განცდების განსაზღვრა და კორექცია გაძლიერებული ეფექტურობით მიიღწევა. კოგნიტურ თერაპიასთან დაწყვილებული არტ თერაპია იდეალურად ასახავს პიროვნების შიგნით მიმდინარე პროცესებს და პრობლემის შემთხვევაში ამარტივებს მათ კორექციას, რამდენადაც იღებს დამატებითი ძლიერი ინსტრუმენტის ფუნქციას.

იგივე შეიძლება ითქვას გეშტალტ თერაპიის ძირითად არსზე ფორმის მთლიანობის შესახებ.

არტ თერაპიას შეუძლია “გაამთელოს დამსხვრეული შინაგანი ფორმა”, ხელოვნების ენაზე გადმოტანილ დეფექტურ ფორმას აღუდგინოს ხარვეზი, ამორფული შეგრძნებები მოაქციოს მკაფიო საზღვრებში და პირიქით, საზღვრებში ჩაკეტილი ობსესიები გაათავისუფლოს “ტყვეობიდან”. არტ თერაპიის საშუალებით შესაძლებელია ღრმა ფსიქიკური პროცესებიდან დაწყებული, სომატოფორმული აშლილობებისას სხეულზე ორიენტირებული ტექნიკით ფსიქო-სომატურ ტკივილზე და პრობლემაზე ფოკუსირება.

არტ თერაპია იძლევა პროექციული მეთოდით თერაპიის საუკეთესო საშუალებას, რამდენადაც თერაპიის პროცესს ემატება ნაწარმოები, რომელიც აერთებს ფოკუსს პაციენტსა და თერაპევტს შორის. ყველაფერთან ერთად, არტ თერაპია უბრალოდ თერაპიის ერთერთი ყველაზე სასიამოვნო მეთოდია. აქვე დავუხსენებ კარლ იუნგს: “თერაპიული ეფექტი, რომელიც ამ მეთოდს ახლავს თან მდგომარეობს იმაში, რომ იგი უზრუნველყოფს ცნობიერი და არაცნობიერი პროცესების საშიში გახლენის თავიდან აცილებას. “

არტ თერაპიის მსვლელობისას, ნებისმიერი თემისა და ტექნიკის შესრულების პროცესში აისახება მეტყველი და თვალსაჩინო დიაგნოსტიკური ინფორმაცია, რაზე დაყრდნობითაც თერაპევტი ადგენს ფსიქო-კორექციის სტრატეგიას და ნამუშევრების ქრონოლოგიურად დათვალიერებისას გარკვეულწილად არაპროფესიონალის თვალსაც კი შეუძლია დინამიკის ამოკითხვა. მიუხედავად ამისა, არსებობს სპეციალური დიაგნოსტიკური ტექნიკები, რომლითაც შეიძლება უფრო ზუსტად და სტანდარტულად განისაზღვროს პიროვნების ფსიქო-ემოციური თუ კოგნიტური მოცემულობა. დღეს არტ თერაპიაში ბევრი ასეთი ტექნიკაა დამუშავებული. მიუხედავად იმისა, რომ მრავალი წელია თერაპიის ეს მოდული არ ისწავლებოდა საქართველოში და შესაბამისად, ნაკლებადაც ვითარდებოდა, ძველ, საბჭოთა სახელმძღვანელოებში არის მოცემული ცალკეული მსგავსი ტექნიკა - “არარსებული ცხოველი”, “ხე, ადამიანი, სახლი” და იქვე მოცემული სტანდარტი, თუ როგორ უნდა განისაზღვროს პრობლემა და დიაგნოზი. თუმცა ამ იარაღს, როგორც დამოუკიდებელ დიაგნოსტიკურ მეთოდს ვერ გამოი-

ყენებს ადამიანი, რომელსაც არა აქვს ღრმა ცოდნა არტ თერაპიაში, ფერის ფსიქოლოგიაში და სხვა მრავალ ნიუანსში. არტ თერაპიის ნებისმიერი დიაგნოსტიკური ტექნიკის შეთავაზებისას, მაშინაც კი, როცა თერაპევტს ზედმიწევნით კარგად აქვს აღქმული პაციენტის კულტოროლოგიური თავისებურებები, რომელიც განაპირობებს მის არქეტიპულ თუ სიმბოლურ აზროვნებას, როცა თერაპევტი განსაკუთრებით კარგად ფლობს ფერის აღქმის თავისებურებას სხვადასხვა ფსიქომოციური მდგომარეობისას, მაშინაც აუცილებელი და ყველაზე მნიშვნელოვანია საკუთარი ნამუშევრის პრეზენტაცია პირველად მივანდოთ პაციენტს და მოვუხსინოთ მის მიერ გადმოცემულ შინაარსს, მიუხედავად იმისა, ემთხვევა პაციენტის მიერ გაცნობიერებული შინაარსი მისივე არაცნობიერ პროცესს, თუ ფარული შინაარსი, როგორც მოუხელთებელი ინფორმაცია მასვე უსხლტება და ცდილობს დარჩეს დაფარული. თერაპევტი მით უფრო უნდა ერიდოს საკუთარი პროექციის პაციენტისათვის თავს მოხვევას, თუკი ის თავად იმყოფება საკუთარი პრობლემების ნანგრევებში, თავს გრძნობს გამოფიტულად, ან რაიმე დომინანტიური განცდის ტყვედ. თერაპევტი ინტენსიური პრაქტიკისას პირველ რიგში თავად უნდა ზრუნავდეს საკუთარ მენტალურ ჰიგიენაზე. მხოლოდ კარგად გააზრების შემდეგ აკეთებს თერაპევტი დასკვნას და გეგმავს შემდეგ ნაბიჯს. მისი დასკვნა არ წარედგინება პაციენტს კატეგორიულობით, გარკვეული ნიუანსები შეთავაზებული და დაზუსტებული უნდა იყოს დამატებითი შეკითხვის სახით.

მოგვიანებით უფრო დაწვრილებით უნდა ვისაუბროთ არტ თერაპიის მასალებზე, პაციენტის მიერ მათი არჩევანის მნიშვნელოვნებაზე და სხვა დეტალებზე.

მანამდე მაქსიმალურად მოკლედ მინდა მცირე ექსკურსი გავაკეთოთ დროში, რა გზა გაიარა თავისთავად ხელოვნებამ დღემდე. ხელოვნების აღმავალი გზით სიარულს სხვადასხვა ფაქტორი განაპირობებდა, სიკვდილთან დამოკიდებულება (ეგვიპტური პირამიდები) საკულტო და რელიგიური თემები და წარმოდგენები თემების დოგმატურობიდან გამომდინარე, პროფესიული ხელოვნება უამრავ კანონს და სახელოვნებო სტანდარტს ემორჩილებოდა. რაც, თავისთავად უდიდესი პროფესიონალიზმი და ოსტატობაა, შეასრულო შეკვეთა ისე, რომ შენმა ქმნილებამ საუკუნეებს გაუძლოს, პასუხობდეს დროის მოთხოვნის შესაბამის ყველა სტანდარტს და ამავე დროს იყოს ინდივიდუალური, ვიდრე მიჰყვებ მხოლოდ საკუთარ ემოციას და შექმნა ის, რაც უბრალოდ მოგწონს.

ხელოვნებაში ნაკლებად გათვითცნობიერებულ ადამიანებსაც კი აქვთ გარკვეული ცოდნა რენესანსის პერიოდის ხელოვნებაზე და მათთვისაც იოლი აღსაქმელია რამდენ წესს ემორჩილება ავტორი თემატიკის, კომპოზიციის აგების, ოსტატობის კლასის მოთხოვნის მხრივ და აი, ამდენი ჩარჩოს ფარგლებში ახერხებს იყოს განუმეორებელი და ერთადერთი, სრულიად ინდივიდუალური. იმავე და ცოტა გვიანი პერიოდის სახვითი ხელოვნება სრულიად განსხვავებულია ქრისტიანული ცივილიზაციის ხელოვნებისგან იაპონურ და აზიურ კულტურებში, თუმცა მაინც ხელოვნების მთავარი მოთხოვნა, რომ ის ღირებულად ჩაითვალოს, ყველგან მკაცრი და მკაფიოა. უხეშად რომ გავიზიაროთ დრო, მანერიზმი, ბაროკო, რომანტიზმი, იმპრესიონიზმი, პოსტ იმპრესიონიზმი, კუბიზმი, ფუტურიზმი, ექსპრესიონიზმი, პოსტ მოდერნი და დეკონსტრუქტივიზმი - 70-იანი წლებიდან დაიწყო “მსხვერვა” - ხელოვნება ცენტრის გარეშე. ჩემი აზრით პირველი ყველაზე დიდი გარდატეხა მაინც იმპრესიონისტებს და პოსტიმპრესიონისტებს მიეწერებათ. ნამდვილი თავისუფლების ჰაერი არტში მათ შემოუშვეს - დაიწყეს ყველაფრის ხატვა, რაც მოსწონდათ, რაც მათზე ახდენდა შთაბეჭდილებას და მერე უკვე ყველაფერი გაადვილდა, თანდათან ყველა ექსპერიმენტი დაშვებული გახდა.

რა ხდება დღეს თანამედროვე ხელოვნებაში? დღეს ყველაფერი “მოსულა”. ყველა მასალა შესაძლოა გამოდგეს ხელოვნების ნაწარმოების შესაქმნელად, დღეს ყველა ფორმა მისაღებაა, დღევანდელი ხელოვნება თითქოს უამრავი, შეუზღუდავი ინტერპრეტაციის საშუალებას იძლევა, ერთი რამ კი აშკარაა, ვიზუალური ხელოვნება ჩაანაცვლა გრძნობითმა ხელოვნებამ, დღეს იმაზე მნიშვნელოვანი, თუ რას და როგორ ხედავს, გახდა ის, თუ რას და როგორ გრძნობს მხატვარი. აქედან გამომდინარე, თავს უფლებას მიეცემ ვთქვა, რომ ჩვენი ეპოქის ხელოვნება განსაკუთრებით, ისე როგორც არასდროს, ხშირ შემთხვევაში დაემსგავსა თვითთერაპიას, ალბათ ამიტომაც, აუთსაიდერების ხელოვნების ნაწარმოებები, თუ თერაპიის პროცესი პროფესიონალურადაა განხორციელებული, შესანიშნავად პასუხობს თანამედროვე

ხელოვნების მოთხოვნებს ფორმით და შინაარსით, ზოგჯერ კი იმდენად მაღალია ავტორის პროფესიული დონე ნაწარმოების შესრულების თვალსაზრისით, რომ ხელოვნების ბაზარზე ბევრი პროფესიონალი მხატვრის ნამუშევარზე ძვირად იყიდება და არანაკლები პოპულარობით სარგებლობს. ხელოვნების მოყვარულებმა კარგად იციან ჰენრი დარჯერის, მარტინ რამირესის, მაგდე ჯილის და სხვათა სახელები. ხელოვნებათმცოდნეებს შორის კი უფრო და უფრო ხშირად სვამენ საკითხს, - წარმატებული აუთსაიდერი ხელოვანი უნდა ჩაითვალოს აუთსაიდერად თუ უნდა მოვიხსენიოთ პროფესიონალ მხატვართა შორის? ცივილიზებულ მსოფლიოში არსებობს აუთსაიდერების ხელოვნების მუზეუმები და გალერეები. აუთსაიდერების ნამუშევრების გამოფენას ხელოვნებათმცოდნეები ხელოვნების სამყაროს “განსაკუთრებული სურნელის სანელებლად” მოიხსენიებენ. გამოფენების პარალელურად ეწყობა ლექციები და ღონისძიებები აუთსაიდერი ავტორების მხარდასაჭერად. ამგვარი გამოფენების ხელშესაწყობად ძალას არ იშურებენ წარმატებული ადამიანები და ჟურნალისტები. რადგან ეს არის ერთერთი ყველაზე აუცილებელი გზა ამ ადამიანების საზოგადოებაში ინტეგრაციისათვის, სულიერი დაავადებების მიმართ სტიგმის მოხსნისთვის და უბრალოდ ადამიანების ერთმანეთთან გაუცხოების გასაქრობად.

სანამ გადავალთ სხვა მთავარ საკითხებზე - რა დიაგნოზის შემთხვევაში რა მოლოდინი უნდა გვქონდეს არტ თერაპიისგან, რა ტექნიკით, როგორ მიმდინარეობს თერაპია, როდის საერთოდ არ არის რეკომენდებული მისი გამოყენება და როდის შეუძლია კომბინირებული თერაპიის გარეშე, დამოუკიდებლად იტვირთოს პრობლემის მოგვარების როლი, ასევე, ვისაუბრებთ არტ თერაპიის ანბანზე - ფერებზე, ფერის შინაარსსა და სიმბოლიზმზე, ნაკლებად მშრალი და უფრო ვიზუალური რომ გავხადოთ თემა, ისე, როგორც ამ ფერადი თერაპიის მეთოდს ეკადრება, მინდა წარმოვიდგინოთ პაციენტების ჯგუფური ნამუშევარი “გულში დაჭრილი ზღვა”.

პირველ რიგში, მცირე განმარტება, რას ნიშნავს და რას ემსახურება ჯგუფური ნამუშევარი; არტ თერაპიის იმ ტექნიკების პარალელურად, რომელიც მიმართულია პირველ რიგში თვითჩადრმავებისკენ, ინდივიდის, მისი პიროვნული პრობლემის მოგვარებისა თუ თვითგამორკვევისკენ, ასევე დიდი მნიშვნელობა აქვს კომუნიკაციის ტექნიკას, ჯგუფურ სამუშაოს, რადგანაც, არცერთი ადამიანი არ შეიძლება ბოლომდე იყოს ჰარმონიაში საკუთარ თავთან, თუკი იგი იზოლირებულია სოციუმისგან და არ გააჩნია კომუნიკაციის უნარები. მითუმეტეს, როდესაც ჯგუფი ერთ სივრცეში გადის სხვადასხვა მოდულის ჯგუფურ თერაპიებს, როცა ჯგუფი ჰომოგენურია და აერთიანებთ მინიმუმ ერთი დიაგნოზი, მათ უგროვდებათ ერთობლივი სათქმელიც. ფსიქიკური პროცესის თვალსაზრისით ამ სათქმელის არტის ენაზე შეთანხმებული ამოთქმა საკმაოდ სერიოზული კოგნიტური და ემოციური ოპერაციის შესრულებაა, რაც დიდ მიღწევად შეიძლება ჩაითვალოს თერაპიის პროცესში.

ამ ნამუშევრის შემქმნელი პაციენტები არიან ნივთიერებაზე ყოფილი დამოკიდებული პირები. მათ ბევრი აქვთ საერთო, არა მხოლოდ ნივთიერებაზე დამოკიდებულების კუთხით, მათი ბიოგრაფიები და პიროვნული გამოცდილება, ფსიქოლოგიური სირთულეები, სოციალური პრობლემები რიგ შემთხვევაში წააგავს ერთმანეთისას.

“გულში დაჭრილი ზღვა” - ძირითადი მასალა სამშენებლო ქაფი, სილიკონი. ნაწარმოები აიგო ფსიქოთერაპიის ერთერთი უნივერსალური, ყველასათვის გასაგები და ნაგრძნობი სიმბოლოს, ზღვის თემაზე. იოლად დასამორჩილებელი მასალა გამოყენებული იყო ზოგიერთი მონაწილის ფიზიკური ინვალიდობის გამო, რომ თანაბრად მიეღო ყველას მონაწილეობა. წყალი და მისი ყველაზე ძველამოსილი გამოსატყულება ზღვა, ოკეანე, განასახიერებს სიცოცხლეს, სიკვდილს, ძალას, მოულოდნელობას, დასაწყისს, საიდუმლოს, ცხოვრებას, ქაოსს, ცვლილებას. მაგრამ ნაწარმოების სრულყოფილებისთვის საკმარისი არ იყო მხოლოდ ზღვის გამოსახვა. ჯგუფმა დაიწყო დისკუსია, ანუ გემი ხისგან, თუ გაეშვათ ზღვაში ქაღალდის გემი, გემი იქნებოდა ცარიელი, თუ მეზღვაურებით სავსე, იქნებ მოგზაურებით, იქნებ მეკობრეებით ... შემდეგ ახალი იდეა გაჩნდა - ზღვაში იცუროს ვეშაპმა, როგორც ძლიერმა და თავისუფალმა არსებამ. კიდევ დაამზადეს გუდრონისგან ლაპლაპა შავი ვეშაპი, რომელსაც უნდა გაეპო ტალღები.

ზღვა მღელვარე გამოვიდა. შედეგებისას მივიდნენ აზრამდე, რომ ასე აღელვებული ზღვა ვერ იქნებოდა სუფთა და გამჭვირვალე, ამიტომ იმდენი ფერი დაელო ტალღებს, რომ ვეშაპი კარგად აღარ მოჩანდა ამ მღვრიე წყალში.

გამოფენა ახლოვდებოდა. მოულოდნელად, სამსახურში ყოფნისას ანევრიზმა გაუსკდა ჩვენი თერაპიის ცენტრის მენეჯერს, ახალგაზრდა ქალს, რომელიც ორ კვირაში გარდაიცვალა. დარჩა ექვსი წლის ბავშვი. ამ ამბავმა ყველაზე იმოქმედა, მაგრამ გარეგნულად კალაპოტში ჯგუფი მალე ჩადგა და მუშაობა გაგრძელდა.

ერთერთმა ვეშაპის უკეთ აღსაქმელად მის გარშემო დროებით წითელი საღებავი დაამატა. სანამ ვეშაპი ადგილზე იყო, წითელი ლაქა თითქმის არ აღიქმებოდა, ოდნავ უკეთ გამოკვეთდა სილუეტს. ნაწარმოები დიდი ზომისაა და მუშაობა იატაკზე უწევდათ. გამოფენამდე ერთი კვირით ადრე ვთხოვე კედელზე დაეკიდებინათ ნამუშევარი, რომ უკვე საბოლოოდ აღგვექვა შთაბეჭდილება. დროებით მოვსენით ვეშაპიც, რომ კედელზე დაკიდებულ ნამუშევარზე კომპოზიციურად უკეთ განგვესაზღვრა მისი ადგილი. და აქ მოხდა უცაბედი და ჯგუფური კათარზისი, ჯერ ერთ პაციენტს შეეცვალა სახე, მერე მეორეს, მესამეს და ერთერთმა თერაპევტმა თითქოს გაახმოვანა ეს დაგუბებული თავზარდაცემის მუხტი: “წითელი უნდა გადაიდებოს, სისხლს გავს, ცუდად გავხდი, ძალიან ნეგატიურია, ეს არ შეიძლება რომ გავიდეს გამოფენაზე, თერაპიის სახლიდან როგორ შეიძლება ეს საშინელება გაიტანო?” - მართალია ახალგაზრდა, მაგრამ განსაკუთრებით დაბალანსებულმა და ჭკვიანმა თერაპევტმა ფაქტიურად დაკარგა პროფესიული სახე. მან შეწყვიტა გარემოს და ამ გარემოში საკუთარი როლის აღქმა. ის ამ მომენტში მხოლოდ ენერგეტიკულად აღიქვამდა პაციენტებისგან წამოსულ მხარდაჭერის არავერბალურ იმპულსებს და მიტევადა ყველას სახელით. თანდათან მას ვერბალურადაც აყვა უკლებლივ ყველა პაციენტი, რომლებიც მიმტკიცებდნენ, რომ ეს ნაწარმოები საშინელებაა, ცუდია, ნებისმიერ ადამიანს ცუდად ხდის. სხვა გზა არ მქონდა, დროულად რომ ჩამეცხრო მათში მომხდარი ქარიშხალი, ავიღე ლურჯი საღებავი და წითელი ლაქა დაფარე, მერე ყველას ვთხოვე ნამუშევრის პირისპირ დაჯდომა და ზღვისთვის ყურება. “თერაპიის მიზანი მხოლოდ ის არაა, რომ პოზიტიურ განცდად გარდაქმნას ის, რის გარდაქმნაც შესაძლებელია, ასევე მიზანია, იმ ტკივილის პირისპირ დადგომის, გააზრების, გადაამუშავების და გადატანის ძალა და უნარი მისცეს პიროვნებას, რომელშიც პოზიტივის აღმოჩენა ძნელია. ჩემთვის ცხადია, რომ ამ ზღვაში ამბავი მოხდა, თითოეულისთვის სხვადასხვა, საკუთარი ამბავი. სანამ იყო წითელი ლაქა, ამბავი ჩანდა. ახლა მღვრიე, მღელვარე ტალღები მოჩანს მხოლოდ. მაშინ მომიყვებით ახალი ამბავი, რა ხდება ან რა მოხდება ამ ზღვაში” - დავასრულე და გავჩუმდით ყველა. თანდათან ჯგუფი ამოძრავდა და წამოვიდა ნიაღვარი. ერთერთი კათარზისი უკავშირდებოდა აფხაზეთს, ახალგაზრდა ქალის, თერაპევტის არაცნობიერმა გამოხატა ზუსტად ის განგაში, რაც მან ბავშვობაში განიცადა საყვარელი ბაბუას სიკვდილს რომ შეესწრო ზღვაში და ძლიერი ტალღასავით პირველი მისგან გახმოვანდა “არა!” ჩემთვისაც ეს იყო მამის ინფარქტით სიკვდილი ზღვაში, რომელსაც მე არ დავსწრებივარ, სხვისთვის ეს იყო საშინელი მოვლენა, რომელიც სულაც არ უკავშირდებოდა ზღვას ზოგადად სიკვდილის თემატიკამ არაცნობიერიდან ცნობიერში გააქტიურება დაიწყო ჩვენი თანამშრომლის ანევრიზმის გასკდომის შემდეგ. ყველამ გამოუშვა თავისი ჩირქი ჭრილობიდან და რადგან ვერ მოვისმინე ვერცერთი “ახალი ამბავი” ამ ზღვის შესახებ, უკვე დამშვიდებული ჯგუფის გააზრებული თანხმობით ნამუშევარს დაუბრუნდა სისხლის კვალი და ღრმა ჭრილობა. კომპოზიციას ერთერთი პაციენტის ინიციატივით დაერქვა “გულში დაჭრილი ზღვა”.

ბამოყენებული ლიტერატურა

1. Jung C.G. 1979. Psychology and alchemy. Routledge, London.
2. Macniff S. 1992. Art as medicine. London, “Shambala.
3. Jung C.G. 1992. Memories, dreams, reflections. Zurich.

ტექსტი, კრიტიკული აზაროვნება და მისი წინაპირობები

ტექსტის დაწერა ხანგრძლივი და შრომატევადი პროცესია, რომლის ფორმისა და შინაარსის სრულყოფილებას გარკვეული წესებისა და კანონების ცოდნა განაპირობებს და მათი შესწავლა აუცილებელია. “აკადემიური წერა” სხვადასხვა პროფილის უმაღლესი სასწავლებლის სავალდებულო თეორიულ-პრაქტიკული დისციპლინაა, რომელიც ხელმძღვანლობს სალიტერატურო ენის ფუნქციონირების უმთავრესი პრინციპებით, აღჭურავს შემსწავლელთ ენის უნიფიცირებულ ნორმათა ცოდნით, უვითარებს მათ დასამუშავებელი თემის მიზნის განსაზღვრისა და დაკონკრეტებია უნარს, შეასწავლის ზეპირი თუ წერილობითი ტექსტის სწორად კონსტრუირებას, აგება-დაგვემარებას, აზრობრივად და ენობრივად გამართვას, ახალგაზრდას გაწაფავს პროფესიული ენის სტილისტური, ტერმინოლოგიური თავისებურებების ათვისება-გათავისებაში. “აკადემიური წერის” უნივერსალობასა და მრავალპლანიანობას განსაზღვრავს ის ფაქტორი, რომ იგი ადეკვატურად მიესადაგება კონკრეტული პროფესიული მიმართულების დარგებისა და სპეციალობების სპეციფიკას და სასწავლო პროცესში ტრანსფორმირდება სასწავლებლის პროფილის შესაბამისად.

ჟურნალისტიკის ფაკულტეტზე სწავლების პროგრამული დერძი მასობრივი კომუნიკაციის ანუ კომუნიკატორ-რეციპიენტის ურთიერთმიმართების საკითხია და ამ კონტაქტის გამყარების საფუძველი სწორედ ზეპირ თუ წერილობით ჟურნალისტურ ტექსტში ძეგს. კრ. რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ და სოციალურ მეცნიერებათა ფაკულტეტის სავალდებულო დისციპლინა “ჟურნალისტური ტექსტის წერა” აკადემიური წერის ტრანსფორმირებელი კურსია და მიზნად ისახავს მასმედიის მომავალი კადრების სწავლებას ტრადიციული და თანამედროვე უახლესი მეთოდით.

სანამ ძირითად საკითხზე ვიმსჯელებთ, აუცილებელია, ყურადღება გავამახვილოთ იმ წინაპირობაზე, რომელიც პედაგოგისა და სტუდენტის გაცნობას, პირველ შეხვედრას გულისხმობს და უთუოდ გადამწყვეტი მომენტი, შეიძლება ითქვას, ქვაკუთხედი მთელი სასწავლო პროცესის სწორად წარმართვისათვის. ლექტორმა თავიდანვე უნდა შესთავაზოს აუდიტორიას გარკვეული საკონტაქტო ფორმა, რომელიც ემყარება თანამშრომლობის, პარტნიორობის პრინციპს.

ტექსტი ენის რეალიზაციის ფორმაა და აუცილებელია სტუდენტმა ენის მნიშვნელობაზე ამომწურავი ინფორმაცია მიიღოს. საუბარი ისეთ ფაქიზ და რთულ თემაზე, როგორც მშობლიური ენაა, გამორიცხავს ზედმეტად აკადემიურ, მშრალ, ე.წ. “საკანცელარო” სტილს და მენტორულ ტონს, ვინაიდან საწყის ეტაპზე სტუდენტები სალექციო თემას ყველაზე ცოცხლად აღიქვამენ მათთვის მისაღებ საკონტაქტო გარემოში, დადებითი ენერგიით დამუხტულ ატმოსფეროში. სხვა შემთხვევაში ისინი პასიურად სხედან აუდიტორიაში და თითქმის არ უსმენენ ლექტორს. პედაგოგმა ყველა ხერხს უნდა მიმართოს, რომ მსმენელები აქტიურად ჩააბას მეცადინეობაში. ახალგაზრდის ფსიქიკისთვის მიუღებელია უცხო ტერმინებით დახუნძლული სპეციფიკური მეტყველება. თუ ლექტორი სადა, სასაუბრო სტილს მიახლოებული ენით წარმართავს ლექციას, მაშინ სტუდენტი საკმაოდ რთულად აღსაქმელ სამეცნიერო დებულებებსაც კი გაიაზრებს და დაიმახსოვრებს. თუკი არ შედგა კომუნიკაცია ლექტორსა და სტუდენტს შორის, განა ფასეული იქნება მსჯელობა მასობრივი კომუნიკაციის პრობლემებზე! თუმცა ზემოთ აღნიშნული მხოლოდ სწავლების საწყის ეტაპზეა მისაღები. მომდევნო ლექციებზე ლექტორის ენა უნდა “გართულდეს”, სასაუბრო მეტყველებას თანდათან უნდა შეენაცვლოს სამეცნიერო სტილი, რათა აქტიურად დამკვიდრდეს სპეციფიკური ენა თავისი ცნებებით, ახალი ტერმინოლოგიური და ლექსიკური ერთეულებით.

პირველივე ლექციაზე სტუდენტებს უნდა განემარტოს შესასწავლი დისციპლინის არსი, მიზნები, ამოცანები და მნიშვნელობა. ახალგაზრდებისთვის ცხადი უნდა გახდეს, რომ “ჟურნალისტური ტექსტის წერის” სალექციო კურსი არ ითვალისწინებს მხოლოდ გრამატიკის, ორთოგრაფიის შესწავლას, არამედ ეს არის მრავალსპექტრიანი პროგრამა, რომელიც ენათ-

მეცნიერების, ლიტერატურათმცოდნეობის, პუბლიცისტიკის, ჟურნალისტიკის ძირითადი პოსტულატების ერთიანი სისტემით, დაუნაწევრებელი, ურთიერთგანმსაზღვრელი ლოგიკური მთლიანობითაა წარდგენილი. ჟურნალისტური ტექსტის წერას ვერ ასწავლი სტუდენტს, თუ მას წარმოდგენა არა აქვს ენის რაობაზე, მის ისტორიულ განვითარებასა და სახელმწიფოებრივ მნიშვნელობაზე. ამიტომ კურსის შესავალი ნაწილი ეძღვნება ენის მნიშვნელობის, მისი როლისა და ფუნქციების (საკომუნიკაციო და ექსპრესიული) განსაზღვრას. პირველკურსელებმა უნდა გააცნობიერონ, რომ ბოლო პერიოდმა მწვავე პრობლემები წარმოშვა ქართულ ენასთან მიმართებით, რომ, სამწუხაროდ, უხეშად ირღვევა ენის სტრუქტურა, მისი მონიერი სინტაქსი, თითქმის შეუქცევადი ხდება უმდიდრესი ლექსიკური ფონდის დაკნინებისა (ხშირად ბარბარიზმების, კალკების, გულგარიზმების, ჟარგონების სახით) და უცხო სიტყვების ზღვარგადასული მოძალების პროცესი. ახალგაზრდებს განსაკუთრებული სიცხადით უნდა განემარტოს, რომ მედიასაშუალებების, ახალი ტექნოლოგიების არნახული განვითარების პირობებში ჟურნალისტებისთვის პრეროგატივად უნდა იქცეს ენის დაცვა-პოპულარიზაციის საკითხი. მაგრამ უნდა ვაღიაროთ, რომ სწორედ ჟურნალისტთა დიდი ნაწილის “დამსახურებაა” მცდარი ენობრივი ფორმების დამკვიდრება, ტელეეკრანით, რადიოთი თუ პრესით გრამატიკულ – სტილისტურად მახინჯი ენობრივი წარმონაქმნების გავრცელება, მაგალითად, “კითხვას დაუსმევ”, “პარლამენტი წყვიტავს პრობლემას”, “საკითხთან მიმართებაში”, “რესპოდენტი”, “წესრიგში მოიყვანა” და სხვა მრავალი. ისინი აუდიტორიის უმრავლესობას სამუდამოდ ელექება გონებაში და ნდობის ფორმულით – “ჟურნალისტმა ასე თქვა, ე.ი. სწორია” – ლექსიკური “მარგალიტები” სიცოცხლისუნარიანი ხდებიან. ენის უკონტროლო დამცრობას, უცხო სიტყვებითა და კალკირებული ფრაზებით მისი სიწმინდის შელახვას საგანგებო ყურადღებას უთმობდა მ. ჯავახიშვილი. იგი აღნიშნავდა, რომ საზოგადოება ანგარიშს არ უწევს ქართველ მეცნიერთა რეკომენდაციებს და უმალ ითვისებს და ნორმად აქცევს ზოგი ლიტერატორისა და ჟურნალისტის საეჭვო ენობრივ ფორმებს. სიტყვის დიდოსტატი წუხილს გამოთქვამდა, რომ ენათმეცნიერთა გავლენა “ასჯერვე ნაკლებია, ვიდრე ჟურნალისტის და ათჯერ – ვიდრე ლიტერატორისა. ამიტომ მართებს ლიტერატორს, და უფრო მეტად ჟურნალისტს, გაათკეცება გულისყურისა და შრომისა, რათა შეერთებული ძალით გაგვაგოთ ჩვენი ტვინიდან უხვად შემოსული უცხო ელემენტები”.

პედაგოგმა უნდა შეაცნობინოს ახალგაზრდა ჟურნალისტებს, რომ მათი პროფესიული (მოქალაქეობრივიც) ვალია, ქართული ენის სერიოზული შესწავლა, ორთოგრაფიისა და ორთოეპიის წესების დაცვა, სალიტერატურო ენის ნორმების, ზოგადი და პრაქტიკული სტილისტიკის უმთავრესი პრინციპების გათვისება და იმ აუცილებელი თეორიულ-მეთოდოლოგიური ცოდნისა და პრაქტიკული გამოცდილების მიღება, რომელიც დახვეწს მათს მეტყველებას, სრულყოფს ხელწერას და გამოუმუშავებს პუბლიცისტურ ტექსტზე მუშაობისთვის აუცილებელ უნარ-ჩვევებს. საწყის ეტაპზევე სტუდენტმა ქვეყნის კულტურულ-სახელმწიფოებრივი განვითარების ჭრილში უნდა გაიაზროს ქართული ენის განუზომელი მნიშვნელობა, გააცნობიეროს, რომ საერთო სალიტერატურო ენა მოიცავს ყველა სფეროს – კულტურულ-საგანმანათლებლოსა თუ სამეცნიეროს – და იმავდროულად სახელმწიფო ენაა, რომლის სტატუსს განსაზღვრავს ქვეყნის კონსტიტუცია. შეიცნობს რა ენის როლსა და მნიშვნელობას, სტუდენტები მეტი პასუხისმგებლობით მიეკიდებიან მშობლიური ენის შესწავლის პროცესს. ხოლო პედაგოგმა ყველა დონე უნდა იხმაროს, რათა თითოეული მათგანისთვის ნათელი გახდეს პირადი პროფესიული და მოქალაქეობრივი ვალდებულება ქართული ენის დაცვა-განვითარებასთან მიმართებით, რათა ჩვენს ქვეყანაში, სხვა ცივილიზებული სახელმწიფოების მსგავსად, ეს საკითხი იქცეს სახელმწიფო პოლიტიკის პრიორიტეტულ მიმართულებად.

პირველივე ლექციაზე წერითი სამუშაოს შესრულება რეკომენდებული არ არის, მაგრამ დასაშვებია სასინჯი, ე.წ. “მოთელვითი” ზეპირი ტესტის შეთავაზება. პედაგოგი დამკვიდრებული შეცდომებით შედგენილი ტესტით მცირე სამუშაოს შეასრულებინებს სტუდენტებს, რაც, ფაქტობრივად, მიზნად ისახავს სტუდენტთა ცოდნის პირველად შემოწმებას. სასკოლო პროგრამის ფარგლებში დასმული კითხვები ახალგაზრდას საშუალებას აძლევს ობიექტურად შეაფასოს თავისი ცოდნის დონე. თავიდან ისინი დარწმუნებული არიან მოცემული მასალის სიმარტივეში, მაგრამ ტესტირების შედეგები მათ უკვე საფუძვლიან ეჭვს უჩენს საკუთარ ცოდნასა და შეუმცდარობაში და მალევე აფიქსირებენ შესწავლილი მასალის უცოდინრობას. ეს ცდა საკუთარი შესაძლებლობის გადახედვა – გადაფასების პირველი საფეხურია,

და განაპირობებს ცოდნის დაგროვების შემდეგი ეტაპის აქტივიზაციას. პედაგოგისთვის კი ცხადი ხდება როგორც პირველკურსელთა ცოდნის საერთო დონე, ისე სტუდენტებთან მომავალი მუშაობის ბალანსირებს პერსპექტივა.

“ჟურნალისტური ტექსტის წერის” კურსი მოიცავს ერთ სასწავლო წელს და ფუნქციონირებს სემესტრებად დამუშავებული პროგრამის მიხედვით. ორფაზიანი პროგრამის პირველი ფაზის (I სემესტრი) უმთავრესი მიმართულებაა უკვე ნასწავლის აქტივიზაცია და თეორიულ-პრაქტიკული მუშაობის საფუძველზე გავლილი და ახალი სასწავლო მასალის ეტაპობრივი ურთიერთშეჯერება-შეკავშირებით დაგროვილი ცოდნის გადრმავება-გამთლიანება და კრიტიკული აზროვნების გააქტიურებისათვის მყარი ფუნდამენტის შექმნა, ანუ ქართული სალიტერატურო ენის ძირითადი ნორმების, ენათმეცნიერული და პოეტური სტილისტიკის საფუძვლების, ტექსტის ანალიზისა და მოდელირების ზოგადი კანონებისა და პუბლიცისტური სტილის თავისებურებების შესწავლა. პრაქტიკულ მეცადინეობებზე დეტალურად ანალიზდება პუბლიცისტური ტექსტები, საგაზეთო სტატიები, რადიო და სატელევიზიო სიუჟეტები. თვალსაჩინო მასალის დამუშავებისას სტუდენტები განიხილავენ და აფასებენ მასმედიის მუშაკთა შემოქმედებით პროდუქციას. სწავლების პირველი ფაზის მიზანია სტუდენტების ლექსიკიდან ჟარგონების, ვულგარიზმების, ბარბარიზმების, კალკების, მყარად დამკვიდრებული მცდარი ენობრივი ფორმების აღმოფხვრა, მორფოლოგიის ძირითადი წესებისა და სწორი სტილისტური და სინტაქსური კონსტრუქციების სწავლება. მეცადინეობებზე განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა პუბლიცისტური სტილის თავისებურებების გაანალიზება-ათვისებას, პუბლიცისტური ხერხების გამოყენებისა და ამასთან ზომიერების დაცვის პრაქტიკას და ლექსიკური ფონდის გამდიდრებისათვის ლექსიკონით სარგებლობის ჩვევის გამომუშავებას. პირველ სემესტრში სტუდენტი იღებს ჟურნალისტურ ტექსტზე მუშაობის პირველად გამოცდილებას, ეცნობა ტექსტის სწორად დაგეგმვა-სტრუქტურირების, კომპოზიციური გამთლიანების მეთოდოლოგიას, რის საფუძველზეც ტექსტის დამუშავების ტექნიკაში იწავლება და თანდათანობით სრულყოფს წერის კულტურას.

ფაქტობრივი მასალის აღქმა-დამუშავებისათვის სტუდენტმა აუცილებლად უნდა განსაზღვროს, რა ხარისხით ფლობს უკვე დაგროვილ ცოდნას და როგორ წარმოაჩინოს პრაქტიკულად. უმეტესობას კარგად როდი აქვს გაცნობიერებული, რომ გრამატიკული და სტილისტიკური ნორმების შესწავლას უპირველეს ყოვლისა პრაქტიკული დანიშნულება აქვს. ხშირად ახალგაზრდა სწორად ჩამოაყალიბებს რომელიმე გრამატიკულ წესს, მაგრამ ვერ ახერხებს მეტყველებისა და წერის დროს ამ წესის გამოყენებას. მისთვის გრამატიკაც და სტილისტიკაც მხოლოდ აბსტრაქტული ცნებების შემცველი განყენებული მეცნიერებაა. პედაგოგი ვაძლავებელია გააცოცხლოს სიტყვა. მან თვალსაჩინო მასალასთან შეჯერებით პრაქტიკულად უნდა დაამკვიდრებინოს მეტყველებასა და წერაში სტუდენტებს სწორი ენობრივი ფორმები და კონსტრუქციები, პუბლიცისტური სიტყვის საუკეთესო ნიმუშების ანალიზითა და სხვადასხვა ტიპის პუბლიკაციების კრიტიკული მიმოხილვითა და ენობრივი კაზუსების წარმოჩენით უნდა შეასწავლოს სტუდენტებს უნიფიცირებული ნორმები და იმავდროულად გააცნობიერებინოს მათ სიტყვის, ფრაზის, იდიომატური გამოთქმებისა და სხვა ენობრივი ერთეულების სემანტიკური, შინაარსობრივი გამომსახველობის ძალა.

უმაღლეს სასწავლებელში მისვლამდე მოსწავლეები სკოლის პროგრამით გადიან პუბლიცისტიკის, ტექსტის ანალიზისა და მოდელირების ზოგად თეორიულ კურსს, თვალსაჩინო ნიმუშად კი დამუშავებული აქვთ ცნობილი პუბლიცისტების წერილები. როდესაც სტუდენტებს ლექციაზე დაუსახელდათ ი.ჭავჭავაძის “რა გითხრათ? რით გაგახაროთ?”, ყველამ ერთხმად დაადასტურა ამ წერილის ცოდნა. მიუხედავად ამ განცხადებისა, სტუდენტებს საშინაო დავალებად მიეცათ ეს სტატია, რათა მომდევნო მეცადინეობაზე მისი ანალიზი წარმოედგინათ. შედეგი სავალალო აღმოჩნდა, სტუდენტთა 90%-მა ვერ განსაზღვრა სტატიის თემა და იდეა, დასმული პრობლემის არსი, რომ აღარაფერი ვთქვათ საკითხის სიმწვავის განსაზღვრასა და იდეის ხორცშესხმის მეთოდებსა და ხერხებზე. ლექციაზევე სტუდენტთათვის ცხადი გახდა, რომ, ფაქტობრივად, აღნიშნული სტატია მათთვის უცნობია. დაგროვილი ცოდნის გადაფასებამ მისი შევსება გადრმავებისა და ახლის შეცნობის აუცილებლობის დასკვნამდე მიიყვანა სტუდენტები. როდესაც ახალგაზრდის გონებაში ძველის უარყოფის რთული პროცესი ისახება, პედაგოგმა მედიუმის როლი უნდა შეასრულოს ძველიდან ახლისკენ აზრის

მდინარებაში. მან უნდა მოიპოვოს სტუდენტის ნდობა და ერთად, პარტნიორობის პრინციპით განაგრძონ მუშაობა, რათა აქტიური სწავლების ფაზაში გადაინაცვლონ, ანუ საწყისი სააზროვნო ოპერაციებიდან (გახსენება-დამახსოვრება-გააზრება) მაღალი სააზროვნო ოპერაციებისკენ (ანალიზი-სინთეზი-განსჯა, შეფასება) მიმართონ ძალისხმევა. სწავლის პროცესი სწორედ უკვე ცნობილისა და ახლის დამაკავშირებელი ხილია.

სტუდენტები უკვე მიღებული, თუნდაც მწირი ცოდნის გააქტიურებით პასიური მსმენელის როლიდან გამოდიან, მოცემულ საკითხზე ინტერესი უცხოველდებათ, უკვე შეგნებულად იაზრებენ ძველი და ახალი ინფორმაციის “ნაზავს” და აქტიურად ებმებიან მეცადინეობაში. ასე რომ, პედაგოგის დახმარებით სტუდენტები სრულიად ახლებურად აღიქვამენ და აანალიზებენ თითქოსდა ნაცნობ ტექსტს.

ილიას პუბლიცისტურ წერილზე დაკვირვებით სტუდენტებმა გაიაზრეს აღნიშნულ პუბლიკაციაში რაოდენ მწვავე, ღრმა და სასიცოცხლო მნიშვნელობის პრობლემაა განხილული, როგორ ზედმიწევნით ზუსტია იდეის გამოხატვის ხერხები და მეთოდები, როგორ არგუმენტირებულად, ლოგიკურად არის აგებული და კომპოზიციურად გამთლიანებული ტექსტი. ლექციაზე სტუდენტმა პირველად ინტუიციურ დონეზე შეიცნო აბზაცების თანმიმდევრობისა და ურთიერთკავშირის ლოგიკა, გამოარჩია საკვანძო წინადადებები, ყურადღება მიაპყრო მათ ურთიერთმიმართებას და მსჯელობის ცალკეული რგოლების ერთიან ჯაჭვად გამთლიანების მეთოდს. სტუდენტისთვის ცხადი გახდა, რომ აბზაცების მიხეზმედგობრივი კავშირი ემსახურება ტექსტის დედააზრის თანდათანობით წარმოჩენას და ნათელყოფს ავტორის კონცეფციას. ლექციაზე ყურადღება გამახვილდა ილიასეულ მხატვრულ-გამომსახველობით ხერხებზე, იმ ლექსიკურ ერთეულთა თუ იდიომატურ გამონათქვამთა ნაირგვარობაზე, რითაც ასე გამორჩეულია მისი ხელწერა. იქვე აღინიშნა, რომ ილია ახალ სიტყვათა, ტერმინთა შემქმნელი და შემომტანია ქართულ სალიტერატურო ენაში. ახალგაზრდებმა მოულოდნელ, ახალ ჭრილში აღიქვეს დიდი პუბლიცისტის მოღვაწეობის კიდევ ერთი ასპექტი. სტუდენტებს განემარტათ, რომ იდეის სრულყოფილად გაცხადება მეტად შრომატევადი პროცესია და სასურველი შედეგის მიღწევამდე თვით ილია საკუთარ ნაწერს მრავალჯერ უბრუნდებოდა, გამუდმებით ასწორებდა, ხვეწდა და სკრუპულოზურად ამუშავებდა. ამ მაგალითით სტუდენტები მიხვდნენ, თუ როგორი ძალისხმევა სჭირდება ტექსტის მომზადებას და რომ ეს აუცილებლად გასათვალისწინებელია საკუთარ ტექსტზე მუშაობისას. აღნიშნულ ლექციაზე მოხმობილ ცოცხალ მაგალითებში, ციტირებულ ფრაზებში პედაგოგმა სტუდენტებს მიუთითა წარმოქმნილი სახელების სიუხვეზე, განსაკუთრებით მიმართებითი ზედსართავი სახელის ეპითეტად გამოყენების სიხშირეზე. ლექტორის საუბარი ბუნებრივად წარიმართა გრამატიკულ საკითხებზე, განისაზღვრა ზედსართავი სახელის ჯგუფები, ხარისხის ფორმები, განიმარტა ზედსართავის, როგორც მსაზღვრელის, ფუნქცია და არსებით სახელთან ერთად ბრუნვის თავისებურება, განისაზღვრა ძირეული და წარმოქმნილი სახელები, ისინი ტიპოლოგიურად დაჯგუფდა და გამოიკვეთა მაწარმოებლების სწორად წერის წესები. დასასრულ, პედაგოგმა დასვა საკონტროლო კითხვები სალექციო მასალის ათვისების ეფექტიანობის გასარკვევად.

ლექციის ვრცელი მიმოხილვა საჭიროდ მივიჩნიეთ, რათა წარმოგვეჩინა მისი მსვლელობის ინტერაქტიული ფორმა, რაც მეცადინეობის ინტენსივობის შედეგიანობას განაპირობებს.

ცოდნის დაგროვება აუცილებლად გულისხმობს სასწავლო მასალის გამეორებას, ნათქვამია, გამეორება ცოდნის დედააო. ეს პროცესი მჭიდროდ უკავშირდება პრაქტიკულ მეცადინეობებს. ლექციის ბოლოს ხშირად ტარდება ზეპირი თუ წერილობითი კვიზი, ანუ სტუდენტები პასუხობენ ახსნილი მასალის ფარგლებში დასმულ კითხვებს, რაც ცხადყოფს რამდენად სწორად აღიქვა და გაიზიარა აუდიტორიამ სალექციო თეორიული მონაკვეთი. თუ პასუხები გაცემულია სხარტად, ადეკვატურად და მასალა სწორადაა ინტერპრტირებული, პედაგოგის მიზანი მიღწეულია. სწავლების აუცილებელი კომპონენტია სავარჯიშოების, ტესტების ხშირი შესრულება, ასევე სასწავლო მასალის ზეპირი პრეზენტაცია. მაგრამ დაგროვილი ცოდნის ყველაზე ზუსტი ორიენტირი წერილობითი ტესტებია, რომელთა ნაწილი საშინაო დავალებად ეძლევა სტუდენტებს, ნაწილი კი სააუდიტორიო წერით სამუშაოდ. პირველკურსელებს ჯერ არა აქვთ შესწავლილი პუბლიცისტური ჟანრები და წერითი დავალებები უმთავრესად ესეის ფორმით სრულდება, რომელიც ყველაზე მეტად უწყობს ხელს ინდივიდის ორიგინალური აზ-

როვნების სტიმულირებას, სუბიექტური მოსაზრებების, თვალსაზრისის, პოზიციის წარმოჩენას, საკუთარი შესაძლებლობების გამოვლენას.

წერითი სამუშაოები სწავლების სხვადასხვა საფეხურზე განსხვავებულია როგორც თემატიკის, ისე წაყენებული მოთხოვნების სირთულით და მთელი სასწავლო წლის მანძილზე პრაქტიკული მუშაობის ყველაზე მნიშვნელოვანი უწყვეტი ფორმაა. იდეების წერილობითი ფორმულირება სტუდენტების ძალების სრულ მობილიზაციას მოიაზრებს, ხოლო ამ პროცესის წარმატებით დაგვირგვინებისთვის პედაგოგისგანაც არანაკლებ ძალისხმევას მოითხოვს, რადგან მიზნის მიღწევა მხოლოდ სისტემური წერითი მუშაობითაა შესაძლებელი. თუ სტუდენტის მცდელობის მიუხედავად, მას არათუ გამოკვეთილად, არამედ საერთოდ ვერ გადმოაქვს აზრი ფურცელზე, შეუძლებელია, იგი ჟურნალისტად, მით უმეტეს, პროფესიონალ ჟურნალისტად ჩამოყალიბდეს. ჟურნალისტობა მოითხოვს წერის ნიჭს, ამიტომაც ახალგაზრდას, რომელიც ამ სპეციალობას ირჩევს, უნდა ჰქონდეს გარკვეული წერითი გამოცდილება, ხოლო უმაღლესმა სასწავლებელმა მისი ნიჭის რაფინირებაზე, პროფესიულ განათლებასა და დაოსტატებაზე იზრუნოს.

ტექსტის მოდელირებისა და ანალიზის საფუძვლების შესწავლა, ცნობილი პუბლიცისტების შემოქმედებაზე დაკვირვება სტუდენტს უბიძგებს შესაძლებლობის ფარგლებში მსგავსი არქიტექტონიკისა და სტრუქტურის ტექსტი შეთხზას, რაც ცხადია, გამორიცხავს სხვისი ნაშრომის უბრალოდ გადაწერას. ხშირი განმეორებითობით აღქმული ლექსიკური ერთეულები, წინადადებათა კონსტრუქციები, ტროპები, სტილურ-გამომსახელობითი ხერხები სტუდენტს გონებაში ელექტება და ქვეცნობიერად თუ შეგნებულად თავად ქმნის ამ ნიმუშების ანალოგიებს. ეს გონების გავარჯიშებისთვის მნიშვნელოვანი ეტაპია და გარკვეული წანამდვარია დამოუკიდებელი ხელწერის ჩამოყალიბებისა.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, საწყის ფაზაში სტუდენტები ადიტურებიან თეორიულ-მეთოდოლოგიური ცოდნითა და პრაქტიკული გამოცდილების იმ მინიმუმით, რომელიც ხელს შეუწყობს ტექსტზე მუშაობისთვის აუცილებელი უნარ-ჩვევების წარმოჩენა-განვითარებას, ხელწერის ჩამოყალიბებასა და დახვეწას. სწავლების პირველი ფაზა სტუდენტებს შეამზადებს შემდგომი სასწავლო-შემოქმედებითი ეტაპის რეალიზაციისთვის, რომელიც მიმართულია კრიტიკული აზროვნების, კრეატიულობის სტიმულირებისკენ, დამოუკიდებელ აზროვნებაზე დამყარებული ინდივიდუალური ხელწერის სრულყოფისკენ.

ცნობილი ამერიკელი მეცნიერი დევიდ ქლუსტერი წერს, რომ კრიტიკული აზროვნების, როგორც ცნების, განმარტება არცთუ იოლია, რადგან “იგი სხვადასხვა პარამეტრს მოიცავს უნარების, საქმიანობის ფორმების, ღირებულებების სფეროდან” და აქვე შენიშნავს, რომ გონებრივი აქტივობის თუნდაც ძალზე ღირებულეულ ფორმათა ყველა ნაირგვარობა ვერ მიიჩნევა კრიტიკულ აზროვნებად. ასე მაგალითად, სასწავლო მასალის აღქმა-დამახსოვრების პროცესი მიუხედავად იმისა, რომ უზრუნველყოფს და განაპირობებს სწავლის შედეგს, კრიტიკული აზროვნებისგან ძალზე შორსაა. განა ადამიანის გონება გაუწევს მეტოქეობას კომპიუტერულ მეხსიერებას, რომელსაც აზროვნებასთან არავითარი კავშირი არა აქვს? ესე იგი, დამახსოვრება კრიტიკული აზროვნება არ არის. ასევე კრიტიკულ აზროვნებასთან ვერ გაიგივდება რთული იდეების (სალექციო მასალა თუ სახელმძღვანელოს ტექსტი) აღქმა-გააზრების ფორმაც. მართალია, ამ დროს რთული ინტელექტუალური პროცესი მიმდინარეობს, მაგრამ საბოლოო ჯამში მაინც სხვისი იდეები ცნობიერდება. მაგრამ აქვე კიდევ ერთხელ ხაზგასმითაა მითითებული, რომ ინფორმაციის დამახსოვრება და იდეების აღქმა აუცილებელი წინაპირობაა კრიტიკული აზროვნებისთვის.

ვიზიარებთ რა დ. ქლუსტერის მოსაზრებას, ჩვენთვის სწავლების პირველი ფაზა სწორედ აღნიშნული წინაპირობების რეალიზაციის პროცესს გულისხმობს – ცოდნის დაგროვება ფაქტობრივი მასალის აღქმა-დამახსოვრების გზით და თეორიული მასალის შეცნობა, იდეების გენერირება და ცოდნის აკუმულირება პრაქტიკულ მუშაობაში, რასაც მიყვავართ კრიტიკული აზროვნების აქტივიზაციისკენ.

“ჟურნალისტური ტექსტის წერის” სასწავლო კურსის მეორე ფაზა უკვე სვლათ “არაკრიტი-

კულიდან” კრიტიკული აზროვნებისკენ, კრიტიკული აზროვნება კი ყველაზე მკაფიოდ წერით ნამუშევრებში იკვეთება.

თავის წერილში დ.ქლუხსტერი გვთავაზობს კრიტიკული აზროვნების ხუთპუნქტიან განმარტებას:

1. კრიტიკული აზროვნება დამოუკიდებელი აზროვნებაა.
2. კრიტიკულია აზროვნება, როცა შემეცნების ტრადიციული პროცესი ინდივიდუალურობას იძენს, ანუ ცოდნა აღძრავს მოტივაციას.
3. კრიტიკული აზროვნება ისახება ინდივიდის მიერ საკითხის დასმის დროს, პრობლემის განხილვისა და მისი გადაჭრის გზების ძიების პროცესში.
4. კრიტიკული აზროვნება დამაჯერებლად არგუმენტირებული საკუთარი პოზიციის გამოვლენაა
5. კრიტიკული აზროვნება სოციალური აზროვნებაა, ვინაიდან გარკვეულ სოციუმში იკვეთება და ფართო, მასშტაბურ პრობლემებს წყვეტს.

რას მიგვანიშნებს ზემოთ მოყვანილი ხუთი პუნქტი? უპირველეს ყოვლისა იმას, რომ კრიტიკული აზროვნება “პიროვნული”, ინდივიდუალური ბუნებისაა. შესაძლებელია, სტუდენტს დამახსოვრებული ჰქონდეს უამრავი ფაქტი, აღჭურვილი იყოს სრული ინფორმაციული ცოდნით, ასევე სწორად ჰქონდეს აღქმული, გაცნობიერებული და გაზიარებული სხვისი ნააზრევი, მაგრამ კრიტიკულად, ანუ დამოუკიდებლად ვერ გაიაზროს ესა თუ ის ფაქტი ან მოვლენა. ხშირად ვეჩხვებით სიტუაციას, როდესაც ლექციაზე რაიმე ექსტრაორდინარული მოვლენის განსჯისას რომელიმე სტუდენტი სიტყვასიტყვით იმეორებს ამ მოვლენაზე ტელევიზიით თუ სხვა არხებით გავრცელებულ კლიშირებულ მოსაზრებას და გააფთრებით უპირისპირდება ალტერნატიულ მოსაზრებას. საკმარისია ამ ახალგაზრდას მისი პოზიციის დასაბუთება არგუმენტირებული მსჯელობით მოსთხოვო, კითხვა შეუბრუნო ან მოვლენა სხვა კუთხით წარმოაჩინო, იგი იბნევა, პასუხს ვერ გცემს, ვერაფერს ვერ გიმტკიცებს და მხოლოდ ჯიუტად იმეორებს უკვე ნათქვამს. მაგრამ ეს როდი ნიშნავს, რომ ახალგაზრდას აზროვნების უნარი არა აქვს. მას უბრალოდ გონება აქვს “გაზარმაცებული”, ღრმად არ უფიქრდება პრობლემას და მზამზარეული გამონათქვამებით ოპერირებს. ყველაზე დასანანი კი ის არის, რომ რასაც ამბობს, ისიც არა აქვს გააზრებული. დამოუკიდებელი აზროვნება როდი ნიშნავს სხვისი თვალსაზრისის მიუღებლობას. შესაძლებელია გარკვეულ საკითხებზე აზრთა სრული თანხვედრაც მოხდეს, მაგრამ იდეა დამოუკიდებელი აზროვნებიდან უნდა მომდინარეობდეს და მისი დაცვა იდეის ავტორმა უთუოდ უნდა შეძლოს, რადგან არგუმენტირებული, ორიგინალური, თავისუფალი აზროვნებაა სწორად კრიტიკული.

ლექციებზე და პრაქტიკულ მეცადინეებებზე სხვადასხვა ფორმით სტიმულირდება პიროვნული თვალსაზრისის გამოკვეთის ცდები. ხშირად პედაგოგს საგანგებოდ შემოაქვს თემა მაპროვოცირებელი მუხტით. ეს არის ერთგვარი გამოწვევა, შესაძლოა, პედაგოგიური ფანდიც სტუდენტების გააქტიურებისათვის. ლექციებზე სტუდენტებს არაერთხელ სმენიათ ჟურნალისტის პროფესიასა თუ სხვა საკითხთან მიმართებით სიტყვა “თავისუფლება”, მაგრამ აღმოჩნდა, რომ ამ სიტყვის ცნებითი მნიშვნელობა ყველას თავისებურად ესმოდა. სტუდენტებს გასაანალიზებლად მიეცა ნ. ლორთქიფანიძის მინიატიურა “მონა”, რომელშიც ძხალზე კომპაქტურად და იმავდროულად სიღრმისეულად არის განსჯილი მონობისა და თავისუფლების არსი. ტექსტის გაცნობის შემდეგ სტუდენტებმა საკუთარი თვალსაზრისი დააფიქსირეს. თემასთან მიმართებით გამართული დისკუსია აზრთა სხვადასხვაობით გამოირჩეოდა. მოსაზრებათა შეპირისპირება-შეჯერებამ სტუდენტთა მსჯელობაში აზროვნების ახალი ნაკადი შეიტანა. დისკუსიის სიმძაფრემ, პოზიციათა სხვაობით ინტერესის გაცხოველებამ თითოეულს უბიძგა გარკვეული ფორმით, საკუთარი ცოდნისა და ლექსიკური შესაძლებლობების ფარგლებში გამოხატა პირადი აზრი. თუკი შეფერხდებოდა და უძნელდებოდა თვალსაზრისის გამოკვეთა, დისკუსიაში პედაგოგი ერთვებოდა კითხვების დასმით, მოკლე განმარტებებითა და ახალგაზრდისთვის მისაწვდომი პარალელებით, რითიც ხელს უწყობდა ახალი აზრობრივი სქემის აგებას და სათქმელის ჩამოყალიბებას. იმავდროულად მასწავლებელი ცდილობდა დინამიკურობა შეენარჩუნებინა მეცადინეობისთვის, თითოეულ სტუდენტს დახმარებოდა გაუბედაობის გადალახვაში, ისინი ფსიქოლოგიურად “გაეხსნა” და მთლიანობაში წაეხალისებინა აზრთა გაცვლის პროცესი, ამასთან წარმოეჩინა ყველაზე ფასეული მოსაზრება და მთავარ

საკითხადაც წამოეწია. მეცადინეობამ, ერთი მხვრივ, სტუდენტები საკითხში ჩაღრმავებისკენ და ლოგიკური მსჯელობისკენ მიმართა, მეორე მხვრივ, მათ საკუთარი შესაძლებლობების კრიტიკული შეფასების მოტივაცია მისცა, რამაც სტუდენტთა უმრავლესობა დაარწმუნა, რომ ბევრ საკითხზე საკუთარ აზრს სათანადო დონეზე ვერ გამოხატავდა ცოდნის უკმარისობისა თუ ლექსიკის სიმწირის გამო. მაგალითად, ბევრმა არ იცოდა რას ნიშნავდა ტექსტში ხსენებული “მოსეს კვერთხი” და “დავითის შურდული” და, ცხადია, ვერც განმარტავდა მათ სიმბოლურ დანიშნულებასა და ნაწარმოების დედააზრთან მიმართებას. დაბოლოს, სტუდენტები იმ ჭეშმარიტებასაც მისწავდნენ, რომ თუ თავისუფლება გსურს, კიდევ უნდა გესმოდეს, რა მოიაზრება ამ ცნებაში. პედაგოგმა აღნიშნული თემა სტუდენტებს საშინაო დავალებად დაუტოვა, რათა დასახელებულ ლიტერატურასა თუ სხვა დამხმარე წყაროებზე დაყრდნობით საკულდაგულოდ დაემუშავებინათ იგი და წერილობით მკაფიოდ გამოეკვეთათ და, რაც მთავარია, არგუმენტული მსჯელობით გაემყარებინათ საკუთარი თვალსაზრისი.

მსგავსი დისკუსიების, პრეზენტაციების, დავალებების ნიშანდობლივი მომენტი უდავოდ არის კრიტიკული აზროვნების, როგორც ახალი ტიპის აზროვნების ფორმირება. სწავლის პროცესში მრავალი თემა ანაღვიური ფორმით განიხილა, მათ შორის კოსმოპოლიტიზმის ცნებითი არსი ვაჟას სტატიასთან („კოსმოპოლიტიზმი და პატრიოტიზმი“) მიმართებით, ხოლო კოსმოპოლიტიზმი როგორც მოვლენა, გაანალიზდა თანამედროვეობის, კერძოდ, გლობალიზაციის პროცესის ჭრილში.

ერთი შეხედვით, ზემოთ დასახელებული თემატიკა პირველკურსელებისთვის რთული დასაძლევია. მაგრამ მათგან არავინ ითხოვს სამეცნიერო ტრაქტატების შექმნას. ყოველივე შედარებით გამარტივებული და მათთვის მისაწვდომი ფორმით რეალიზდება და დროში გაწეულილად, ეტაპობრივად რთულდება. სტუდენტები თემების წერის სიძნელეთა დასაძლევად გვერდს ვერ აუვლიან სერიოზულ მუშაობას, ვერ უგულვებლყოფენ ცოდნის გაღრმავებისა და პორიზონტის გაფართოების აუცილებლობას და უკეთ გაართმევენ თავს დავალებას, ხოლო რაც მეტს შეიცნობენ და მეტ ცოდნას დააგროვებენ, უფრო მოტივირებული და ფასეული გახდება ინდივიდუალური აქტივიზაციის პროცესი, რაც სტუდენტს მნიშვნელოვან მოვლენათა არსში “შედწევისკენ” მიმართავს, ასე ვთქვათ, “გარემოზე ინტელექტუალური კონტროლის” სურვილს აღუძრავს და პრობლემაზე პასუხის ძიებისთვის განაწყოებს. მეცნიერთა ნაწილი მიიჩნევს, რომ სწავლების პროცესი გაცილებით შედეგიანი იქნება, თუ სტუდენტი მარტო დავალებული თემატიკის დამუშავებით კი არ შემოიფარგლება, არამედ საკუთარ პრაქტიკულ გამოცდილებაზე დაყრდნობით თავად დასვამს ამა თუ იმ საკითხს და სასწავლებელში დაგროვილი ცოდნის საფუძველზე ეცდება პრობლემის გამოძიებასა და გადაჭრას. აქედან გამომდინარე, სტუდენტის ყურადღება ფოკუსირდება მისთვის საინტერესო თემაზე, რაც სამოქმედო ენერგიით მუხტავს და პრობლემის კრიტიკულად განსჯისთვის შემართავს. როგორ უჩვეულოდაც უნდა ჟღერდეს, ე.წ. “განმათავისუფლებელი პედაგოგიკის” მომხრეები მიიჩნევენ, რომ ზოგჯერ სწავლების კლასიკური, ტრადიციული სტილი თავისი დოგმატურობით თრგუნავს ახალგაზრდას, ხოლო გამოსაკვლევად სასურველ კონკრეტულ პრობლემასთან შეჭიდებით მასში “თოვლემარე” რესურსები, ახალი შესაძლებლობები იღვიძებს და აქტიურდება. ჩვენს პრაქტიკაში ასეთი ფორმაც არის მიღებული. როდესაც სტუდენტები პრაქტიკულად ახორციელებენ აღნიშნული ტიპის ინტელექტუალურ სამუშაოს, უთუოდ გადააწყდებიან ხოლმე დაბრკოლებას თეორიული ცოდნის დეფიციტის სახით, ხოლო როცა მიმართავენ სპეციალურ წყაროებს, ძალზე უჭირთ სამეცნიერო სტილით დაწერილი, ტერმინოლოგიით დატვირთული სპეციფიკური ლიტერატურის აღქმა-გაცნობიერება. ასეთ შემთხვევაში ინტელექტუალური პროცესი პედაგოგის ჩართვით უნდა წარიმართოს. მან სტუდენტს ხშირი კონსულტაციებით უნდა გადააღახვიოს სიძნელეები, განუმარტოს რთული თეორიული ცნებები და თეზისები, ახალგაზრდის პრაქტიკულ ცდებს დაუკავშიროს თეორიული დებულებები, დაეხმაროს მას დასამუშავებელი თემის თეორიულ-პრაქტიკულ ჭრილში გადაწყვეტასა და დასკვნების ფორმულირებაში. შედეგად სტუდენტისთვის ადრე ბუნდოვანი და განყენებული ცნებები სიცოცხლეს იძენენ, ახალი ასპექტით წარმოჩნდებიან და ახალგაზრდისთვის “სწავლულთა” “სქოლარული”, რეტინული საქმიანობა მიზანმიმართულ, შინაარსიან ქმედებად გარდაიქმნება, რომლის მიმდინარეობისას მოსწავლეები რეალურ ინტელექტუალურ სამუშაოს ასრულებენ და ცხოვრებისეული პრობლემების გადაწყვეტამდე მიდიან. მონაცემთა შეგროვებით, ტექსტის ანალიზით, ალტერნატიული შეხედულებების ურთიერთდაპირისპირებითა და კოლექტიური

განხილვის შესაძლებლობათა გამოყენებით ეძებენ და პოულობენ კიდევ პასუხებს მათთვის ამაღელვებელ კითხვებზე“.⁵

„ჟურნალისტური ტექსტის წერის“ კურსი მოწოდებულია, ტექსტებზე სისტემატური მუშაობით სტუდენტებს გამოუმუშაოს პროფესიული უნარ-ჩვევები, რათა მათ შეძლონ მრავალპლანიან თემატიკაში გამოარჩიონ გლობალური და ლოკალური პრობლემა, გამოიჯნონ უმთავრესი მეორეხარისხოვნისაგან, ზუსტად განსაზღვრონ თემა და დააკონკრეტონ მიზანი; პრობლემურ მოვლენებზე საკუთარი თვალსაზრისი ჟურნალისტური კუთხით წარმოაჩინონ და განფენილი ფაქტებიდან პრიორიტეტულზე აქცენტირებით ააგონ თხრობის ქარგა, ხოლო წერის პროცესი გააიადვილონ იდეების გენერირების მეთოდების გამოყენებით (თავისუფალი წერა, გონებრივი იერიში, 5W – ს პრინციპი, დაჯგუფების, ანუ ასოციაციური კავშირების რუკის შედგენა); ტექსტის წერისას გაითვალისწინონ ბეჭდური და ელექტრონული მედიისთვის დამახასიათებელი თავისებურებები და, რაც მთავარია, სრულყოფილი ხელწერის ინდივიდუალური სტილი.

ჟურნალისტურ პრაქტიკაში ძალზე ხშირად გვხვდება დაშტამპული ტექსტები გაცვეთილი კლიშეებით, რომლებსაც სრულიადაც არ ეტყობა, რომ ჟურნალისტმა შემოქმედებითი ძალების მაქსიმუმი დახარჯა. ზოგჯერ ტექსტი ზედმეტად წიგნური, ხელოვნურად გართულებული ენითაა წარმოდგენილი ან უცხო სიტყვებითა და ტერმინებითაა გადატვირთული, რაც უთუოდ მეტყველებს ჟურნალისტის მცდარ წარმოდგენაზე, რომ მსჯელობა ასე უფრო ღრმა და დამაჯერებელია, ზოგჯერ კი საერთოდაა უგულვებელყოფილი სიტყვის გამომსახველობითი ძალა და ტექსტი ძალზე სქემატური, „გამოშიგნული“ ენითაა მოწოდებული. ის ბეწვის ხიდი, რომელზეც გადის ჟურნალისტი ტექსტის წერის დროს, უნდა გამყარდეს ფორმულით, რომ სრულყოფილი ტექსტი ადვილად აღსაქმელი სადა ენით, მაგრამ აუდიტორიაზე ზემოქმედების ძლიერი მუხტითა და პუბლიცისტური პათოსით უნდა იქმნებოდეს. სტილის სისადავე და სისხარტე ყველაზე ძნელად მისაღწევია და შემთხვევითი როდია, რომ სახელმოსხვეჭილ პუბლიცისტებს სწორედ ენის სისადავე „გენიალური სიმარტივე“ აქცევს ჭეშმარიტ დიდოსტატებად. აქედან გამომდინარე, ენის სისადავე მის სიღარიბეს არ ნიშნავს და სრულიადაც არ გამორიცხავს ტროპულ მეტყველებას. მაგრამ აქაც ზომიერების დაცვაა საჭირო. აზრის გამოხატვის სუბიექტურ-ექსპრესიული ფორმა ყალბ, ზეაწეულ პათეტიკაში არ უნდა გადადიოდეს. ჟურნალისტმა არსებულ პრობლემებზე ლექსიკურად და სტილისტურად გამართული ენით უნდა მიაწოდოს აუდიტორიას ინფორმაციაც და ანალიტიკური პუბლიკაციაც და ამ უკანასკნელში კრიტიკული, შემფასებლური პოზიცია გამოავლინოს.

თუ გავიხსენებთ, რომ დ.ქლუსტერი კრიტიკული აზროვნების მეხუთე პუნქტად მის სოციალურ ბუნებას ასახელებს, შეიძლება დავასკვნათ, რომ კრიტიკული აზროვნება, რომელიც პროფესიული სწავლების სათავეში ისახება, სოციალური ფუნქციონირების ხდება, როცა ჯგუფურობის პრინციპით ჩამოყალიბდება. სასწავლო პროცესში იგი მოიაზრება დებატების, დისკუსიების, წერილობითი ნამუშევრების პრეზენტაციებისა და სხვა სახის ერთობლივი მუშაობის ფორმებით, რაც ყოველთვის იწვევს სწავლის პროცესის აქტივიზაციას. ყველაზე ფასეულია, რომ დინამიკურ ატმოსფეროში ინდივიდის შემოქმედებითი იმპულსი, კრეატიულობა პიკს აღწევს და ამა თუ იმ საკითხის გააზრების პროცესშივე წარმოშობს იდეათა სრულიად ახალ ნაკადს და როდია გამორიცხული, რომელიმე იდეა მთავარ განსასჯელ თემადაც იქცეს და სტუდენტი კრიტიკული აზროვნების ყველაზე შედეგიან ფაზაში გადასანაცვლებლად განაწეოს. ეს კი პირველი პროფესიული ნაბიჯებია, რომლებიც შემდგომ ჟურნალისტურ საქმიანობაში ინდივიდუალური აზროვნებიდან საზოგადოებრივი აზრის ფორმირებასა და სწორად წარმართვისკენ იქნება მიმართული.

„ჟურნალისტური ტექსტის წერის“ სალექციო კურსი პროფესიული კადრების მომზადების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მიმართულებაა, მაგრამ ეს სრულიადაც არ ნიშნავს, რომ ამ ერთწლიანი სასწავლო დისციპლინით წერის კულტურის პრობლემები გადაიჭრება. მშობლიური ენის სრულფასოვანი შესწავლა, წერის ტექნიკის სრულყოფა და, რაც მთავარია, ინდივიდუალური ხელწერის გამომუშავება-დახვეწა მთელი შემოქმედებითი ცხოვრების საქმეა. აღნიშნული კურსი ტექსტის წერის მეთოდოლოგიურ ცოდნას და პირველად გამოცდილებას აძლევს სტუდენტებს, რაც მხოლოდ წინამძღვარია გამუდმებული, ყოველდღიური დაძაბული შრომისა, რომელიც მრავალათასიან აუდიტორიასთან კომუნიკაციას გულისხმობს, ხოლო ამ

შრომის პროდუქტი ფორმითა და შინაარსით დახვეწილი, ობიექტური, მოუსყიდველი ჟურნალისტური სიტყვაა, რომელიც ჯანსაღი საზოგადოებრივი ცნობიერებისა და სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბებასა და განვითარებას ემსახურება.

ბამოყენებული ლიტერატურა

1. არაბული ა. 2007. ქართული მეტყველების კულტურა. თბილისი, გამომცემლობა “უნივერსალი”.
2. გაფრინდაშვილი ნ., თვალთვაძე დ. 2005. რიტორიკის შესავალი. თბილისი, გამომცემლობა “ნეკერი”.
3. კაჭარავა ლ., მარწყვიშვილი ხ., ხეჩუაშვილი ლ. 2007. აკადემიური წერა დამწყებთათვის. თბილისი.
4. როდონია ვ., არაბული ა., ნაკუდაშვილი ნ., ხუციშვილი მ. 2012. ქართული ენა და ლიტერატურა. თბილისი, გამომცემლობა “სწავლანი”. გვ. 213.
5. ქლუსტერი დ. 2002. რა არის კრიტიკული აზროვნება? პროფესიულ-საგანმანათლებლო ჟურნალი “ვიგნიერი”. №1, გვ. 31-35.
6. ჩართოლნი გ. 2008. ტელერადიოჟურნალისტიკა. თბილისი.
7. ჭუმბურიძე ზ., გაბეჩავა რ. 1999. ქართული ენა. თბილისი, გამომცემლობა “განათლება”.

GRIGOL ROBAKIDZE UNIVERSITY

ACADEMIC DIGEST

HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

№ 1

TBILISI – 2015

Editorial Board:

Mamuka Tavkheldize - Editor-in-chief (Tbilisi, Georgia)

Georgi Glonti - Deputy Editor-in-chief (Tbilisi, Georgia)

Nino Kemertelidze - Deputy Editor-in-chief (Tbilisi, Georgia)

Mikheil Gogatishvili	(Tbilisi, Georgia)
Tengiz Iremadze	(Tbilisi, Georgia)
Ramaz Sakvarelidze	(Tbilisi, Georgia)
Khatuna Kacharava	(Tbilisi, Georgia)
Udo Reinhold Jeck	(Bochum, Germany)
Helmut Schneider	(Kassel, Germany)
Jovan Shopovski	(Kocani, Macedonia)
Dejan Marolov	(Kocani, Macedonia)
Trevor Cartledge	(Nottingham, England)
Marika Pirveli	(Szczecin, Poland)
Joanna Piechowiak-Lamparska	(Torun, Poland)
Maryana Prokop	(Torun, Poland)

Executive Editor:

Nino Kemertelidze (Tbilisi, Georgia)

In the given academic digest are presented the articles of well-known Georgian and foreign scholars on the issues humanities and social sciences.

© Grigol Robakidze University Press

ISSN 2298-0202

Content

Humanities

George Khuroshvili
Jerusalem and Athens in Medieval Georgian Thought

Nino Kemertelidze
On the Problem of Adjective-Forming Suffixes
(Comparative Analysis of English and Georgian Materials)

Dali Kadagishvili
Imagism. Amy Lowell. "Patterns"

Social Sciences

George Gigauri
Sovereignty as a Legal Basis for Exclusion of Aliens

Maryana Prokop
Hybrid Political Regime between Democracy and Authoritarianism.
Main Conceptual Problems

Rezo Korinteli
On Complexes and Spiritually-Oriented Psychotherapy

David Charkviani, David Dzidziguri
Dispositional Judgment Effect

George Goroshidze
Perspectives for the Formation of an Effective Model of Human Resources
Management in Georgian Organizational Culture

Natia Panjikidze
Colorful Ways of Art Therapy

Gulnara Maruashvili
Text, Critical Thinking and Its Preconditions

Humanities

Jerusalem and Athens in Medieval Georgian Thought

Traditionally, faith and knowledge are considered to be the ways of strengthening religious belief. Philosophers and theologians had always expressed special attention towards their relation. Knowledge, usually serves to the establishment of rational thinking, but if biblical texts introduced all the truth to us, then it seems that rational judgment has lost its sense. Nevertheless, reason still remains a part of the soul without which it is impossible to judge commonly. Therefore, it is still important to find out whether there is a deep contradiction between belief and knowledge, religion and philosophy, Jerusalem and Athens, or not.

Some of the eminent contemporary thinkers (Hermann Cohen, Leo Strauss) consider that Plato and the prophets are the two most important sources of modern culture [7, 66]. Nevertheless, unilateral advantage they give to Plato, since they thought that truth can be understood only in case of exact scientific judgment [7, 68]. The relation of Jerusalem and Athens reached its highest peak of confrontation and reconciliation in medieval thought [8, 165]. Nowadays this era is considered as a bridge between ancient philosophy and enlightenment. The figures of that age did not sacrifice the ideas of antique thinkers and maintained them for next generations. Medieval philosophers had re-processed the ideas of Plato, Aristotle, and other ancient thinkers and used them for the solution of the religious and theological issues. This was first large-scale attempt of reconciliation of Jerusalem and Athens.

In the early Christian age Tertullian asked his famous question: “What indeed has Athens to do with Jerusalem? What concord is there between the Academy and the Church?!” [9, 12]. At the first glance, it is evident that the differences between them are greater than the similarities. However it seems that in some cultures harmonious co-existence of these two traditions in time and space has been managed successfully. Same happened in medieval Georgia. In the beginning of the 12th century in Gelati (western Georgian) was built a monastery as a symbol of the nation’s cultural and intellectual renaissance. Near to the monastery was founded the Academy where the ancient philosophy and in particular Neo-Platonic philosophy was taught. Since its establishment Gelati became “the Second Jerusalem for whole east, and the place if teaching and studying, like another Athens”. In Georgian culture reconciliation of Jerusalem and Athens, religion and philosophy was originated in Gelati. The execution of this task is indicated by the name of Georgian philosopher Ioane Petritsi.

Medieval Georgia is distinguished with rich theological and philosophical traditions; outstanding figures of that period (Ephraim the Small, Arsen of Ikhaltó, Petre of Gelati and etc.) where engaged in intensive translation work, as a result of which many important theological and philosophical texts were translated into Georgian language. Moreover, philosophy has firmly gained the foothold in Georgian thinkers; according to Ivane Javakhishvili “mental domains of that time leading Georgians have achieved their highest point, and pounced on the philosophical literature” [1, 299]. Together with translations original works have also been created. In the mentioned period the highest peak of Georgian philosophical thought is Ioane Petritsi’s work: Proclus’ Commentary. The work is based on Petritsi’s translation of the Neo-Platonic philosopher’s, Proclus’ work the “Elements of Theology”. Depending on Proclus’ work Petritsi creates his own original work. Among medieval Christian thinkers Petritsi was one of the first who consider it necessary to establish connection between philosophy and religion. His contribution is immeasurably large in establishing philosophy as an independent field in Georgia. That time Georgians had learned the grace of philosophy thanks to Petritsi. 18th century Georgian religious figure and thinker Anton Bagrationi (1720-1788) glorifies Petritsi, he considers Proclus as a worthy successor to Plato, and Petritsi as a true successor to Proclus [2, 120].

In its essence and nature medieval Georgian culture carried the spirit of Christian culture, in which the tradition of Jerusalem was a dominant trend of thinking. This is confirmed by the old Georgian literature as well. Despite the fact that intensive translation work had taken place, mostly theological texts were translated, which have fostered to extending of the Church doctrine and to the justification of Christian

belief. Pure philosophical ideas were difficultly traced in several translations or in the introductions attached to these translations. The founder of pure philosophical direction in medieval Georgia is Ioane Petritsi: "Petritsi founded not only philosophical thinking but whole philosophical school as well" [3, 270]. Unlike other Georgian thinkers of that period Petritsi's philosophy is free from any kind of dogmatism. This may explain his interest to Neo-Platonism, as far as it was standing above all religious beliefs. Neo-Platonism "covered all philosophies and all religions" [10, 93]; it considered a kind of synthesis of whole ancient thought on the basis of Plato's teachings. Although Petritsi refers to Aristotle, his major guides are Plato and Neo-Platonic thinkers.

Part of the researchers ascribes the philosophical movement started in medieval Georgia to Byzantine origin. According to some sources, Petritsi was educated in Byzantine, in Constantinople, under the tutelage of one of the inspirers of Byzantine renaissance John Italos. After the persecution of Italos, as a consequence of which the development of philosophical thought was paused in Byzantine; in Georgia and in particular, in Gelati powerful philosophical movement begins under the guidance of Ioane Petritsi. It is considered that the latter is a sequel of philosophical movement suspended in Byzantine. Some scholars went farther and thought that renaissance suspended in Byzantine found its continuation in Georgia through Petritsi [4, 182]. K. Kekelidze partially agreed with this opinion, he believed that Petritsi was continuing the front line of Georgian-Byzantine philosophy. However, he thought that Petritsi was subjecting philosophy to Christianity [3, 275]. This opinion should be considered as a less reliable. Petritsi's interest in philosophy, must have been caused by the superiority and greatness of philosophy itself. It is likely that Petritsi's aim was higher than justification of divine revelation through philosophy. In his philosophical works, he tries to show that despite the fundamental differences between religion and philosophy, latter has the full right to coexist with religion.

As it was mentioned above Petritsi's purpose was to establish philosophy as an independent, original field of science. He wanted to conduct harmonization of Jerusalem and Athens, faith and knowledge in Georgian culture. Obviously, this task would be impossible to enforce by adjusting them to each other. Therefore, it was necessary to transform the most profound difference between them into likeness. Such harmonization would become impossible if the tradition of Jerusalem and Athens have not been presented separately from each other, without any interaction. The tradition of Jerusalem had always firmly gained a foothold in Georgian culture and conscious. Consequently, for Petritsi the establishment of the Athenian tradition and its rise on appropriate level must have been the urgent matter. That is why he decided to translate Proclus' work: It was completely free from any kind of religious dogmatism, which allowed Petritsi to establish and develop pure philosophical thought in Georgian culture.

The most profound disagreement between Jerusalem and Athens concerns the question of God. In particular, for the tradition of Jerusalem truth is one, it is immediately obvious and finds its embodiment in unconditional belief in one, the almighty and creator god. However, for Athenian tradition truth is not immediately obvious, but it is seen as something which can be accessed through eternal aspiration, knowledge and quest. It finds its embodiment in cosmic as well as in traditional gods. The point here is that for Jerusalem there is one God who did not create other gods for the rule of the universe. The opposite happens in the case of Athens; the ancient Greek thinkers thought that the world was divided between many Gods for rule. It is obvious that in light of such a profound difference all other similarities are too insignificant. For the execution of his own task: for the harmonization of Jerusalem and Athens in Georgian culture Petritsi needed such doctrine which would unite Christianity and philosophy in itself, even if the latter has been pagan one.

It is considered that in ancient thinkers Plato's thought stood closer to the biblical texts [8, 165]. Petritsi glorified Plato and considered him to be divine. In ancient thinkers Plato was the first to raise a question about the divine one. He thought that this divine one is the starting point of the universe. However Plato's view on this issue required a kind of perfection, which later on was conducted by Neo-Platonic thinkers; from them Petritsi preferred Proclus, whom he considered to be the true successor of divine Plato. Proclus' work "Elements of Theology" aims to reveal the peculiarities of origins, i.e. first origins, first one, divine numbers, reason, and soul [5, 183]. That is the true aim of Petritsi as well: he strives to prove the existence of original one. He considers the original one to be perfect, original, self-reliant, and indepen-

dent thing. He considers it to be the starting point of multiplicity. In his opinion the one is “supreme” and “there is not another one which would be as holy and as perfect as this supreme one”. When discussing the divine one, Petritsi agrees Neo-Platonic theory of Emanation and the principle of creating universe from nothing with each other [6, 85]. According to the theory of Emanation the universe flowed forth from the one. In order to eliminate the controversy between Jerusalem and Athens Petritsi identifies divine one, i.e. absolute one with biblical God, and thereby prepares a firm ground for the harmonious coexistence of religion and philosophy in Georgian culture.

References

1. Javakhishvili I. 1948. A History of the Georgian Nation. II, Tbilisi.
2. Anton I Bagrationi. 1990. Tskhobilsitkhvaoba. Georgian Literature, Vol. VIII, Tbilisi.
3. Kekelidze K. 1941. History of Georgian Literature. Vol. I, Tbilisi.
4. Nutsubidze Sh. 1976. Works. Vol. IV, Tbilisi.
5. Khidasheli Sh. 1988. History of Georgian Philosophy. Tbilisi.
6. Tevzadze G. 1993. Ioane Petritsi about the Human’s Mission. Iveria – Revue of Georgian-European Institute, № 3, Tbilisi-Brussels.
7. Cohen H. 1993. Reason and Hope: The Social Ideal as Seen by Plato and by the Prophets. Hebrew Union College Press.
8. Strauss L. 1985. Studies in Platonic Political Philosophy: Jerusalem and Athens. University of Chicago Press.
9. Tertullian. 2004. The Prescription against Heretics, Chapter VII, Kessinger Publishing.
10. Marr N. 1909. Ioane Petritsi – Georgian Neoplatonist of XI-XII cc. Proceedings of Russian Imperial Archaeological Society, XIX.

Nino Kemertelidze
Grigol Robakidze University

On the Problem of Adjective-Forming Suffixes (Comparative Analysis of English and Georgian Materials)

It is a well known fact that there are different ways of word formation. A new word can be formed by means of conversion (e.g. “love” – noun, “to love” - verb”), with the help of affixes (e.g. “to teach” – verb “teacher” - noun) and by combining two words (e.g. “kind-hearted”). Though, it must be mentioned that affixal word formation is more frequent and various.

Word building affixes are widely used both in English and Georgian languages, but the analysis showed that in the English language they are more various than in Georgian. The given article focuses namely on suffixal formation.

In modern English there are quite a lot of suffixes that differ according to productivity. With the help of suffixes we can form almost all parts of speech from different parts of speech. For instance: nouns: “writer” – from the verb “to write”, “happiness” from the adjective “happy”, etc; verbs: “to modernize” from the adjective “modern”, “to beautify” from the noun “beauty” etc; adjectives: “famous” from the noun “fame” etc. But in modern English adjective forming suffixes are more numerous and various than suffixes forming other parts of speech.

The subject of our research is namely adjective-forming suffixes. Our aim is to show how English adjectives formed by different suffixes are translated into Georgian.

We began our analyses from the emic level and then turned to the etic level. In other words, we studied lexicographical data about the subject of our investigation which afterwards were compared to the data picked from the literary fiction. It is impossible to study any kind of problem only on the emic or etic level. The dialectical unity of language and speech should necessarily be taken into consideration.

We wrote out all suffixal adjectives from Oxford Advanced Learner's Dictionary and classified them according to the suffixes they are formed by. The number of such suffixes is 35. Some of them are highly productive, and some non-productive. It is worth mentioning that most adjectives are formed by means of the suffix "-ed" (730 adjective); the suffixes "-able/ible" (470 adjectives), "-al" (465 adjectives", etc. also belong to the class of highly productive suffixes. The fewest suffixes are formed with the help of the suffixes "-ist", "-most", "-ese", etc.

After analyzing the data picked from the above mentioned dictionary, it became interesting to study the corresponding material from the literary fiction. It is noteworthy that on the etic level where, contrary to emic level, words are formed quite freely and without any restriction, we can see nearly the same picture. The ratio of formation of adjectives with the help of the given suffixes is approximately the same on the both levels.

The most interesting results were obtained while comparing the material picked from the literary fiction of English and American writers to the corresponding Georgian translation. The analysis allowed us to distinguish several cases.

Before discussing these separate cases, it should be noted that there is no English suffix having its exactly corresponding suffix in Georgian. One and the same Georgian suffix may correspond to several English suffixes and vice versa. Thus, the Georgian suffix "-ul" (-ულ) may correspond to the English suffixes "-ous", "-ic", "-al", "-ate", "-able/ible"; the Georgian suffix "-ian" (-იანი) – to the English suffixes "-ful", "-ate", "-y", "-ed"; the Georgian suffix "-ier" (-იერი) – to the English suffixes "-ar", "-ent", etc.

Let us discuss the above mentioned separate cases:

"We tell each other the most absurd stories with the most serious faces".
(S. Maugham)

„მაშინ ჩვენ ერთმანეთს სრულიად სერიოზული სახით საოცარ ამბებს ვუყვებოდით.”

Serious - სერიოზული (seriozuli) -ous = -ul

"My father was a sensible man"
(S. Maugham)

„მამაჩემი გონიერი კაცი იყო“.

Sensible - გონიერი (gonieri) -ible = -ier

As we see, the given adjectives (serious, sensible – სერიოზული, გონიერი) are formed by means of suffixes in English as well as in Georgian languages. The type of formation in both languages is the same; we deal with absolute correspondence.

There are lots of cases when English adjectives formed with the help of suffixes are translated into Georgian with adjectives derived by means of prefixes or prefix-suffixes. In this case as in the previous one, one and the same Georgian prefix or prefix-suffix may correspond to several English prefix or prefix-suffix and vice versa.

"A dangerous theory came from Sir Thomas's tight lips".

(S. Maugham)

„ფრიად საშიში თეორია გახლავთ! დაცდა სერ ტომასის მოკუმულ ბაგეებს“.

Dangerous - საშიში (sashishi) -ous = -sa

In the given example the English suffix “-ous” in Georgian corresponds to prefix “sa-” (სა-).

“I tried to imagine what had happened to drive the poor creature to the dreadful step”.

(S. Maugham)

„ვცდილობდი მივხვდარიყავი რატომ გადადგა ასეთი საშინელი ნაბიჯი ამ საცოდავმა ქალმა“.

dreadful - საშინელი (sashineli) -ful=sa-el

“It is a meaningless word too”.

(S. Maugham)

„ეს უაზრო სიტყვაა“.

meaningless - უაზრო (uazro) -less= u- o

In the sentences we can see that the English suffix “-ful” in Georgian is translated as prefix-suffix “sa- el” (სა-ელ), and the suffix “-less” - as the prefix-suffix “u- o” (უ-ო).

We can bring quite a lot of similar examples, but now we want to discuss the cases when the adjectives of our interest are translated into Georgian with other words or are simply omitted.

“And the other things that he had required for his dreadful work”.

(S. Maugham)

„და მერე სხვა ხელსაწყოები რომლებიც ამ მძიმე საქმის დასამთავრებლად ესაჭიროებოდა.“

dreadful - მძიმე (mdzime)

The derived adjective “dreadful” is translated into Georgian as a simple adjective “მძიმე” (heavy), i.e. it is translated with a different word.

Now let us discuss the case in an English adjectival form is absolutely omitted in translation.

“Then Monsieur Cohen said an admirable thing”.

(Oscar Wilde)

„ბოლოს კი მუსიე კუინმა ისეთი რამ თქვა რომ გული ამიწყდა“.

“It affords you then an inordinate amount of self - esteem”

(S. Maugham)

„ადამიანი პატივისცემით იმსჯელება საკუთარი პიროვნებისადმი“.

It is obvious that in the given sentences the corresponding words of the underlined derived adjectives “admirable” “inordinate” are not observed in translations; they are simply lost.

We would like to discuss the case when adjectives formed with the help of suffixes in Georgian translation

become corresponding nouns, verbs, or adverbs, i.e. other parts of speech.

“Then his face grew bitterly scornful”
(S. Maugham)

„მერე მის სახეზე საშინელი ზიზღი გამოიხატა“.

scornful (adj) - ზიზღი (zizghi) (n)

In the given example the adjective “scornful” which is derived by means of suffix “-ful” is presented in the predicative function, in Georgian is translated as an abstract noun.

“Strickland’s eyes rested on him and there was in them malicious expression”.
(S. Maugham)

„სტრიკლენდი მტრულად მიაშტერდა მას“.

malicious (adj) - მტრულად (mtrulad) (adv)

In this case the adjective “malicious” is translated into Georgian as the adverb “მტრულად” thus the correlation between an adjective and the noun is changed into the correlation between an adverb and a verb.

After analyzing above examples we can conclude that in many cases, while comparing the origin with the translation we deal with the disparity on the morphological level and sometimes on the syntactic level as well.

Let us discuss one more case.

“He was a tall man of fifty with a drooping moustache and grey hair”.
(S. Maugham)

„იგი ორმოცდაათი წლის, მაღალი, ხმელ-ხმელი, გრძელუღვაშა და ჭაღარა მამაკაცი გახლდათ“.

drooping - გრძელუღვაშა (grdzelulvasha)

The given example is very interesting as the adjective “drooping” is not given in dictionaries. Though, the corresponding word “to droop”, noun “droop” and the adverb “droopingly” are fixed in almost all dictionaries.

Thus, on the emic level in the following chain: verb   qualitative adjective (adjectival attribute)
word in “-ly” (adverbial attribute) one link is omitted, namely, “qualitative adjective”. Here we deal with word formation leap: from the verb expressing an action (to droop) is formed the adverb (droopingly) expressing the quality of another action. But, as we see, on the etic level the mentioned chain is filled by appearing the missing link “drooping”.

The adjective “drooping” formed with the help of suffix “ing” is translated into Georgian not with the corresponding adjective but with a compound word “გრძელუღვაშა” (grdzelulvasha). In other words, the modifying and modified words “drooping” and “moustache” and the Georgian translation are combined in one word.

Thus, the investigation showed the great difference in affixal formation in English and Georgian languages, the great variety of English word –building suffixes, namely of adjective forming suffixes. It also reveals the different ways of translating English derived adjectives in the Georgian language.

References

4. Carstairs-McCarthy A. 2008. An Introduction to English Morphology: Words and Their Structure. Edinburg: Edinburg University Press.
2. Algeo J. 2010. The Origins and the Development of the English Language. Sixth edition. Boston.
3. Affixation in Modern English. 2009. <http://www.bestreferat.ru/referat-192561.html>

Dali Kadagishvili
Grigol Robakidze University

Imagism. Amy Lowell. "Patterns"

Imagism is the XX century first quarter influential movement in the English and American poetics that called for the reality to be expressed precisely by images, that is, by icons and just witty expressions. The movement caused a great jerk first in English than in American Literature.

The imagists rejected all the sentiments and logics that were so characteristic of Romanticism and Victorian Poetry. Imagism was unacceptable even for its contemporary literature i.e. the Georgian poets who were brought up on the traditional ground. This was a modernist tend in Literature which then covered other spheres like Painting and Architecture.

Imagism is laconism, a direct presentation of the situation, search of novelties and the introduction of more classical values, the understanding and stating of each type, icon and essence – that was the requirement of Avant-garde Art, especially of Cubism –the juxtaposition of particular examples, the expression and remake of abstract ideas by one image.

The First Stage

Perhaps it was a destiny that English Thomas Ernest Hulme (1883-1917) was expelled from Cambridge University in order to form a team of poets or young poetically inclined young people that came to be called "Imagists".

23 year old Thomas, who at University studied exact sciences, dropped this for a while and started studying the Humanities. He established the club for literary and art volunteers named as "a club of poets", published his famous verse "Autumn". He surprised the reader with amazing comparisons and metaphors. He was the very person who called for breaking canonic rhymes and till existed metric system. The poets club created the ground for formation of "Imagism". Just here the traditions of white verse and vers libre were born. Among them were such outstanding poets as Edmund Gosse (1839-1928), Henry Newbolt (1862-1938), Ezra Pound (1885-1972), Frank Stuart Flint (1885-1960). Thomas

Thomas Hulme was supported by his friends Francis Flint, Joseph Campbell and Florence Farr. From first imagists, as poets, very interesting were Thomas Hulme, who sadly died young in World War I and F. Flint. The collection of Hulme's verses and articles came out posthumously. His verses stand out with their laconism, though unemotional, they abound with allegories and new images. Later an American poet Ezra Pound joined them and they, with combined forces, published the first collection of Imagist poetry. The Club stops its functioning from 1910.

The Second Stage

From 1912 the second wave of Imagist Movement starts. The first swallow of this wave was the American poetess Hilda Doolittle (1892-1961). The movement was headed by Ezra Pound, a person full of energy and always in search of something new. He establishes the credo of Imagists of how a verse should be writ-

ten. Rhyme does not annoy him, early poetry does not fit him, as the design in the verse is frozen, and the banal order of the verse resembles a stony statue. In addition to word or verse order Pound distinguished melodiousness and intellectualness. Afterwards such a division was picked up by the literati. Pound preferred the visual items, icons, images.

E. Pound was backed by an English poet-prosaic Richard Aldington (1892-1962), later a husband of Hilda Doolittle. Aldington valued an emotional verse: he endured the horrors of World War I (1917-1918). In 1919 he published the collection of verses *The Image of War* which at some point represents the very type of Imagists' creative work, and perhaps the best kind.

The second stage is characterized with the search of antique values. Besides, this stage is completed with a poetical anthology *Des Imagists* published by Ezra Pound (1915), after which E. Pound leaves the group and starts to Paris. World War I became the reason why the Imagists' new third wave changed its location and moved from England to America, this time with a new leader Amy Lowell (1874-1925).

The Third Stage

Amy Lowell

In this period in the United States of America, namely Massachusetts, Amy Lowell spread her activities as a poet and a busy woman. Having got acquainted with the poetry of Hilda Doolittle in 1913, short built, manly dressed in a brownish car, and the same color suit, she at once left for London to meet Ezra Pound, as she thought that the Imagists' style very much matched hers own. Here she met a lot of poets she stayed in friendly relations with to the end of her life. That cannot be said about Ezra Pound. The latter was cold and called her imagism amygism. They say that the very interference by Amy Lowell made him the group.

Imagists' third stage now began on the territory of America. This wave involved such poets as an English poet Herbert Reard (1893-1968), a British army officer, later famous critic, an American poet Carl Sandburg (1878-1967) and William Carlos Williams (1893-1963).

Amy Lowell published not only her verses, but three anthologies where were published the verses of David Lawrence, James Joyce, Ford Medoc Force, Thomas Eliot, Carle Sandberg, Carlos Williams.

Thomas Rid described the horrors of world war, in which he himself participated. Here also develops the poetic talent of David Lawrence, the well known prosaic. Originally the Georgian poet, he soon joined Imagist style, where the human being is connected with the nature and born in the chaos returns to the chaos. The American poet and essayist John Fletcher, who conducted the classical style of Imagism (1886-1950) is the one of the famous literary figures.

Amy Lowell used to say "God created me as a businesswoman and I created myself as a poet."

Amy was born in a wealthy aristocratic family, the youngest from the 5 children. Father – Augustus and mother Catherine were from New England by origin. Father was a businessman, public figure; mother - an artist, knew much of gardening, was a musician and linguist. The poets in their family were not rare; for example, James Cassel Lowell (1917-1977).

Amy Lowell first was educated in the family, but than in private colleges in Brooklyn and Boston. Her first verse was written at the age of 10. During vacation she travelled much with her family. In the collection of stories from fairy world edited by her mother, Amy's first verses were published. After finishing school in honor of Amy six parties were held, but her débuts were not ended with proposal for marriage.

Amy's brother – Henry – became an astronomer, the second one – Abbott – was a president of Harvard University. Amy led an elite life. Party was followed by party. When she was proposed, she accepted. But the young man made another choice. After that, in 1897, she set off on Egypt and Europe. She sat on diet in order to lose her weight, but without result. In 1900 both her parents died. She continued her bohemian life – the parties, entertainments, reading and education. She collected the books, wrote plays, and was keen on theatres. In 1892 she first dedicated a white verse to Eleonora Duse (1859-1924), an Italian

actress and only then she guessed that she was a poet. In 1912 she got acquainted with Ada Dwyer Russell, who was 11 years her senior. She became her life companion and secretary. Richard Benvenuto says that Russell played a great role in her poetic biography. Amy Lowell's verses were published in *The Atlantic Monthly* in 1912. It was followed by the collection of her own verses titled *Multicolor Glass Arch*. She liked to write sonnets, though her cup was *vers libere*, the kind of order of lines and rhymeless placement of paragraphs that in some places had the elements of prose. That was a polyphonic prose in which the scattered rhymes shone like pearls. Before it she published several plays. She also tried to learn translation art. Translated Li Tai Po (791 – 762), a Chinese author. Also she worked as a critic, published critical articles in French and worked on John Keats' 2-volume biography.

Amy Lowell was soon forgotten after World War II, but after the women's' movement in 1970, her fame went upwards.

Patterns

I walk down the garden-paths,
And all the daffodils
Are blowing, and the bright blue squills.
I walk down the patterned garden-paths
In my stiff, brocaded gown.
With my powdered hair and jeweled fan,
I too am a rare
Pattern. As I wander down
The garden-paths.
My dress is richly figured,
And the train
Makes a pink and silver stain
On the gravel, and the thrift
Of the borders.
Just a plate of current fashion,
Tripping by in high-heeled, ribboned shoes.
Not a softness anywhere about me,
Only whalebone and brocade.
And I sink on a seat in the shade
Of a lime tree. For my passion
Wars against the stiff brocade.
The daffodils and squills
Flutter in the breeze
As they please.
And I weep;
For the lime-tree is in blossom
And one small flower has dropped upon my bosom.

And the splashing of waterdrops
In the marble fountain
Comes down the garden-paths.
The dripping never stops.
Underneath my stiffened gown
Is the softness of a woman bathing in a marble basin,
A basin in the midst of hedges grown
So thick, she cannot see her lover hiding,
But she guesses he is near,
And the sliding of the water
Seems the stroking of a dear

Hand upon her.
What is Summer in a fine brocaded gown!
I should like to see it lying in a heap upon the ground.
All the pink and silver crumpled up on the ground.
I would be the pink and silver as I ran along the paths,
And he would stumble after,
Bewildered by my laughter.
I should see the sun flashing from his sword-hilt and the
buckles on his shoes.
I would choose
To lead him in a maze along the patterned paths,
A bright and laughing maze for my heavy-booted lover.
Till he caught me in the shade,
And the buttons of his waistcoat bruised my body as he
clasped me,
Aching, melting, unafraid.
With the shadows of the leaves and the sundrops,
And the plopping of the waterdrops,
All about us in the open afternoon--
I am very like to swoon
With the weight of this brocade,
For the sun sifts through the shade.

Underneath the fallen blossom
In my bosom,
Is a letter I have hid.
It was brought to me this morning by a rider from the
Duke.
"Madam, we regret to inform you that Lord Hartwell
Died in action Thursday se'nnight."
As I read it in the white, morning sunlight,
The letters squirmed like snakes.
"Any answer, Madam," said my footman.
"No," I told him.
"See that the messenger takes some refreshment.
No, no answer."
And I walked into the garden,
Up and down the patterned paths,
In my stiff, correct brocade.
The blue and yellow flowers stood up proudly in the sun,
Each one.
I stood upright too,
Held rigid to the pattern
By the stiffness of my gown.
Up and down I walked,
Up and down.

In a month he would have been my husband.
In a month, here, underneath this lime,
We would have broke the pattern;
He for me, and I for him,
He as Colonel, I as Lady,
On this shady seat.
He had a whim
That sunlight carried blessing.

And I answered, "It shall be as you have said."
Now he is dead.

In Summer and in Winter I shall walk
Up and down
The patterned garden-paths
In my stiff, brocaded gown.
The squills and daffodils
Will give place to pillared roses, and to asters, and to snow.
I shall go
Up and down
In my gown.
Gorgeously arrayed,
Boned and stayed.
And the softness of my body will be guarded from embrace
By each button, hoot, and lace.
For the man who should lose me is dead,
Fighting with the Duke in Flanders,
In a pattern called a war.
Christ! What are patterns for?

References

1. Jones P. (ed.) 1972. Imagist Poetry. Penguin.
2. An Anthology of English and American Verse. Moscow, 1972.
3. American Literature. Ed. A. D. Porter, H.L. Terrie, Jr. Ed. Gordon. Massachusetts, 1979.
4. American Poetry and Prose, p. 2 .ed. N. Foerster, N. S. Crabbo, R. B. Nye, E. F. Carlisle. Boston, 1970.
5. Gray R. 1980. American Poetry of the Twentieth Century. Great Britain.
6. Nelson C. 1981. Our Last First Poets. Illinois University.
7. http://www.english.illinois.edu/maps/poets/g_1/amylowell/imagism.htm
8. <http://www.princeton.edu/~achaney/tmve/wiki100k/docs/Imagism.html>
9. https://www.google.ge/?gws_rd=cr&ei=8jLpUpveE4e34wSGqoGIAQ#q=imagists+poets
10. www.poemhunter.com/hilda-doolittle/
11. <http://www.poetryfoundation.org/bio/amy-lowell>
12. www.poets.org/viewmedia.php/prmMID/5658

Social Sciences

Sovereignty as a Legal Basis for Exclusion of Aliens

While being primarily a political concept, sovereignty also operates as a legal term within the domain of international law. In this article I will look at sovereignty as a legal concept and analyse the claim that the state has an inherent right to control alien entry absolutely. The concept of a sovereign right of total exclusion has been instrumental in shaping restrictive provisions of national law and policy, and continues to be regarded as an axiom of international law. This conception conflicts with the increasing influence of the principle of non-refoulement, the scope of which has been expanded to prohibit rejection at the frontier. While this rule does not establish an affirmative right for persons seeking refuge to enter the territories of states, it does operate indirectly to grant a right of entry if it happens that the only choice which a state party has is admission or forced return [9, 202]. This feature of the latter norm has challenged the sovereign right of absolute control over alien admission.

I will attempt to prove that the conflict between the legal concept of sovereignty pertaining to asylum (right of total exclusion of aliens) and the indirect alien right of entry (non-refoulement) is not as convincing as it is been assumed. Firstly, I will look at the legal standing of the principle of non-refoulement and show that it has reached a status of a customary rule, in order to demonstrate its strength within liberal democracies. Then will follow an examination of the validity of the contention that a state has a sovereign right to exclude all aliens, arguing that the jurisprudential writing relied upon to support this claim does not endorse it absolutely, but places it under a requirement of legitimate reasons for exclusion. I will analyse the works of legal theorists, which have been cited as the authority in the precedent-setting Anglo-American cases, and point out the ways in which they were misinterpreted. Thereafter this article will focus on the historical elements of the practice of legal sovereignty and show that the custom has been to admit some aliens despite the asserted right of total exclusion. In conclusion, I maintain that the state does not possess an absolute right over alien exception, but a “qualified duty to admit some aliens in some circumstances”.

The safeguard of a right to life and the prohibition of torture codified under Articles 2 and 3 of the European Convention on Human Rights (ECHR); articles 3 and 5 of the Universal Declaration on Human Rights; articles 6(1) and 7 of the International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR); and article 3(1) of the Convention against Torture (CAT) have served to embed and expand the principle of non-refoulement. The conflation of this refugee principle with the peremptory human rights obligations has elevated it to a status of customary law and some even claim – a rule of *jus cogens* [1]. Goodwin-Gill writes that “there is substantial, if not conclusive authority that [non-refoulement] is binding on all states, independently of specific assent” (2, 167). Additionally, the European Commission on Human Rights has stated that: “under general international law a State has the right, in virtue of its sovereignty, to control the entry and exit of foreigners [...] However, the State that signs and ratifies the ECHR must be understood as agreeing to restrict this right, to the extent and within the limits of the obligations which it has accepted under the Convention.”²

The entrenchment of non-refoulement³ can be observed in various legal and political developments such as the United Nations High Commissioner for Refugees Executive Committee’s (UNHCR EXCOM) Conclusion No.55⁴, where it was asserted that all States were bound to refrain from refoulement on the basis that such acts were “contrary to the fundamental prohibitions against these practices” and Conclusion No.79, which clearly determined that “the principle is not subject to derogation”. Likewise, the jurisprudence of the Strasbourg human rights tribunal defined the strict parameters for the operation of asylum policies and established a clear junction between the possibility of aliens’ persecution and state responsibility to offer protection (admission). Thus the indirect right of alien entry has become increasingly influential in com-

---

2 Application No.434/58 (XV, Sweden), 28 ILR 242 (European HRC)

3 EXCOM Conclusion No.79, (1996)

4 EXCOM Conclusion No.55, (1989)

elling states to accept unwanted migration. In response to the above developments liberal democracies have relied on the concept of legal sovereignty to justify their highly restrictive and controversial asylum tactics. Sovereignty is claimed to be most absolute in matters of emigration, naturalisation, nationality and expulsion and its “essence remains in the power to exclude” [4, 267].

However, I agree with those critics who believe this proposition to have little historical or jurisprudential foundation [6, 804-847]. Nafziger argues that the juristic opinions, which shaped current thought, are unconvincing as they often misinterpret authority, contradict contemporaneous statements of opinion, and rest on questionable, often racist presumptions. Despite the legal characterisation of the practice of alien admission as a self-imposed limit on the exercise of the right to exclude, in actuality it is as a “qualified duty to admit some aliens in some circumstances” [6, 805]. He convincingly sets out to re-examine the sources and legal authorities, which provided the legal footing for consequent case law precedents and the formation of the current approach.

Despite the relatively modern origin of the proposition, a 1972 opinion of the United States Supreme Court referred to “ancient principles of the international law of states”⁵ to uphold the power of the government to exclude all aliens if it so wanted. However, the ancient Greeks entertained a hospitable attitude towards aliens: Pericles, Plato, and to a limited extent Aristotle, accentuated the admission of aliens as a qualified duty of the state, subject to specific conditions [7]. National Courts often ignore international law theory by according “inherent powers” to the sovereign state, ignoring the classic publicists on the subject. However, Hugo Grotius, Francisco de Vitoria, Christian Wolff and Pufendorf, all advocated a right to free migration, temporary sojourn and a permanent residence for refugees expelled from their homes, so long as their reasons for seeking admission were lawful [6, 810-12].

The modern rationale for exclusionary powers of the sovereign is derived from Vattel’s work and his concept of self-preservation, by which a state may take all necessary measures to maintain national security. It was his highly selective writings, together with the socio-economic context of the time and the rise of legal positivism, which conditioned the US and UK judicial decisions to uphold the sovereign right to total exclusion of aliens. The Chinese exclusion case and the cases of *Nishimura Ekiu*, *Musgrove* and *Fong Yue-Ting* relied on Vattel, when they set the precedents, which drew out the judicial doctrine for the Anglo-American world. The Chinese Exclusion Case⁶ judgement, referred to Vattel, when it held that the state is entitled to perform its “highest duty”, which is to “preserve its independence, and give security against foreign aggression and encroachment, [whether]...it comes from the foreign nation acting in its national character or from vast hordes of its people crowding upon us” [6, 817]. Likewise, in the cases of *Eku* and *Fong Yue-Ting*, national security and self-preservation (highest duty) taken in conjunction with the concept of territorial jurisdiction, (defined by Chief Justice Marshall), was understood to be sufficient to justify the exclusion. Similarly, the classic British opinion in *Musgrove v Chun Teeong Toy*, which gave legal expression to the exercise of the “sovereign prerogative” in the instance of alien exclusion, relied on the same authority. These decisions and derivative writings have shaped the proposition under analysis, placing asylum matters firmly under domestic jurisdiction and creating legal precedents, which set the framework for wider immigration law.

The recent jurisprudence also refers to Vattel as part of the conventional logic. Judge North, in the Australian *MV Tampa* Case cited Lord Atkinson’s ruling to support his judgement: “the power to exclude or expel even a friendly alien is recognised by international law as an incident of sovereignty over territory”. As Lord Atkinson, speaking for a strong Judicial Committee of the Privy Council, said in *Attorney-General (Canada) v. Cain and Gilhula*: “One of the rights possessed by the supreme power in every State is the right to refuse to permit an alien to enter that State, to annex what conditions it pleases to the permission to enter it, and to expel or deport from the State, at pleasure, even a friendly alien, especially if it considers his presence in the State opposed to its peace, order, and good government, or to its social or material interests: Vattel, Law of Nations.”⁷ Such reasoning can be further felt in the British *Schmidt* case, where Lord Denning insisted that “no alien has the right to enter this country [UK] except by leave of the Crown:

5 *Kleindienst v Mandel*, 408 US 753, 765 (1972)

6 *Chinese Exclusion Case*, 130 US 581 (1889)

7 *Victorian Council for Civil Liberties v. MIEA* [2001] Australia, FCA 1297

and the Crown can refuse leave without giving any reason.”

However, Nafziger persuasively argues, that Vattel’s writings have been selectively used and, in fact, there are other parts of his treatise that compel the opposite conclusion. Indeed, the Swiss theorist clearly distinguished between internal law of nations, rooted in natural law, and external law, rooted in positivist discipline. Internal law establishes sovereign duties as a matter of conscience and principle, whereas external law establishes sovereign rights as a matter of will. It is Vattel’s external law that is repeatedly cited by the authorities, while the internal law is unjustly ignored; the right of fugitives or exiles taken in conjunction with the concept of sovereign duties crafts a strong argument for the existence of limitations on the sovereign prerogative over alien admission. In fact, Vattel placed strict conditions on state capacity to exclude: no nation, he wrote – “can, without good reason, refuse even perpetual residence to a man driven from his country” [8, 107-08]. Even if the sovereign state theoretically has the “inherent right” to exclude aliens absolutely, it cannot do so in some instances because of the “qualified duty to admit some foreigners” [6, 814]. Thus, it seems that in the standard-setting Anglo-American cases, the judges relied on the very authority (Vattel) that limited the right of alien omission, which the courts aimed to uphold absolutely.

Further, the analysis of the material elements of the custom cast the legality of the sovereign right to exclude into further doubt. The concept of sovereignty was misleading, argues Lowenfeld even when it was first announced by key theorists such as Hobbes and Hegel, who focused exclusively on the vertical structure of the state. With time, the meaning of the concept evolved to address the horizontal relationship between separate states, however the attitude remained static. Thus, when pursued in the current asylum context, sovereignty “seems likely to lead to vertical concepts, where horizontal thinking is required; and to rigid rules, which bear no relation to reality” [5, 629]. This dysfunctional approach is reflected in historical practice, where most states including UK, do admit some aliens despite the existence in theory of a sovereign right of absolute exception. Hence there is a sharp inconsistency between reality and theory in this context. The dissenting opinion of Justice Black, in the appeal to the Tampa case ruling,⁸ addresses this illogicality. Citing Holdsworth, the judge maintained that the preponderance of opinion by the text writers supports the view that, by the end of the nineteenth century, in English jurisprudence, the power to exclude aliens in times of peace was not considered to be part of the prerogative and there appear to be very few instances in which the Crown used its prerogative to exclude or to expel aliens (3, 396-7). If states in practice do not exercise whatever right they may have to exclude all aliens, then the proposition under study might seem inconsequential.

Hence, the duration, repetition, continuity and generality of state practice, which constitute the material elements of custom, help to refute the proposition that state may exclude all aliens. “Taken in conjunction with a fairly strong psychological element; the *opinio juris*; the sense of obligation to admit aliens, and it follows that there is a custom of qualified alien admission” [6, 838-41]. While admitting that current national law and policy towards asylum seekers needs refining, it is fair to conclude that the philosophical basis for that law is one of inclusion over exclusion. Provided that national security is not under an explicit threat and given the legal strength of the non-refoulement rule, the state, it seems, has a duty to admit some aliens and especially asylum seekers.

In conclusion, I have tried to demonstrate that: the principle of non-refoulement has reached a status of customary law and has become, in some circumstances, an indirect right of entry; the authority which conditioned the current notion that a state has a sovereign right to exclude all aliens has been misinterpreted; historical practice confirms that states do admit some aliens despite the proposition that it can exclude them absolutely; and that the state has a qualified duty to admit some aliens in some circumstances, particularly asylum seekers. If the exercise of legal sovereignty on alien entry was constrained at the outset, then the extent to which the sovereignty of States is being curtailed now is less than it is claimed. Indeed, a more accurate description of state asylum policy, given the arguments above, would be that of politics of qualified admission.

References

1. Allain J. 2001. The jus cogens Nature of non-refoulement. *International Journal of Refugee Law*, 13 (4):533-58.
2. Goodwin-Gill G. 1996. *The Refugee in International Law*. (2nd ed.). Oxford: Clarendon Press.
3. Holdsworth Sir W. 1938. *A History of English Law*. Vol. X, Sweet and Maxwell.
4. Joppke C. 1998. Why Liberal States Accept Unwanted Immigration. *World Politics* 50:266-93.
5. Lowenfeld, A. 1981. Sovereignty, Jurisdiction and Reasonableness: A reply to A.V. Lowe. *American Journal of International Law*, 75(3):629-638.
6. Nafziger J. 1983. "The General Admission of Aliens under International Law", *American Journal of International Law*, 77(4):804-847
7. Plato 1980. *The Laws of Plato*, trans. T. Pangle, New York: Basic Books.
8. Vattel de E. 1839. *The Law of Nations; or, Principles of the Law of Nature, Applied to the Conduct and Affairs of Nations and Sovereigns*, eds. by J. Chitty, Philadelphia: T. & J.W. Johnson & Co.
9. Yundt K. 1989. The Organization of American States and Legal Protection to Political Refugees in Central America. *International Migration Review*, 23(2):201-18.
10. Yundt K. 1989. The Organization of American States and Legal Protection to Political Refugees in Central America. *International Migration Review*, 23 (2):201-18.

Maryana Prokop
Nicolaus Copernicus University in Toruń, Poland

Hybrid Political Regime between Democracy and Authoritarianism. Main Conceptual Problems

Abstract: In article is investigated the phenomenon of a hybrid political regime as separate, intermediate type which is between democracy and authoritarianism.

Key words: Democratic transit, hybrid regime, authoritarianism, democracy.

The process of transit in the countries of the former Soviet Union, in the last twenty years, caused liberalization and democratization of authoritarian regimes; at the same time it caused the problem because the new regimes in the majority of the Post-Soviet countries cannot be unambiguously classified as democracies and authoritarianisms. In 1996, the American scientist Larry Diamond remembering "the third wave" of democratization declared that transition of the countries not to liberal democracy, but to the so-called intermediate regimes which are between authoritative and democratic regimes (a phenomenon of a hybrid political regime) is the main reason for such situation [1, 21].

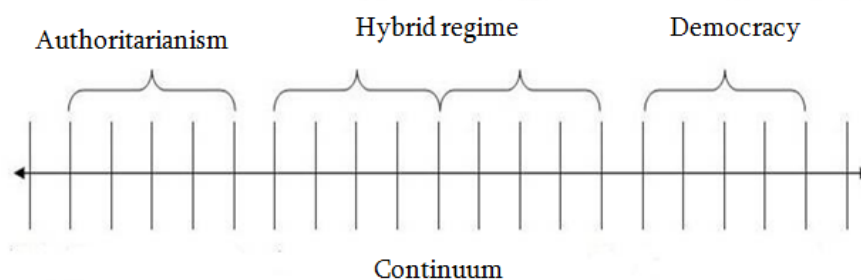
The category of the hybrid regimes is referred usually to evolution which takes place in Eastern Europe, especially in the former Soviet republics. Hungarian sociologist Elemér Hankiss was the first who introduced the concept of "hybrid regime" in order to define Janos Kadar's system of the communistic government of Hungary [2, 26-35]. Among researchers of the hybrid regimes: Guillermo O'Donnell [3], Larry Diamond [4] and Philip Schmitter [5] it is considered that they made the first attempts of interpretation of the concept of hybrid regimes and introduced this concept to scientific circle. Among researchers it is also necessary to mention Lucan Way and Steven Levitski [6] who accepted determination of "competitive authoritarianism" (competitive authoritarianism), having defined it as the hybrid regime. The Ukrainian researcher Mykola Riabchuk [7] also uses concept of competitive authoritarianism (competitive authoritarianism or semi-authoritarian) and "grey zone"; Gennady Shipunov uses the definition of the political hybrid regime [8]. The Russian political scientist Dmitri Fuhrman uses the term of "imitating democracy"

[9].

The purpose of article is to analyze to what extent analysis it is possible to talk about the existence of the hybrid regimes; in what degree we can consider them as new type of political regimes.

It should be noted that, despite great interest in studying hybrid regimes, there is a problem related to the necessity of creating definition, working out the model for the analysis of the hybrid regimes, classifying the tendencies in researches in hybrid regimes existng in the world.

As it has already been mentioned, there is a number of the concepts of the hybrid regimes. In order to better envisage them, let us make the classification of concepts.

The researchers of the first group believe that these regimes, on the one hand, have minimal procedural democracy, on the other hand - regular violations. Therefore, this concept of democracy is characterized with the following adjectives: incomplete democracy, facade democracy, representative democracy, etc. The representatives of this group are: Guillermo O'Donnell, Fareed Zakaria, Wolfgang Merkel, Andreas Schedler, Philip Schmitter, Dmitri Fuhrman.

The representatives of the second group consider these systems as new, democratized authoritarianism. Among them can be distinguished such concepts as: competitive authoritarianism, incomplete authoritarianism. The representatives of this group are: Lucan Way, Steven Levitski, Philip Roeder, Marina Ottavei, Mykola Riabchuk.

The representatives of the third group - Harley Balzer, Thomas Karozers, Anzhei Antoszewski, Rishard Herbut, Valdemar Zhebrovski - refuse to use of the categories of "democracy" or "authoritarianism" in the context of research of the hybrid regimes of political systems. They use such concepts as "created pluralism of", "dominant power regimes", "grey zone" (gray zone).

There are many approaches to theoretical understanding of the concept of hybrid regimes, mainly from the point of view of the unity of the concepts of democracy and authoritarianism. Considering a number of concepts for hybrid regimes, in this article the attention is mainly focused on the analysis of the approach of two Polish researchers Anzhei Antoshevski and Rishard Herbut, and also on analysing English concepts.

According to Antoshevski and Herbut [10], the main reason of the countries belonging to the sphere between democracy and authoritarianism is a hard economic situation and political culture. They state that besides earlier mentioned indicators, the delay in political development of the country plays an important role (which is understood as real social division of the party system and absence of civil society). The indicators of an economic inefficiency and delay of political development are taken from O'Donnell's concept. He proves that a country's place between democracy and authoritarianism depends on deep social and an economic crisis which is the result of transition from authoritarian regime [3]. In this case the stable political situation is connected with economic stability in the country; therefore, in the countries of unstable democracy improvement of society's life is one of the main aspects of the program of candidates for presidency and political parties.

According to Thomas Karozers “grey zone” can be the result of feckless pluralism, or through dominant power politics. In the conditions of absence of pluralism in society there still is a certain level of political freedom: regular elections, in power there are a number of political parties, and participation of society in politics is confined only to the voting process; political parties that fight for power, are corrupted and unavailable to ordinary citizens. In the regimes where political powers dominate, despite all democratic standards, there is no change of political elite that, in its turn, leads to striking out the borders between the ruling party (leader) and the state [11].

T. Karozers considers that diversity and multiplicity of party systems is the important factor for the countries existing between democracy and authoritarianism. When the principle of pluralism does not work, change of the power and elections become only formality, the ruling elite is not built up by political parties having different views; society becomes indifferent and is not interested in political reality of the country. The existing democratic principles have undemocratic means what, in its turn, causes the country's transformation from one regime to another. At the same time, the political system of the country has the features of both political regimes what can be defined as hybrid regime [11].

Antoshevski and Herbut consider that concentration of the power in the hands of the head of the state who is elected in the competing elections is the most important features of these hybrid systems. O'Donnell comes to the similar conclusions; he considers that this regime is characterized by low institutionalization power because the victory in elections grants a winner the right to govern according his/her discretion. This indicator became one of the main criteria in O'Donnell's classification of democracy: electoral democracy and pseudo-democracy (quasi democracy). The first is characterized by cyclic and fair elections and the minimum protection of citizens' rights. Pseudo-democracy is close to electoral democracy with respect to the level of pluralism, competitiveness of the party system and protection of civil freedoms, but in this case dominates “party power” what declines the importance of political parliamentary elections, obstructs formation and activities of opposition forces and violates human rights. O'Donnell presented the description of political regimes close to democracy which still do not have stability and consolidation of democratic traditions. They need time for consolidation of certain democratic standards; there is no guarantee that there will be no evolution in the direction of the non-democratic regimes [3, 9].

According to Antoshevski's and Herbut's consideration, the countries of Latin America (Mexico until 1997, Nigeria until 1999, Uganda, Venezuela, Peru and Indonesia) and the countries of Eastern Europe (Ukraine, Russia, Albania, Croatia) are the countries between democracy and authoritarianism. In the publications they analyze the hybrid regimes in Russia and Ukraine. In their opinion these regimes are characterized by president's domination in political systems, violation of civil freedoms and rights, dependence of judicial authority on administration and falsification of elections. They believe that in these countries, the only indicator of democracy is elections (presidential and parliamentary). The researchers often talk about the official report of Freedom House which states that in 2004, in Ukraine was electoral democracy and in Russia - electoral authoritarianism [11].

References

1. Diamond L. July 1996. Is the Third Wave Over? *Journal of Democracy*. Vol. 7, N 3.
2. Hankiss E. 1988. The “Second Society”. Is There an Alternative Social Model Emerging in Contemporary Hungary? *Social Research* 55:1/2.
3. O'Donnell G. 1996. Delegative Democracy. *Journal of Democracy*. 5 (1).
4. Diamond L. 1999. *Development Democracy: Toward Consolidation*. Baltimor.
5. Diamond L. April 2002. Election without Democracy: Thinking about Hybrid Regimes. *Journal of Democracy*, 13.
6. Schmitter P. C., Karl T. L. 1991. What Democracy Is... and Is Not. *Journal of Democracy*, 2, N 3.
7. Way L.A., Levitski S. 2010. *Competitive Authoritarianism, Hybrid Regimes after the Cold War*. New York.
7. Riabchuk M. 2009. *Agony of a “Blackmail State”: Rise and (Possible) Fall of the Post-Soviet Semi-Authoritarian Regimes*. A. N. Lushyckyj, M. Riabchuk (Hrsg.): *Ukraine on its Meandering*

- path between East and West. Frankfurt am Main.
8. Shypunov G. 2008. Theoretical and mythological bases of analysis of political regimes: the Ukrainian context. Scientific notes, a series of political sciences 3, Democratic transit in Ukraine summary of the electoral cycle 2004-2007. Ostrog.
  9. Furman D. 2010. Spiral Movement. The Political System of Russia in a Number of Other Systems. Moscow.
  10. Antoshevski A., Herbut R. 2001. Political System of the Modern World. Warsaw.
- Antoshevski A., Herbut R. 2006. Political System of the Modern Europe. Warsaw.
11. [Electronic Resource] –access regime
<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2004>

Rezo Korinteli
Grigol Robakidze University

On Complexes and Spiritually-Oriented Psychotherapy

The most psychoanalysts, Freud included, claim that psychoanalysis owes this term complex to the Zurich psychoanalytic school (Bleuler E, Jung C.) Complex organized group of ideas and memories of great affective force, which are either partly or totally unconscious. Complexes are constituted on the basis of the interpersonal relationships of childhood history. They may serve to structure all levels of psyche -emotions, attitudes, adapted behavior [6]. Jung discovered existence of complexes with the help of association experiment and proved them empirically. Doing so, he created the experimental foundation of depth psychology and psychosomatic medicine.

Bundle of Psychic elements grouped together around one or several instincts forming a stable matrix. The complex can reveal itself in: 1) our strong emotional reactions; 2) parapraxes or Freudian slips; 3) inadequate perception of the self and others; 4) its influence on personality – complexes possess us. We do not have them, they have us.

We have three kind of Complexes: 1) Conscious; 2) Repressed unconscious complexes which were once a part of consciousness, but have moved out again and 3) Unconscious complexes which have never been conscious.

C. Bauldounin divides complexes, appearing through life, in 3 main groups: 1. Object Complexes characterized by the desire for possession of an exterior object; 2. Ego complexes which have as their center of preoccupation the being itself, its meaning, its origin and its destination; 3 Attitude Complexes - represent ways of facing the events in life which repeat themselves systematically.

The types of complexes have appeared during development process of the depth psychology. I would like to mention some of them. These are:

Cain Complex - Attitude of the child towards his brothers. Their birth has a profound repercussion on his psychology and he is fearful, with more or less reason, that he may be displaced in the preferential affection of his parents and especially that he may lose the direct attention of the mother, which is the center of his infantile interest. The child reacts in the face of this fear with an intense hatred for his sibling and with the desire that the latter may disappear, in order that he alone may remain to enjoy the love of the mother. These infantile jealousies, easy to observe, manifest themselves in many ways ranging from a cold and depreciatory attitude to actual attacks on smaller siblings. This complex gives rise to fraternal rivalry and leads to a series of familiar situations, generating individual envy and creating the desire to surpass the

sibling. It may cause the neuroses or, if sublimated, may lead to protection of the sibling, which is pleasant manner of affirming one's own superiority.

Oedipus Complex - the sentiments of love towards the mother and the hatred of and desire to eliminate the father wholly guide the conduct of the child until five years of age. These sentiments of rivalry and hatred are later transferred to all persons occupying the place of the father teachers tutors chiefs and may generate the type of rebel and revolutionary who is always opposed to authority. In women Electra Complex love towards father and the hatred towards mother.

Destruction Complex. This complex is directly related to the oral and anal sadistic stages and is characterized by cruel instincts and destructive impulses. Oral cannibalistic tendency: there is tendency to destroy in order to eat. Once this oral phase is over, the destructive complex continues to manifest itself but in other matters than food. Sadism now is combined with the masochism and the child, who has enjoyed destruction and doing harm, now enjoys his own sufferings. The destructive Complex, when sublimated, may produce surgeons, great generals and through masochistic phase produce the type of ascetic, who mortifies himself for the sake of higher ideal.

Histrionic Complex. This complex embraces the group of manifestations of curiosity during childhood: the instincts to see and know and their antithesis to exhibit and conceal. The child wants to see everything, but this eagerness is especially obstructed in connection with the great infantile interest in questions, related to sex. This obstacle acts in many ways upon psychic development, creating the desire to conceal and with it the infantile tendency to lie. The child also has a great tendency to exhibit himself. Components of histrionic complex are: pleasure of being seen, pleasure of seeing, coquetry and the sexual coloring of all these pleasures; indications of sublimation in the theatrical display and in public speaking. Sublimations of these tendencies leads us, on the one hand, to inquiring mind of the investigator and scientist and on the other, to the histrionic calling of orators, sportsmen, theatrical or cinema artists etc.

Mutilation Complex. Freud calls it more descriptively "the castration complex". Apparently, as soon as the child discovers the anatomic difference between the sexes, he forms the opinion that the woman is incomplete, because she lacks the masculine external organs and he believes she lacks them, because they have been severed from her. He is afraid that the same may happen to him, moreover, if he is frightened by threats that this will be done to him, thus establishing the complex of castration. A little girl is also concerned with her incompleteness and believes that it will grow. When she finds herself deceived in this hope, she also falls within the orbit of this complex. The boy, who is proud of his sex, which he considers superior, is afraid to lose it. The girl acknowledges her inferiority and during the rest of her life will desire to be a man, maintaining her protest against this inferiority, protesting and desiring to surpass men or identify herself with them, which is called the Diana complex, after the virile Goddess of mythology. The other elements congregate around this first nucleus. The boy, consciously or unconsciously, feels guilt, whether owing to onanism, inquires which he makes in the sexual field or to the Oedipus complex and comes to believe that he will be punished by castration. The little girl thinks that the masculine organs do not grow on her, because her organs have been damaged by her touching them or that they were taken away from her in punishment. This "unconscious reasoning" powerfully influences the formation of personality and above all the inferiority complex of women. Adler holds that feminine psychology revolves around this inferiority and finds as a reaction, what he calls the masculine protest, which we already know as Diana complex. The sublimation of these attitudes leads in boys to the desire to affirm their superiority to become leaders and in girls to the type of woman, who competes with men in the sports and games, in business, in politics or in arts.

The birth complex comprises another sector of infantile curiosity. Sooner or later the little one becomes interested in the origin of the children. The more or less ingenious explanation of his parents fails to convince him and he then develops a series of theories of his own, concerning the birth, theories strongly influencing his conduct. He imagines that baby comes from digestive apparatus and emerges through mouth, the navel or the anus. It is difficult to believe that children know intuitively much more than we imagine. Ideas and ancestral conceptions that manifest themselves by dreams act primarily in their unconscious. In relation to the birth complex the desire for protection manifests the desire to return to the mother's breast, so that the anxieties occasioned in facing life may be remedied; a reaction which endangers so

many typical attitudes.

Weaning Complex. The first big conflict which the child experiences in life, after the one involved in his own birth, is weaning. During this period he must separate from his mother what is painful experience. The aggregate of psychic phenomena, grouped around the separation from the mother, constitutes the weaning complex. Weaning complex will repeat itself later throughout his existence in each incident recalling it: attendance at school, separation from the family, marriage. The child, who is dominated by this complex, will be unable to adjust himself easily to a new way of life and may manifest characteristic symptoms: certain eccentricities as regards meals, avidity and gluttony, which, when the later are transferred to the mental sphere, may occasion an exaggerated ambition and a desire to pass everything which must necessarily clash with reality.

Withdrawal complex comprises a characteristic attitude which is repeated throughout life. When the child and subsequently the man finds himself before a new external event, which he must face when he must pass from one stage to another, he experiences the fear of unknown and the impulse "to withdraw". This impulse may generate nostalgia for a past epoch, nostalgia leading to regression. The child returns psychically to the preceding stage and becomes more infantile. He abandons the interests which logically the outside world should arise in him and becomes introverted. He directs his interest inward, becoming self-centered, loving solitude and falling many times into narcissism, which is love for one's self.

The

inferiority Complex is caused by the following factors:

a) **Organic defects.** An infant with the congenital or prematurely acquired inferiority (lack of a member, an eye, visible structural defect, crippling cardiac diseases etc.) feels intensely his inferiority not only before adults, but also in the presence of other children. It is not only in connection with these definite minus values, but also in the case of small variations in appearance, which cannot be considered as abnormalities, but which have a decisive influence owing to their social valuation: corpulence, pronounced ugliness, uncommon hair coloring or complexion including even striking beauty.

b) **Education** plays a fundamental role and especially the two extremes: severity and indulgence. The old fashion system of education produces two reactions - either the child adopts himself and becomes an "example", failing later, when he becomes a man without initiative or ability in the struggle of life; or he becomes a rebel, thus demonstrating an ambitions, exaggerated sensitivity and obstinacy, which, in case of he fails to attain success, will give him an event greater feeling of inferiority. On the other hand, excessive indulgence will produce a false feeling of omnipotence, which will soon suffer a sharp blow when meeting with the reality, producing a consequent depressive reaction.

c) **Family constellation.** It is a peculiar position of the individual with relation to the rest of the home group. This is readily understood, is definitive, since it shapes the reactions of the child from infancy. It is understandable that a child, who has no parents, suffers more from his inferiority, as does a child brought up by a stepfather or a stepmother. The status of only child is also very typical. This status usually leads to complete dependence or indulgence with all its consequences. The youngest child also finds himself in a special position, easily explainable. The status of the only woman among men or the only man among women is also typical. The position of the undesired child may also be understood without effort.

d) **Sexual difference** plays a vital role in the intensification of the sentiment of inferiority. In our society there is undervaluation of the feminine sex which is considered, whether consciously or unconsciously, as inferior, arriving at the antithetical concept, which Adler expresses as follows: masculine=strong=above, feminine=weak=below. This produces in men the necessity to maintaining their position at all costs with the consequent worry that they may lose it, and in girls an impotent envy, masculine protest. It represents a woman who tries to escape from her femininity and imitates male roles, which is expressed in permanent competition with man. The complexes do not present themselves separately as independent entities as there is a whole network of connection between them, intermingling their manifestations and symptoms. It is essential never to lose sight of the fact that our tendencies constitute a network and that energy circulates through this in all directions.

The

different schools of Psychoanalyse distinguish also father, mother, hero, money, Pharisee, scapegoat, Esau, Judas, prodigal son and other complexes.

In order to identify complexes we have to observe our emotions and notice the following:

1. What stirs up our powerful emotional reactions?
2. When do we control others excessively?
3. What are we defensive about?
4. Which ideas do we turn into a dogma?
5. When do we become fanatical?
6. When are we extremely stubborn or what is the practical matter we forcefully insist on?
7. Whom do we love or hate, and what are the qualities we hate or love for? Are we likely to love or hate someone in whom we see the traits that we like or dislike in ourselves?
8. Which of life's challenges make us "fall apart"?
9. What situations make us become belligerent, spend money foolishly, make imaginary speeches to ourselves, whine and ask everyone for advice?
10. When our ego has lost its effectiveness and we are at the mercy of unconscious forces.

When a Complex is touched,

- 1) we are likely to have a strong feeling of inadequacy;
- 2) we are tempted to speak or act precipitously;
- 3) we consider our perceptions to be self-evident and refuse to listen to another point of view;
- 4) we may see a situation euphorically - as "perfect" or highly romantic;
- 5) we are likely feel angry when someone talks encouragingly;
- 6) we may talk harshly to ourselves or to other persons;
- 7) we may feel gripped by a compulsion that we cannot control.

In order to integrate complexes we have to:

- 1) make our complexes conscious or identify them in order to integrate and use them for personal growth;
- 2) withdraw projections;
- 3) get rid of them for self knowledge and self growth;
- 4) understand the aims of complexes;
- 5) transform them with the help of mental and emotional efforts;
- 6) extend our consciousness through integration of our complexes.

In order to achieve these goals different types of Psychotherapy are used. At the present stage of development of psychotherapy, the greater emphasis is made on spiritual dimension of human being and on spiritually oriented psychotherapy which are oriented toward personal growth. The best example of it is the new classification of mental diseases which is prepared by the World Psychiatric Association and is known as psychiatry for the Person. Psychiatry for the person tries to restore the drawbacks (potential for dehumanization social disparities and exclusion) of globalization. Its key principals are the promotion of a psychiatry of the totality of the person (including both ill and positive health), by the person (with clinicians extending themselves as full human beings, rather than abstract healing technicians), for the person (seeking to assist the fulfilment of the person's life project), and with the person (in respectful collaboration with the person who consults).

According to J. Hiatt [2], spiritual dimension is distinguished by the following set of attributes:

1. It is a part of the person concerned with meaning truth purpose or reality- the ultimate significance of things or it has noetic function;
2. This meaning is perceived as rooted in nontangible domain and psychotherapy is aimed at the recognition of this reality i.e. it has hermeneutic quality;
3. The spiritual dimension is fundamentally experiential and intuitive rather conceptual. It comprises direct experiences of being and direct mental apprehensions, rather abstraction and reasoning, and is thus not an aspect thought;

4. It is in constant dynamic flux characterized by process than structure; it shows the fluid movements of an organic whole, rather than mechanistic interactions of the parts, and tends to be experienced as relatively undifferentiated energy states;
5. This flux evolutionary. Unlike the prior causality paradigm of physical or psychological development; it has a perceived teleological quality - sense of moving toward some end point;
6. This dimension manifests itself in specific behaviour and conceptual systems. These are efforts by the mind to concretize meaning. Their specific content is significantly influenced by prior experience and does not describe ultimate reality. They are, however, objectifiable manifestations of universal processes that can serve as vehicle for spiritual growth. Like other psychological structure, they can produce stultification, if they become the end (the reality) rather than means (its representation), or destruction, if confused, with other psychological processes;
7. The spiritual dimension has an integrative synthetic function for the individual. It brings the seemingly disparate parts of their personality and fragmented nature of experience together into a single whole. It also provides direction and may be experienced as a striving to better oneself or to achieve harmony with the world. Unity provides context and therefore meaning, and it is toward such unity that the person is evolving. This phenomenon is described by Erickson in his concept of Ego- integrity (Erickson E. 1959). Jung meant the same by notion of centroversion [4].

The phenomenological manifestation of spiritual dimension happens during direct encounter with it which is brief and unexpected and often unrecognized. They tend to be associated with some repetitive activity such meditation or prayer or with particular emotionally charged situation or near-death encounters. They arise when conditions for altered states of mind of consciousness occur in an existentially meaningful context and are characterized by a sense of widening or disappearance of time and space boundaries, intense feelings of pathos, joy, or profound peaceful neutrality; and a state of being rather than thinking about being. Such experiences are difficult to describe, because the differentiating nature of words and concepts seems to clash with their undifferentiated nature.

Maslow described the Peak experiences [8]. Peak experiences refer to extreme states of being cognition, moments of the highest happiness and fulfillment that occur when we are able to love something for its own sake. They may involve, for example, a religious or nature experience, an aesthetic perception, a creative moments, intellectual insights and other. Peak experiences often involve losing one's sense of boundary, so that the experiencer seems to become a part of all people, a part of all nature, temporarily losing the sense of self or personal identity. For example the exultation of a sport victory in which one thinks "I won" would not be qualified as a peak experience, as it is too closely linked to ego satisfaction. In peak experiences, the object perceived is seen as complete and unique, without needing to be compared with or related to anything else. The object is perceived with loving care, often accompanied by emotion of exultation. And the object is seen with "fresh eyes", as if for the first and last time ever. A peak experience typically is an experience of "unity" as if we were one aspect of a larger design, in which everything is connected to everything else. In this state of unity all apparent dichotomies are reconciled. Wiliam James commented: "It is as if the opposites of the world, whose contradictoriness and conflict make all our difficulties and troubles, were melted into unity" [3, 308].

There are some difficulties to reconcile this spiritual paradigm with the reductionism of medical thinking. The western science has been based on assumptions that observation can be objective, implying a clear separation between the observer and the observed, and that the universe behaves mechanically, with the absolute space and time, fundamental particles of matter separated by empty space, and linear causality. Quantum physics and relativity theory have shown, however, that as one goes outside the realm of the universe perceptible to our senses, these assumptions are no longer valid. At the subatomic and interstellar levels time and space are not absolute; causality is not linear; there are no elementary particles, only processes, and matter is actually energy in wavelike patterns of probabilities of interconnection; the universe is a continuous field of energy, in which matter is constantly being created as condensations of the field, transmuted, and then destroyed, and all parts are interconnected; and the observer and the observed cannot be separat-

ed and, hence, the observation must influence the observed. The “bootstrap Hypothesis” further points that the universe does not exist independent of consciousness, and that any theory of the physical universe must incorporate a theory of consciousness. According to the depth psychology, the unconscious depicts a dimension of the mind that does not adhere to Euclidian space, linear time, linear causality, or subject/object distinction, and there is a fluid interchangeability and identity of the objects. The concordance of the quantum-relativistic, psychodynamic, and spiritual models suggests that substrate of the phenomenal world is a dynamic field of energy. Ancient eastern and western spiritual systems describe the worldly aspects of existence, comprising the physical universe and ego-consciousness as superficial to a more fundamental spiritual aspect. The mechanistic universe is a useful construct, reflecting the nature of human ego-consciousness, while the dynamic model is a product of its substratum, the unconscious which functions as the perceiver and translator of a different level of reality.

The main principles of Spiritually-oriented psychotherapy are:

1. There exists in each of us the capacity for spiritual maturity, the meta- need for self-realization [7] and individuation [4];
2. Self realization means identification with our true authentic self;
3. In contrast to early psychoanalytical approach which considers the self as conflictual and neurotic entity, spiritually oriented psychotherapy considers our self as an unconflicted, healthy and whole centre of personality;
4. It exists and functions on three level conscious, unconscious and on the level of authentic self (more repressed than unconscious);
5. Disease is caused not by conflicts in the self as old model considered it, but by not being able and identify with the true authentic self;
6. Healing consists of the patient’s disidentifying from his/her usual sense of self and identifies with his/her authentic self. The point of therapy is to help the patient identify with her authentic self.

It is very interesting to consider egotism from the view point of spiritually oriented psychotherapy. Love directed to oneself is generally considered to be synonymous with egotism or narcissism, which means love of your own appearance i.e. mask, Persona [4].

In the case of self-love all depends on what we love in ourselves and how we love it. It is truly egotism if we love the egocentric and separative aspects in us, the craving of pleasure, possessions, and domination. But if we love what is higher and best in ourselves, what we are essentially, if we love our potentialities for growth, development, creative ability, and communion with others, then this love, devoid of egotism, urges us to live a life of higher quality. This love is then not only an obstacle to loving others in the same way but, rather a powerful means for doing so. The Egotist cannot determine own borders and he looks at the world from his own prism which is a sign of psyche inflation.

Spiritually oriented psychotherapy differs from other types of psychotherapy. In order to make it clear, we can compare and analyze some aspects of Freudian and Jungian approaches. Freud’s approach is analytical- reductionist i.e. it reduces the complex events to the simple one for example love to sexual instinct. In contrast to Freud, Jung talks about spiritual instincts, i. e. existence of innate spirituality in human being. Unlike Freud, who considered Religion as a type of collective neurosis, Jung talks about religious function of the soul. For him religion represents Meta need of Human being. Freudian method is causalistic, which searches for revealing the cause of an illness. The Jungian analysis is oriented not only to the cause, but also towards an aim of the illness i.e. it is teleological. According to Jung, we can fully understand the essence of personality and the meaning of disease only when we make conscious the intentionality of the personality. He considers Unconsciousness as a goal-oriented system and the mental illness as a possibility of self-realization. It transcends the strict medical model and views psychic disorders not only as damage, disability, malfunction, and deficiency but as the realization of the self and the world.

Summary:

There are different types of complexes and accordingly various ways to cope with them. That is why different psychotherapies have been worked out. Today, a great attention is given to spiritually oriented psychotherapy and its necessary components of spiritual dimension. Spiritual dimension of human experience is the main character of spiritually oriented psychotherapy. The main feature of spiritually oriented psychotherapy, especially its new model of self, therapeutic process and techniques represent hermeneutic synthetic qualities searching for absolute truth, which does not belong to any religious confession. The spiritually oriented psychotherapy differs from other schools of psychotherapy.

References

1. Bauldoun C. 1934. The Mind of the Child. *International Journal of Psychoanalysis*. 15:477-478.
2. Hiatt J. 1986. Spirituality, Medicine and Healing. *Southern Medical Journal*. Vol. 79 N 6, 736-743.
3. James W. 1902. *The Varieties of Religious Experiences*. New York. Longmans green and Co.
4. Jung C.G. 1966. *Two Essays on Analytical Psychology*. The Collected Work of Carl Gustav Jung. Princeton NJ Princeton University Press. Vol. 7.
5. Jung C.G. 1966. *Conscious, Unconscious, and Individuation*. The Archetypes and the Collective Unconscious. CW of Carl Gustav Jung. Princeton NJ Princeton University Press, Vol. 9.
6. Laplanche J., Pontalis J.B. 1988. *The Language of Psychoanalysis* Institute of Psychoanalysis.
7. Maslow A. 1954. *Motivation and Personality* (2nd ed.) New York; Harper & Row.
8. Maslow A. 1968. *Toward a Psychology of Being* (2nd Ed.) Princeton ,N.J.: van Nostrand.
9. Mezzich J.E. 2007. *Globalization and Psychiatry for the Person*. WPA regional Conference/CSP Annual Congress. Shanghai.

David Charkviani, David Dzidziguri
Grigol Robakidze University

Dispositional Judgment Effect

In everyday life, each of us has a desire to determine the reasons of the happened, current and anticipated events in the existing social environment. We, as observers, pay attention not only to physical side of our and other people's behaviour, but we also try to determine its motives and answer the questions about the subsequent results. Let us suppose that a person strives to succeed in any particular sphere and often reveals aggressiveness in his/her behaviour. The question arises: does it mean that this person is innately aggressive? Can his/her behaviour be conditioned by certain circumstances (specific situations) independent from him/her? When someone vehemently protects any political standpoint, it should be found out whether he/she really shares this viewpoint or this fact is conditioned by the peculiarity of the existing situation. Giving adequate answers to such questions we identify the reasons for our as well as other people's actions on the basis of which we can "explain" i.e. interpret them. Generally speaking, the process of determining the causes of own and other people's behavior is called attribution causality [1].

Procedural and component content of the attribution judgment is as follows: a person (an observer) tries to determine the reasons causing another person's (target subject) behaviour on the basis of observing him/her. Based on certain information, an observer ascribes a target subject's behaviour to internal (personal disposition) or external (situational characteristics) causes.

It is supposed that the psychical mechanism of attribution not only provides a person with some knowledge on the given situation, but also has impact on ongoing processes in the given circumstances within certain limits. In the process of attribution, as the process of cognitive psychical mechanism, people usually reveal some kind of tendentiousness in their own evaluative judgments. (It should be noted that quite often biased debate is also typical of scientific discussion what is proved in a lot of doctrines existing in psychology; this makes the research of this phenomenon more topical) [2].

In the given paper is discussed tendentiousness of the cognitive process that is called dispositional judgment. Such a form of reasoning implies underestimation of external and overestimation of internal factors by an observer in the process of determining others' behaviour. The term "fundamental error of attribution" stands for dispositional judgment [3]. The main aim of the research is to analyze the determinants of dispositional judgment (ignoring coercive behaviour, unrealistic expectations, level of confidence) and its results.

Relevant studies have shown that prognosis of inter-situational (different contextual circumstances) forms can appear beneficial enough. Sometimes, occur conditions in which the assumptions based on personal qualities become actually true.

Such favorable conditions arise in the following cases:

First, prediction based on the unity of multiple and various observations in the past that is directed to the long-term averaging data and not to future behaviours and their outcomes.

Second, prediction that is related to the formation of emergency cases or their results, and the behaviours of people that are forecasted compared to others, in the past was more extreme.

Third, when in the process of forecasting the frequency data of individuals' unity is considered, especially if the frequency is vivid, neglecting of situational pressure detected by an observer cannot pass "with impunity," i.e. without a loss.

Thus, when there is real difference in individuals' actions, then it is likely that the information of personal qualities of individuals can serve good to successfully predict their behavior. Similar things can also occur in new circumstances. At the same time, such prediction can be realized only if an observer knows well a target subject or if the supposed behaviour has extreme character [2].

Strictly controlled scientific research data indicate quite convincingly that a certain individual's behaviour in certain circumstances based on dispositional judgment (focus on personal features and ignoring situational characteristics) appeared less effective.

Such a conclusion, in general, cast doubt not only on righteousness of our intuitive judgments, but also the trustworthiness of the numerous procedures and traditions that are widely used in modern social life. We mean selection and allocation of professional staff in different organizations, pre-election programmes fit to a candidate's personal qualities in the process of political debates, traditions prevailing in literature and journalism where a "modern" hero-character's individual qualities and actions are specially emphasized, characterizing daily actions of individuals and ourselves.

Nowadays, due to the following circumstances value of these procedures and traditions seem dubious: according to the reliable and valid empirical data, an individual's behaviour in different situations, his/her inner coordination appeared insufficient (negative outcome of dispositional judgment). At the same time, we must not forget that in everyday life an individual acts in limited number of different repetitive situations. That is why, in the process of watching an individual's behaviour and its prediction, an observer relies on the supposition that other situation will not greatly differ from the present one and his/her personal qualities will remarkably contribute to determining a target subject's behaviour. This circumstance, with purely pragmatic standpoint, is the basis for making relatively successful prognosis of the behaviour by

an observer and establishing more or less effective relationship (positive side of dispositional judgment).

References

1. Charkviani D. 2004. *Fundamentals of Experimental Social Psychology*. Tbilisi: Language and Culture.
2. Ross L., Nisbett R. 1999. *The Person and the Situation*. Moscow: Aspect Press.
3. Ross L. 1997. The Intuitive Psychologist and His Shortcomings. In L. Bercovitz (Eds.) *Advances in Experimental Social Psychology*. pp.173-290.
4. Jones E., Harris E. 1967. The Attribution of Attitudes. *Journal of Experimental Social Psychology*, 3. pp. 173-290.
5. Ross L., Amabile T., Steinmetz J. 1977. Social Roles, Social Control and Biases in Social Perception. *Journal of Personality and Social Psychology*, 35. pp. 485-494.
6. Gilbert D. 1991. How Mental Systems Believe. *American Psychologist*, 46. pp. 107-119.
7. Uznadze D. 1966. *General Psychology*. Tbilisi: Metsniereba.
8. Bruner J. *Cognitive Psychology*. Moscow: Progress.
9. Jucoby D., Toth J., Lindsay S., Debnar J. 1992. Lectures for Lay-person: Methods for Revealing Unconscious Processes. In R. Bornesttein, T. Pittman (Eds.) *Perception without Awareness*. N.Y.: Guilford Press, pp. 81-120.
10. Kahneman D., Slovik G., Tversky A. 2005. *Decision Making under Uncertainty*. Kharkov: Centre of Humanities.
11. Ross, L., Green, D., House, P. 1977. The "False Consensus Effect": An Egocentric Bias in Social Perception and Attribution Processes. *Journal of Experimental Social Psychology*, 13. pp. 279-301.
12. Sherman, S. 1980. On the Self-Erasing Nature of Errors of Prediction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 39. pp. 211-221.
13. Strickland, L. 1958. Surveillance and Trust. *Journal of Personality*, pp. 200-215.
14. Dunning D., Griffin D., Milojkovic J., Ross L. 1990. The Overconfidence Effect in Social Prediction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58. pp. 568-581.
15. Charkviani D. 2004. Psychological Peculiarities of Decision-Making in the Conditions of Uncertainty according to D. Kahneman and A. Tverski. *Journal "Epoch", Social Sciences*, 4. Tbilisi, pp. 87-06.
16. Hogarth R. 1981. Beyond Discrete Biases: Functional and Dysfunctional Aspects of Judgmental Heuristics. *Psychological Bulletin*, 90. pp. 197-217.
17. Snyder M., Ickes W. 1985. Personality and Social Behavior. In C. Lindzey, E. Aronson (Eds.) *Handbook of Social Psychology*. Hillsdale, N.Y.: Erlbaum. pp. 883-947.
18. Gilbert D., Jones E. 1986. Perceiver-induced Constraint: Interpretations of Self-Generated Reality. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50. pp. 269-280.
19. Lepper M., Green D., Nisbett R. 1973. Undermining Children's Intrinsic Interest with Extrinsic Rewards: A test of the "overjustification" hypothesis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 28. pp. 129-137.
20. Wachtel P. 1973. Psychodynamics Behavior Therapy and the Implacable Experimenter: An Inquiry into the Consistency of Personality. *Journal of Abnormal Psychology*, 82. pp. 324-334.
21. Swan W. Quest for Accuracy in Person Perception: A Matter of Pragmatics. *Psychological Review*, 91. pp. 457-477.
22. Heider F. 1958. *The Psychology of Interpersonal Relations*. N.Y.: Wiley.
23. Miller A., Ashton W., Mishel M. 1990. Beliefs Concerning the Features of Constrained Behavior: A Basis for the Fundamental Attribution Error. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59. p. 63.

Perspectives for the Formation of an Effective Model of Human Resources Management in Georgian Organizational Culture

The paper shows, that the evolution of scientific study of human resources management expresses great interest in the improvement of efficiency of human work. In this regard, a number of theories have been developed by scientists, classified into four groups: 1. Classic Theory, 2. Theories of Human Relations, 3. Theories of Human Resources, 4. Modern Theories.

“Classic theory” developed in 1880-1930. In that time the American direction of scientific organization of work was leading; its founder was F. Taylor. The main concern of this trend was to force people to work more efficiently. There developed number of organizational procedures, differentiated procedures of payment. The model was - “economic man”. It was considered that working makes no sense for laborers and their only interest is to get wages. Individual characteristics of workers were not taken into account. Taylor’s ideas were developed by F. Gilbreth and H. Emerson. They also focused on the creation of physical comfort for workers. The European direction of scientific organization of work, led by H. Fayol (France), has developed this doctrine to involve such factors as: the division of work, the authority of administer, the priority of collective interests, equity incentives etc. European School of scientific organization of work, as opposed to the American, pays more attention to the creation a moral comfort for workers.

In 1920-1930, approaches that were more sensitive to the “human factor” began to develop in the field of personnel management in the United States. On the agenda there was the need to abolish a sharp demarcation between management and employees which characterized the school of scientific organization of labor. There was the need to create conditions for the development of partnerships between management and workers with the aim of creating a positive work environment. The most complete approach is reflected in the “theory of human relations” which found its use in 1930-1950. The founder of the theory was an American psychologist E. Mayo. The essence of his concept is as follows: for employees the labor is worth less than the social and psychological conditions. All problems must be solved from the point of view of human relations. In a series of famous experiments that he conducted in the city of Hawthorne is shown that the job satisfaction does not come to getting high salary. The motive for the effective work is the good relations between workers. According to him: 1. Strict bureaucratic system is not compatible with human nature; 2. Leadership should be more focused on the people, but not the product. For the efficient work, informal relationship is crucial in organizations. “The theory of human relations”, developed by R. Likert, identified four styles of leadership, among which the democratic style is the best means to improve the efficiency of the organization.

Since the 1960s, “theory of human resources” became topical; the main idea was that there is no need to study the human mind, but his/her behavior. Human behavior is a reaction to the stimulus, and thus, the repetition of the positive stimulus strengthens positive behavior. This behavioristic approach has shifted to the relationship between managers and subordinates. It aimed to increase the efficiency of the organization by maximizing human resources. The founder Ch. Bernard believes that the functions of the administer should include the following: 1. Solutions, which stimulates the activity of the staff, 2. Organization must operate within a well-designed communication systems, etc. According the representatives of this school, it is considered that the leading role in relation to the work have motivation. Positive motivation is a major factor in the success of labor. This aspect has been enriched by famous scientists: A. Maslow (hierarchical theory of needs), F. Herzberg (two-factor theory of motivation), D. McGregor (Theory X and Y), and others.

Since the 80s the modern theories of human resource management started developing, where it should be noted the “theory of human capital” and the “theory of strategic human resources management.” According to the founder of the “theory of human capital” T. Schultz, the study of the U.S. economy gives grounds to assert that the income from human capital is greater than that of physical capital. From his point of view, the developing countries should invest primarily in health care, education and science.

Among the “Theory of strategic human resource management” the most famous is the “Harvard School” (M. Bier, P. Boksal, D. Guest and others.). They claimed that in relation with people an approach designed for the long term must be developed. People need to be considered as potential assets rather than variable expenses.

A particular alternative of human resource management is a Japanese approach - “human being management”, founded by K. Matsushita. He says that the person is the central subject of the organization and special object of management. It is not regarded as a “resource.” The strategy of the organization and its structure must be built on the basis of human desires and abilities. Another prominent leader of the Japanese management William Ouchi developed Z theory, which is widely used in the Japanese management. The main feature of this theory is to motivate employees by the system of collective principles, by promoting loyalty to the organization.

The process of the evolution of theories of human resource management shows that there is a growth of humanistic tendencies to the human beings. Obviously, these trends come from pragmatic interests of improving the efficiency of the organizations. These trends are clearly evident in the “Harvard School” of human resource management and found its culmination in the Japanese management.

Developing countries, including Georgia, require applying effective models of human resource management mentioned above. These models can give a great impetus to the development of their organizations and society at all. In Georgia, in the management of human resources is not satisfactory situation and there is a great need in effective models to be used.

We conducted a survey in 20 organizations (in collaboration with K. Paichadze). 5 of these organizations were government agencies, 8 - private companies, 7 - commercial banks. The study was aimed to investigate the factors that cause conflicts in organizations and identify the typical pattern of organizational climate. The study involved 120 employees. Gender structure: men - 70, women - 50. The average age of respondents was 27 years old. Minimum age - 20 years and the maximum age - 60 years. We used the “style of conflict behavior” questionnaire by C. Thomas (Strategies: 1. Confrontation, 2. Compromise, 3. Adaptation, 4. Avoidance, 5. Cooperation) and the “organizational climate” questionnaire, consisting of the 6 factors (1. Style of leading. 2. Motivation. 3. Communication. 4. Employee participation in decision-making. 5. Setting of organizational goals. 6. Work control).

According to the results of the survey, among the 5 strategies respondents preference is given to the strategy of avoidance ($M = 7.05$), which is not a positive result, because it may facilitate serious conflicts in the future. After the “avoidance” the preferred strategy was a compromise ($M = 6.73$). Adaptation takes the third place ($M = 5.43$), although not statistically significant. Cooperation ($M = 5.41$) is ranked fourth. According to Thomas, it is the best strategy, because it brings positive results for both sides of the conflict. The confrontation strategy has the lowest value ($M = 5.39$).

The study of organizational climate was carried out on the same employees. Prioritized factors are located in the following order: communication ($M = 2.27$), leadership style ($M = 2.22$), motivation ($M = 1.77$, not statistically significant), setting organizational goals ($M = 1.70$), work control ($M = 1.52$, not statistically significant), the participation of employees in decision making ($M = 1.06$).

As can be seen above, there are 2 most significant preferred factors - communication and leadership style. On the one hand, the relatively high levels of these factors indicate positivity and organizational climate, but on the other hand, are in the conflict with a low level of employee participation in decision-making. All of these factors indicate the level of democracy in the processes of the organization. It is clear that the quality of democracy in Georgian organizations is significantly less in the business processes. Thus, our human resources currently are not effectively used. This determines the lower rate of development of organizations and society as a whole. Even with the existing base, the use of successful models of human resource management in organizations can be a powerful stimulus for the development of the country. The more successful the model will be used, the more it will affect the development of the society and the country.

From the point of view of human resource management the most advanced is the Japanese model which for decades has proved its highest efficiency all over the world. Japanese management focuses mainly on improvement of human relations. These relationships include: mutual consistency, focus on group interests, employment stability and harmonious relations between workers and management, etc. This has led to unprecedented results in the country, known as the “Japanese miracle”. In the Japanese management, human resources management is recognized as the highest priority. Japan is the country with no natural resources; all expectancies are to reach the most effective use of human resources. To do this, they form a good working environment, improve labor warranty, there are good opportunities for professional and personal growth, increased work motivation, stimulated a sense of loyalty to the organization, etc. All this has helped Japan to become the most developed country in the world. It is for this reason that many countries are trying to apply Japanese management model.

Georgia also is the country with no resources and like Japan should focus on the effective use of human resources in order to increase the pace of development. Thus, the Japanese model of human resources management is one of the most useful approaches that can give a powerful impetus to the development of Georgia. In particular, this refers to those components of the model of management, which are free of cultural specific. Namely, stable work guarantees, social guarantees, guarantees of career growth, motivation, involvement of employees in the decision-making processes (real democracy), free communication, the climate of cooperation and others. The culmination of the high democratic nature of Japanese management is that the mechanism of management is created by employees from the bottom. It is very significant for our reality, because there is a wealth of administrative and bureaucratic aspirations, limiting the pace of organizational development and society as a whole.

References

1. Goroshidze G. 2012. International Aspects of Organizational Psychology and Formation of the Effective Model of Organizational Behavior in Georgian Culture. *Internet-Academy*. N 2 (21). Tbilisi, pp. 17-29.
2. Goroshidze G. 2012. Psychological Factors of the Development of Georgian Organizational Culture. *Internet-Academy*. N 2 (21). Tbilisi, pp. 43-45.
3. Shubladze G., Mgebrishvili B., Tsotskolauri F. 2008. *Principles of Management*. Tbilisi: Univrsali.
4. Armstrong M. 2002. *Strategic Management by Human Resources*. Moscow: INFRA-M.
5. Grekhem Kh. T., Bennett R. 2003. *Management by Human Resources*. Moscow: UNITI-DANA.
6. Imai M. 2004. *Kaizen: Key to the Success of Japanese Companies*. Moscow.
7. Lavrov A. U. 2005. *Theory of Organizations*. Text-book. V edition. Chita: ChitGU.
8. *Psychological Tests*. Ed. A.A. Karelina. Moscow, 2002.
9. Pshenikov V. V. 2000. *Japanese Manager. Lessons for Us*. Moscow: Japanese Today.
10. *Comparative Manager*. Novgorod, 2007.
11. *Management of Organization by Personnel*. Ed. A. Y. Kabinova. Mpscpw: INFRA-M, 2005.
12. Charkviani D. 1988. *Structural and Functional Peculiarities of Identifying Personality*. Tbilisi: Metsniereba.

Colorful Ways of Art Therapy

Art therapy is an expressive medium, a bridge between conscious and unconscious. The best slogan to fit this method, as a means to restore and make whole a human being, would be “I create, therefore I am being created.”

Art therapy – as the meaning of these words suggests – is art paired with one of the modules of psychotherapy. Art therapy is not a drawing class or any general art class for that matter. The patient is not required to know how to draw or make clay models well or at all. On the contrary, the lesser the traces of deviation are camouflaged and erased by artistic techniques, the more we learn from information coming directly from the patient.

Whom does art therapy target? What kind of people and patients does it target? With rare exceptions – and we will discuss these exceptions later – it targets everyone, similar to art in general.

Art is by definition a healer. I would add, however, that it heals certain cases. Art may even inflict a disease. It depends on the field of art and whether or not we use it properly; whether or not we are able to identify healthy emotions in the palette of colors and to focus on this experience.

Art makes us free. It is a window to the realm of phantasy and beauty. Art is freedom, or is it? Maybe it is slavery, though voluntary, to the basic aesthetic rules? Maybe it is an obsession with the search for perfection? Or is it a secret revealed to others, which absolutely craves both the provider and the recipient audience, being otherwise doomed to sink into oblivion?

Art therapy implies greater freedom than just art. It is a trip into the depths of one’s soul. You are the traveler and your self is waiting for you at the end of this trip. You are the creator and you are the audience. It is a process of return to one’s self, return of one’s reflection into the mirror. And only after that, one comes to wish to share or hold back his or her secret.

Art created by an individual – though this art may be most primitive and plain – is always therapeutic, more therapeutic than art created by someone else, though it may be a masterpiece by a brilliant artist who needs a certain degree of readiness, maturity, knowledge, and the right emotional perceptibility to create this masterpiece. The process of creation itself heals a person, brings him or her joy, and helps express emotions he or she cherishes. Man drew even when living in the cave; drew what he or she saw, believed, and liked.

The advantage of art therapy over other methods is its universality and comprehensiveness. Besides enabling the therapist to set numerous objectives and use this method with a greater range of patients – such as those suffering from emotional trauma, physical abuse, anxiety, substance abuse, learning difficulties, and others – art therapy, more than any other method, has the ability to team up with or combine more than one psychotherapeutic module. In combination with psychoanalysis, art therapy eases the process of deep analytical search by means of a greater number of ways of expression. After all, while words are a very difficult tool of expressing internal problems, the universal language of art is the very rich depository of symbols that flow from the unconscious and, besides the verbal means, are expressed through body language, through the patient’s hands, and therefore often reveal deeper and more precise psychological processes. The therapist is able to observe visually this symbolic content, which, in the case of psychoanalysis, he or she would be forced to achieve with the help of his or her own imagination. And as you know, the body has its own language and memory.

Although it remains debatable to this day whether or not an individual cell, the body, or one or another body part is capable of remembering – that is, whether or not a cell outside the brain store information independently – in this particular case we are not talking about phantom pain or the issue of sensation

after organ transplantation. Rather, by body memory we mean classic gestures, motions, tics – when a tic is not a side effect of psychological trauma and emerges only in stressful situations or as a result of extreme exhaustion, and unequivocally copies a facial expression or a motion that reflects a similar type of behavior in or response to stressful experiences – when, with the help of cognitive methods, a person drives away fear from his or her mind, processing and analyzing this fear.

The body, however, keeps clenched fists or a frightened pose, for example, for a long time, and it much longer to erase a facial expression or a body silhouette than to remove the stress at the mental and emotional levels.

When working with patients in this manner, a story long gone from the active storeroom of memory may come to life on its own.

Art therapy can benefit any module of psychotherapy. While the cognitive therapist is interested in how the patient uses, pursues, or manages his or her goals, needs, or instincts, art therapy enables the therapist to define and correct feelings and views, experiences and the present emotional state more effectively. In combination with cognitive therapy, art therapy perfectly reflects processes within a given person and, should any problems arise, simplifies the process of correction, as it assumes the purpose of a powerful additional tool.

The same goes for the basic idea of Gestalt therapy on the wholeness of form.

Art therapy can “put together the shattered inner form and make it whole”, redress defective forms translated into the language of art, enclose amorphous sensations within clearly defined limits, or vice versa, liberate imprisoned obsessions. In the case of somatoform diseases stemming from deep mental processes, art therapy enables the therapist to use body-oriented techniques to focus on psychosomatic pain and problems.

Art therapy provides the best means to conduct therapy using projective techniques, as, in addition to the process of therapy, we have an artwork that channels the focus of the patient and therapist in one direction.

Quoting Carl Jung, “The therapeutic effect of this [method] is to prevent a dangerous splitting-off of the unconscious processes from consciousness.”

Quite often, modern art resembles self-therapy more than ever. This is why we can say with all assuredness that artworks produced by outsiders – provided that the process of therapy is carried out professionally – fully meet the requirements of modern art in terms of form and content. And sometimes the professional level of creators is so high in terms of performance that these artworks sell at much higher prices than those by professional artists and vie with them in terms of popularity.

Art connoisseurs are well acquainted with the names of Henry Darger, Martin Ramirez, Madge Gill, and others. Art critics are raising the following question ever more often: Should we refer to a successful outsider artist as an outsider or a professional?

The civilized world numbers museums and galleries featuring works by outsider artists. Art critics refer to outsider art exhibitions as “uniquely flavored spices”. Along with exhibitions, lectures and other events are held in support of outsider artists. Successful people and reporters do their best to promote these exhibitions, as this is one of the necessary ways to ensure outsiders’ social integration, to remove the stigma of mental illness, and simply to ensure against human alienation.

References

1. Jung C.G. 1979. Psychology and alchemy. Routledge, London.
2. Macniff S. 1992. Art as medicine. London, "Shambala.
3. Jung C.G. 1992. Memories, dreams, reflections. Zurich.

Gulnara Maruashvili
Grigol Robakidze University

Text, Critical Thinking and Its Preconditions

The curriculum baseline for the Department of Journalism is the issue of mass communication i.e. interrelation between the communicator and recipient and the base for strengthening such contact lays in verbal or written journalistic text. The mandatory course of the School of Humanities and Social Sciences of Grigol Robakidze University - "Journalistic Text Writing" is a transformed course of Academic Writing aiming at training of mass media future specialists through traditional and contemporary recent methods.

Before discussing the main issue, it is necessary to focus our attention on the precondition considering teacher and student acquaintance, their first meeting which is the most critical moment and perhaps the cornerstone for the proper conduction of the entire studying process. From the very beginning teacher should offer the audience certain form of contact based on principles of cooperation and partnership.

Text is the form of language realization and it is necessary for a student to obtain complete information about language significance. Discussion of such sensitive and complex topic as native language excludes excessive academic, bare, i.e. "formal" style and didactical manner, as at the initial stage students most efficiently perceive lecture topic in contact environment and positive atmosphere acceptable for them. Otherwise, they sit passive in the class-room and almost do not listen to the lecturer. The teacher should do all the best to actively involve the audience in the studying process. Specific speech enriched with unfamiliar terms is unacceptable for the young psychics. If the lecturer gives a lecture with the language similar to simple, colloquial style, then a student shall acknowledge and remember even scientific statements difficult to perceive. Should the discussion on mass communication problems be valuable without communication between a lecturer and a student! However, the abovementioned is acceptable only at the initial stage of the study. During the subsequent lectures, a lecturer's language should become more "complex", scientific style should smoothly replace colloquial speech in order to effectively establish specific language with its notions, new term and lexical units.

Teacher should explain students that their professional (as well as civic) duty is to study Georgian language thoroughly, observe orthographic and orthoepic rules, adopt literary language norms, the main principles of general and practical stylistics and acquire necessary theoretical-methodological knowledge and practical experience that will refine their speech, improve their style of writing and develop skills required for working on publicist text. At the very initial stage students should consider enormous significance of Georgian language in the context of the country's cultural-national development, should acknowledge that general literary language includes all the fields – cultural-educational or scientific – and at the same time it is the state language the status of which is defined under the constitution of the country. While learning the role and importance of the language, students have to treat the process of the native language study with more responsibility.

The course of "Journalistic Text Writing" lasts for one academic year and is conducted in accordance with the program developed by semesters. The main direction of I phase (I semester) of 2-phase curriculum is an activation of already learned material and deepening and integration of knowledge gathered by means of step-by-step inter-comparison and combination of curricular material, mastered on the basis of theo-

retical-practical work and new one, as well as creation of stable base for critical thinking activation, i.e. learning of the main norms of Georgian literary language, basics of linguistics and poetical stylistics. At practical trainings the journalistic texts, newspaper articles, radio and TV topics are analyzed in details. While processing visual material, students examine and evaluate the creative products of mass media specialists.

For perception and processing of actual material a student has to determine his/her level of gathered knowledge and manner of its practical usage. Most people do not know that the learning of grammatical and stylistic norms first of all has practical designation. Often, a student formulates certain grammatical rule correctly but is unable to apply this rule during speech and writing. For him/her the grammar and stylistics are only isolated sciences containing abstract notions. The teacher is obliged to revive the word. Teacher by comparing it with visual material should practically establish correct language forms and structures in speech and writing of students, should teach students unified norms via analysis of the best examples of journalistic works and critical examination of different publications and demonstration of lingual cases and at the same time make them acknowledge the semantic, content demonstration strength of a word, phrase, idiomatic expressions and other linguistic units.

Before be admitted to higher college, schoolchildren according to the school program pass the general theoretical course of journalism, text analysis and modeling, and as an illustrative example they process the letters of known publicists. At the lecture students were asked whether they knew I. Chavchavadze's most popular essay "What to Tell You? How Make You Happy?". All of them confirm that they were well-aware of this letter. Notwithstanding such statement, students were given this article as homework in order to present its analysis at the next lecture. The results were deplorable; 90% of students could not specify the topic and idea of the article, the essence of the raised problem, nothing to say about determination of the problem topicality and methods of realization of an idea. At the lecture it became obvious for students that they are not familiar with this article. Reappraisal of the gathered knowledge made students realize the necessity of its improvement and deepening and cognition of new fields. When the complex process of negation of the old takes place in young peoples' mind, the teacher should play a medium role regarding direction of views from the old to the new. The teacher should gain students' confidence and continue working based on partnership principles in order to move to the active learning phase, i.e. direct efforts from initial intellectual operations (recalling-remembering- cogitation) to the higher intellectual operations (analysis-synthesis- discussion, evaluation). The study process serves as a bridge, connecting already known and new.

By activating already gathered, even poor knowledge students leave the role of passive listener, interest regarding the given issue becomes enhanced; they already consciously comprehend the "mixture" of old and new information and actively engage in study. So, with the help of the teacher students perceive and analyze purportedly known text in completely new light.

Gathering of knowledge necessarily implies repetition of study material. This process is closely related to the practical trainings. By the end of lectures verbal or written quizzes are often conducted, i.e. students answer the questions raised within the learnt material that makes obvious whether the audience perceived and shared the theoretical material correctly. If answers are given quickly, adequately and the material is correctly interpreted, it means that the goal of the teacher is reached. The necessary component of a study is a frequent performance of exercises and tests, as well as verbal presentation of study material, but written tests are the most exact checking point of gathered knowledge the part of which are given to students as a homework and other part as a written work in the class-room.

Learning of text modeling and analysis basics, observation over the works of well-known publicists stimulate students to create text with similar architectonics and structure within their abilities that, of course, excludes simple copying of such works. Lexical units, sentence structures, tropes, stylistic-figurative methods, perceived by frequent iteration are settled in a student's mind and he/she creates analogues of such examples subconsciously or consciously. This is the important stage for mind exercising and represents a certain precondition for the formation of the independent style. Based on the abovementioned, at the initial phase, students will be equipped with the minimum of theoretical-methodological knowledge and

practical experience that will promote demonstration and development of skills required for working on text, as well as formation and improvement of style. The first phase of study will prepare students for the realization of further study-creative stage which is designed for stimulation of critical thinking and creativity, improvement of individual style based on independent thinking.

David Cluster, the popular American scientist states that determination of critical thinking as a notion is not easy as “it consists of different parameters from the fields of skills, forms of activities and values” and at the same time he says that all diversity of even the most valuable forms of mental activity shall not be considered as a critical thinking. For example, the process of perception-remembering of study material notwithstanding the fact that it provides the study results is far from critical thinking. Human mind cannot compete with the computer memory that has no connection with thinking. So, remembering is not critical thinking. As well as, form of perception- comprehension of complex ideas (lecture material or textbook text) can not be identified with critical thinking. In fact, the complex intellectual process takes places at that time but finally nevertheless only ideas of others are perceived; but once again there is underlined that the remembering of information and perception of ideas are precondition for critical thinking.

Agreeing with D. Cluster’s considerations, we think that the first phase of study implies the process of realization of such preconditions – gathering of knowledge through perception-remembering of actual material and understanding of theoretical material, generation of ideas and accumulation of knowledge in practice that leads to activation of critical thinking.

The second phase of “Journalistic text writing” curriculum is already moving from “non-critical” to critical thinking and critical thinking is best demonstrated in written works.

In his article, D. Cluster offers five-point determination of critical thinking:

1. Critical thinking is an independent thinking;
2. Thinking is critical when traditional process of cognition obtains individuality, i.e. knowledge drives motivation;
3. Critical thinking is demonstrated during raising an issue, examination of a problem and searching for ways for its settlement by an individual;
4. Critical thinking is a demonstration of the well-grounded own position;
5. Critical thinking is a social thinking as it is appeared in certain social medium and settles large-scale problems.

What do these five points implicate? First of all, they imply that critical thinking has individual nature. Perhaps student remembered huge number of facts, equipped with complete informational knowledge, as well as correctly perceived, understood and comprehended others’ thoughts but he/she is not able to interpret certain fact or phenomenon critically, i.e. independently.

Attempts to demonstrate personal views are stimulated by different forms at lectures and by practical trainings. Often, teacher intentionally puts topic with provocative charge. It is a certain challenge and may be the pedagogical trick for stimulation of students.

Some scientists think that the study process is more effective when a student itself puts certain questions and tries to examine and solve the problem on the basis of knowledge gathered in college rather than works out the given theme. Based on this, the student’s attention is focused on the interesting theme that charges him/her with action energy and stimulates for critical examination of the problem.

“Journalistic text writing” course is aimed to develop professional skills to students through regular work on texts in order them to be able to mark out global and local problems in diversified theme, differentiate the main from the secondary one, exactly determine the theme and concretize the goal; demonstrate their view on problematic issues in the journalistic light and construct narration structure emphasizing first-priority from disseminated facts and simplify the writing process via using the methods of generation of ideas (improvised writing, brain attack, 5W principle, composition of maps of grouping, i.e. associative

relations); consider peculiarities of print and e-media and most of all improve individual style.

Referring to D. Cluster, when he indicates in the fifth point of critical thinking its social nature, it is possible to conclude that critical thinking originated at the beginning of professional study, become social phenomenon when formed by group principle. During the study process it implies debates, discussions, presentation of written works and other team work forms that always stimulate study process. It is the most valuable that in the dynamic atmosphere, an individual's creative impulse, creativity reaches its peak and originates completely new flow of ideas during comprehending certain issues and some ideas may become the main discussable theme and induce a student to move to the most effective phase of critical thinking. These are first professional steps that will be directed to the formation of public opinion from individual thinking and its proper channeling in further journalistic activity.

“Journalistic text writing” lecture course gives students methodological knowledge of text writing and initial experience, which is just preconditioned for continuous, everyday intense work, implying communication with audience of many thousands and the product of this work is a unbiased journalistic word sophisticated by its form and content, which serves to the formation and development of healthy public consciousness and civil society.

References

1. Arabuli A. 2007. Georgian Speech Culture. Tbilisi: Universali.
2. Gaprindashvili N., Tvaltvadze D. 2005. Introduction to Rhetoric. Tbilisi: Nekeri.
3. Kacharava L., Martskvishvili Kh., Khechuashvili L. 2007. Academic Writing for Beginners. Tbilisi.
4. Rodonaia V., Arabuli A., Nakudashvili N., Khutsishvili M. 2012. Georgian Language and Literature. Tbilisi: Stsavlani.
5. Cluster D. 2002. What is Critical Thinking? Professional-Educational Journal “Tsignieri”. N1. Tbilisi, pp. 31-35.
6. Chartolani G. 2008. Broadcast Journalism. Tbilisi.
7. Chumburidze Z., Gabechava R. 1999. Georgian Language. Tbilisi: Ganatleba.

